

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

**НЕГІЗГІ ОРТА БІЛІМ БЕРУ ДЕҢГЕЙІНІҢ 9-СЫНЫБЫНА
АРНАЛҒАН «ЗАЙЫРЛЫЛЫҚ ЖӘНЕ ДІНТАНУ НЕГІЗДЕРІ
ФАКУЛЬТАТИВТІК КУРСЫН ОҚЫТУ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

Астана, 2025

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми-әдістемелік кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2025 жылғы 05 наурыздағы №1 хаттама)

Негізгі орта білім беру деңгейінің 9-сыныбына арналған «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсының оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2025. – 160 б.

Әдістемелік ұсынымдарда «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсының мазмұны мен курсты оқытудың оқу-әдістемелік ерекшеліктері қарастырылады. Ұсынымдамада үлгілік оқу бағдарламасын негізге ала отырып, білім алушыларда зайырлылық ұстаным тұрғысынан этносаралық, конфессияаралық құрмет пен татулықты орнатуға, рухани-адамгершілік құндылықтардың ортақ жүйесін құруға бағытталған білімін қалыптастыру бойынша оқу процесін ұйымдастыру және зайырлылық қағидаты негізінде оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері ұсынылды.

Әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне, әдіскерлерге, сондай-ақ білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне арналады.

© Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2025
© НАО им. Ы.Алтынсарина, 2025

КІРІСПЕ

«Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы негізгі заңнамалық және нормативтік құжаттарына сүйене отырып әзірленген. Бұл ұсынымдар 9-сынып білім алушыларының зайырлылық қағидаларын түсінуіне, толеранттылық пен мәдениетаралық диалог дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 «Білім туралы» Заңын 3-бабының 3-тармағы 4-тармақшасында азаматтық және ұлттық құндылықтардың, адам өмірі мен денсаулығының, жеке адамның еркін дамуының басымдығы ретінде білім берудің зайырлы, гуманистік және дамытушылық сипаты айқындалған [1]. Осы қағидаттар негізінде әзірленген «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы білім алушыларға қоғамдағы діни және мәдени әртүрлілікті құрметтеуді, құқықтық сауаттылықты дамытуды және қазақстандық қоғамның зайырлы сипатымен үйлесімді өмір сүруді үйретуді мақсат етеді.

Курсты оқыту барысында педагогтер Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша зайырлылық қағидаттарға сәйкес құрмет пен толеранттылықты, мәдени-діни әртүрлілікке құрметті басты назарда ұстауы тиіс.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығының 3-қосымшасы Негізгі орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының 4-тарауы, білім алушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптарға сәйкес, негізгі орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары білім алушылардың бойында тұлғааралық және этносаралық қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. [2]

Қазіргі заманғы жаһандық өзгерістер білім беру жүйесінің мазмұнын жаңғыртуды және оны жаңа сын-қатерлерге бейімдеуді талап етеді. Әлемдегі діни және мәдени әртүрліліктің артуы, цифрлық ақпараттың қолжетімділігі, әлеуметтік желілердегі діни радикализм мен жалған ақпараттың таралуы жастардың дүниетанымына тікелей әсер етеді [3]. Осы тұрғыда курс білім алушылардың зайырлы қоғам қағидаларын дұрыс түсінуіне, дін мен мемлекеттің өзара қарым-қатынасы туралы объективті көзқарас қалыптастыруына, діни сенімдерге құрметпен қарауға және экстремизм мен радикализмнің алдын алуға көмектеседі. Сонымен қатар, бұл курс білім алушылардың ақпараттық сауаттылығын арттырып, оларды өз көзқарасын дәлелді түрде қорғауға, сыни ойлауға және толерантты қарым-қатынас орнатуға үйретеді.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы білім беру мазмұнын жетілдіру арқылы оның сапасын арттыруды көздейді. Орта білім берудің ғылыми-теориялық негізі ретінде гуманистік парадигманың тұжырымдамалық идеялары алынған, бұл білім алушылардың құзыреттілік және тұлғалық-іс-әрекеттік тәсілдер негізінде дамуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар аталған курс «білім алушылардың

дүниетанымын кеңейтіп, олардың зайырлылық қағидаты аясында сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді [4].

Қазіргі қоғамның қажеттілігі мен тұрақтылығын қамтамасыз ететін ғылыми негіз ретінде аталған курсты жалпы білім беру ұйымдарында жүзеге асыру бүгінгі күні маңызды болып табылады. Өйткені курстың базалық мазмұны қоғам тарихы, мәдениеті мен рухани құндылығын анықтайтын негізгі ұстанымдарды қамтиды. Курс негізгі орта білім беру деңгейіндегі қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы білім мазмұнының бір бөлігі болып табылады. Мазмұндық тұрғыдан білім алушылардың дүниетанымын кеңейтіп, олардың сыни ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Әдістемелік ұсынымдарда курс мазмұнын зайырлылық ұстанымы тұрғысынан оқыту аясында мұғалімдерге оқу процесін ұйымдастырудың әдіс-тәсілдері, цифрлық технологияларды тиімді қолдану жолдары ұсынылған.

Бұл білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оқу материалын терең меңгеруіне көмектеседі.

Әдістемелік ұсынымдама 2 бөлімнен тұрады:

«Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курс мазмұнының ерекшеліктері» бөлімде курсты оқытудың ерекшеліктері мен орта білім беру ұйымдарында «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсын оқу-әдістемелік қамтамасыз ету жағдайына талдау жасалды. Осы бөлім шеңберінде жалпы білім беру ұйымдарында діни білім беруді оқыту бойынша халықаралық тәжірибе және Қазақстан Республикасының өңірлерінде «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсының оқытылуы зерделенді.

«9-сыныпқа арналған «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар» бөлімінде республика педагогтерінің тәжірибелері мен әдістемелік ұсыныстары жинақталған. Факультативтік курсын оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері, қысқа мерзімді сабақ жоспарлары мен оқу материалдары т.б. ұсынылады.

Әдістемелік ұсынымдар оқытудағы заманауи білім беру тәсілдерін, білім алушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптарды, оқытудың интерактивті әдістерін сабақта қолданудың әдістемелік ұсынымдарын, сондай-ақ осы әдістер мен тәсілдердің сапалы сипаттамасын, сабақтың үлгілік жоспарларын қамтиды.

1 «ЗАЙЫРЛЫЛЫҚ ЖӘНЕ ДІНТАНУ НЕГІЗДЕРІ» ФАКУЛЬТАТИВТІК КУРС МАЗМҰНЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі жағдайда зайырлылық пен діни сауаттылық мәселелері ерекше маңызды, өйткені Қазақстана зайырлы мемлекет ретінде, діни сенім бостандығы мен құқықтық мемлекет қағидаттары арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінген. Жаһандану, діни әртүрліліктің артуы және радикалды идеологиялардың пайда болуы жағдайында білім алушылардың зайырлылық, діни толеранттылық және діни саланы құқықтық реттеу принциптерін дұрыс түсінуін қалыптастыру ерекше рөл атқарады.

Осыған байланысты білім алушылардың сыни ойлауын, құқықтық сауаттылығын дамытуға және тұрақты азаматтық дүниетанымын қалыптастыруға бағытталған «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы жалпы білім беру ұйымдарында оқыту маңызды болып табылады. Курсты оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар мұғалімдерге зайырлылық, дін және ұлттық қауіпсіздік мәселелерін зерттеуге кешенді көзқарасты қамтамасыз ете отырып, білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында халқымыздың рухани негізін құрметтей отырып, мемлекетіміздің зайырлы ел ретіндегі мәртебесін нығайту қажеттігін атап өтті. «Қазақстан өзінің мемлекеттілігіне және қоғамдық моралына қайшы келмейтін діни наным-сенімдердің, түрлі танымдар мен ілімдердің бәріне түсіністікпен қарайды. Бірақ біз батыстың, я болмаса басқа да көзқарас иелерінің ықпалымен төл мәдениетімізге жат әрі әлемнің дуалистік негізіне кереғар құндылықтарды насихаттаушылардың жетегіне еріп кете алмаймыз, кетпейміз де! Деструктивті насихаттарға біздің еліміздегі балалар да ілесіп кетіп жүр. Сондықтан мұның зардап-залалы өте зор болуы мүмкін. Таразы басында өскелең ұрпақтың рухани жағынан сау-саламатты болу мәселесі тұр. Біздің осыған қатысты ұстанымымызға саяси ахуал да, жер жүзінде сәнге айналған жаңа үрдістер де әсер ете алмайды», деді Қасым-Жомарт Тоқаев. [3]

Осы тұрғыда, «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы білім алушылардың қазақстандық зайырлы қоғамның құндылықтарын түсінуіне және оларды өмірде қолдануына бағытталған.

ҚР Білім туралы Заңның 28-бабында «Білім беру ұйымдарында нәсілдік, этностық, діни, әлеуметтік ымырасыздық пен айырықшалықты насихаттауға, милитаристік және де халықаралық құқық пен ізгіліктің жалпыға танылған принциптеріне қайшы келетін өзге де идеяларды насихаттауға тыйым салынады» делінген[1] . Бұл заңнамалық норма орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға қатысты маңызды талаптарды айқындайды. Жалпы білім беру ұйымдарында зайырлы қоғам мен дінтану негіздері туралы білім беру білім алушылардың дүниетанымын қалыптастыруда, олардың әлемдік және ұлттық мәдениеттің озық жетістіктерін меңгеруіне, әлеуметтену процесінде және тұлғаның рухани дамуына септігін тигізеді. Аталған курс білім алушыларға әлемдік және дәстүрлі ұлттық діндердің адамзат өркениетіндегі

маңызын, діндердің қоғамдық өмірге ықпалын, діни дүниетанымның құрылымы мен ерекшеліктерін түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар білім алушының діни және құқықтық сауаттылығын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Елімізде 2000 ж. «Терроризм мен экстремизм көріністерінің алдын алу және тыю жөніндегі шаралар туралы» «Қазақстан Республикасы Президентінің 2000 жылғы 10 ақпандағы № 332 Жарлығына қол қойылды, осы жарлықтың 5-тармағы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігіне жалпы білім беретін мектептердің бітіруші сыныптары үшін дінтаным негіздері жөнінде бағдарлама мен оқулық әзірлеу тапсырмасын қаулысын бекітті (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U000000332>). Осылайша 2004 жылы Қазақстан мектептерінде Президенттің «Терроризм мен экстремизм көріністерінің алдын алу және тыю жөніндегі шаралар туралы» Жарлығын іске асыру шеңберінде «Дінтану негіздері» элективті курсы енгізілді.

Мемлекеттік мектептердің зайырлылығына байланысты Қазақстанның мектеп бағдарламасы діндер туралы жалпы ақпаратты ғана қамтиды және діни білім бермейді. Мәселен, «ЕҚЫҰ-ның Толедо басшылық қағидаттарына» сәйкес Қазақстандағы дінтану дін саласындағы білім алушылардың жалпы білімін кеңейту мақсатында білімге жатқызылады (learning about religion). <https://www.osce.org/odihr/>

Ел тарихында мемлекет пен дін арасындағы қарым-қатынас мәселелері қоғамдық институттар мен құқықтық жүйелерді қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Қазақстан Республикасының Конституциясында және басқа да заңнамалық актілерде көрсетілгендей Қазақстан көпконфессиялы мемлекет ретінде өз саясатын зайырлылық қағидаттарына негіздейді. [6]

Факультативтік курс білім алушыларда діни дәстүрлер, мәдениет, діндердің тарихи дамуы туралы объективті түсінік қалыптастыруға, сондай-ақ зайырлылықты мемлекеттік құрылымның маңызды қағидаты ретінде түсінуді дамытуға бағытталған.

Қазіргі уақытта зайырлылық қағидаттарына негізделген мемлекетті басқару қағидаты Қазақстан сынды көпконфессиялы мемлекеттегі басқарудың бірегей моделі болып табылады. Қоғамның рухани дамуынан басқа, елдің барлық түрлі салаларында: ғылымда, мәдениетте, білім беруде және т.б. дамуды қамтамасыз ететін модель. Осыған байланысты бірнеше себептерге байланысты мемлекеттіліктің зайырлы моделі Қазақстан үшін баламасыз деген тұжырым жасауға болады. Бүгінде Қазақстан әлемде зайырлы мемлекет ретінде танымал. Біздің елімізде бейбітшілік пен келісімде 18 діннің өкілдері тұрады. Біздің басты мақсатымыз – жастарымыздың деструктивті діни ағымдардың ықпалына түсуіне жол бермеу. Сондықтан оларға осы жағдайды дұрыс түсіндіруде курсты жалпы білім беру ұйымдарында оқыту маңызды болып табылады. Мемлекет діндерге және олардың өкілдеріне қатысты бірқатар шектеулерді де өз мойнына алады. Атап айтқанда, егер бұл қызметте заңнаманы бұзу байқалмаса, діни бірлестіктердің ішкі істеріне араласпайды. Бұл әсіресе догматика мәселелеріне қатысты-ғасырлар бойы қалыптасқан діни доктриналар мемлекеттік органдарды реттеудің мәні бола алмайды. Мемлекет азаматтардың дінге деген көзқарасын

анықтауға араласпайды. Діни негізде ешкімді кемсітуге болмайды. **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**

Қазақстан Республикасында бейбіт келісім, мәдениетаралық және этникалық диалог мәселесі елдің ең басты басымдығы болып табылады. Ар-ождан мен дін бостандығы азаматтардың конституциялық құқықтарының бірімен анықталады. Демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет шеңберінде құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асыру үшін елдің көпұлтты халқының мүмкіндіктері халықаралық шарттар мен адам құқықтары туралы декларацияларға сәйкес жүзеге асырылады.

Понкин И. зайырлы мемлекеттің бірнеше моделін ажыратады, соның ішінде сәйкестендіру моделін ерекше атап өтеді. Бұл модельде мемлекет пен дін өзара іс-қимыл жасай отырып, ұлттық-мәдени және діни бірегейлікке қолдау көрсетеді [7]. Зерттеушілердің пайымдауынша, Қазақстан Республикасының конституциялық жүйесі осы үлгіге жақын сипаттарға ие: ол діни және зайырлы қатынастар арасындағы тепе-теңдікті сақтауға, азаматтардың діни сенім бостандығына, дәстүрлі діндер мен мемлекеттің ынтымақтастығына жағдай жасауға ұмтылады. Бұл ұстаным дінаралық және ұлтаралық келісімді нығайтуға бағытталған. Бұл модель ұлтаралық және мәдени келісім, қоғамның әлеуметтік тұрақтылығы саласындағы ынтымақтастықты нығайтуды, құқықтық сананы күшейтуді көздейді, бұл халықтың құқықтық сауаттылығын қамтамасыз ету деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

«Зайырлылық» термині – қазіргі Қазақстанның қоғамдық-саяси және мемлекеттік жағдайында жаңа ұғым. Қазіргі мағынада «зайырлылық» ұғымы:

- мемлекеттің кез келген дінге қатысты бейтараптығы;
- оның кез-келген діннен тәуелсіздігі, сондай-ақ діннің мемлекеттен тәуелсіздігі;
- ар-ождан мен дін бостандығы, дінді зерделеу және сынау бостандығы;
- мемлекеттік діннің болмауы және соның салдарынан әр адамның кез-келген сенімді таңдау немесе діни сенімдерден бас тарту еркіндігі;

XXI ғасыр – бұл жаңа технологиялардың даму кезеңі, нарықтық экономиканың, коммуникацияның және IT-технологияның жан-жақты енуі. Бірақ бұл діннің өткенге айналуына әсер етпейді.

Қазіргі демократиялық қоғам контекстіндегі зайырлылық – бұл мемлекеттің кез-келген дін жағына шықпауын және өз азаматтарының жеке сенімі мәселелеріне араласпауын қамтамасыз ететін дінді мемлекеттік институттардан бөлу принципі. Бұл қағида демократиялық қоғамның жұмысында шешуші рөл атқарады:

Ар-ождан мен дін бостандығының кепілі – зайырлылық азаматтарға діни бостандық құқығын қамтамасыз етеді, бұл әр адамға өзінің діни сенімдерін ұстануға немесе мемлекеттік құрылымдардың қысымынсыз діни емес болуға мүмкіндік береді. Бұл құқық демократиялық қоғамдарда негізгі болып табылады, онда жеке бостандықтар мен адам құқықтары бағаланады.

Қоғамдық келісім мен плюрализмді сақтау – көп конфессиялы және көпұлтты жағдайда зайырлылық діни қақтығыстардың алдын алуға көмектеседі,

бұл мемлекеттік шешімдердің діни догмаларға емес, әмбебап нормаларға негізделуін қамтамасыз етеді. Бұл әлеуметтік тұрақтылықты нығайтуға және әртүрлілікті құрметтеуге ықпал етеді.

Діни мәселелердегі мемлекеттің бейтараптығы – зайырлылық мемлекеттік органдар сенім мәселелеріне араласпайды және діни ілімдерді насихаттамайды деп болжайды. Бұл кемсітушілікке жол бермейді, барлық азаматтардың заң алдындағы теңдігін сақтайды және діни артықшылықтар мемлекеттік қолдауға немесе қызметтерге қол жеткізуге әсер етпейтін әділ жүйені құруға көмектеседі.

Білім және зайырлы ғылым – білім беру контекстінде зайырлылық дегеніміз, әсіресе мемлекеттік мектептердегі білім беру бағдарламалары діни идеологиялардан тәуелсіз болуы керек, бұл білім алушыларға ғылыми принциптерге сәйкес дамуға және әртүрлі көзқарастарға, соның ішінде діни көзқарастарға ашық болуға мүмкіндік береді.

Діни экстремизмнен қорғау – радикалдану және діни экстремизм қатерлері барған сайын өзекті болып келе жатқан қазіргі әлемде зайырлылық мемлекеттерге азаматтардың құқықтары мен қоғамның қауіпсіздігі арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ете отырып, діни негіздегі зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша тиімді шараларды қалыптастыруға көмектеседі.

Зайырлылық теңдік, жеке бас бостандығы, азшылықтардың құқықтарын қорғау және әлеуметтік келісімді сақтау сияқты көптеген демократиялық құндылықтарды жүзеге асыруға негіз болады. Бұл діни сенімдеріне қарамастан барлық азаматтардың құқықтарына кепілдік берудің және діни негізде туындауы мүмкін қақтығыстардың алдын алудың маңызды механизмі. Сонымен қатар, Зайырлылық діни немесе мәдени айырмашылықтарға емес, ортақ құндылықтарға негізделген азаматтық сәйкестікті дамытуға ықпал етеді. [8]

Жалпы білім беру ұйымдарында діндерді оқыту мәселесі әртүрлі елдерде пікірталас тудырады. Кейбіреулер мектептегі білім берудің тек зайырлы сипатын сақтауды жақтайды, ал басқалары діндерді объективті көзқараспен зерттеуді маңызды деп санайды ар-ождан бостандығының маңыздылығын атап, жан-жақты ақпаратқа қол жеткізуге ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл процесті жүзеге асырудың әртүрлі тәсілдері бар және сарапшылар діни тақырыптарды оқытудың мазмұны, әдістері мен мақсаттары туралы жиі келіспейді. Сонымен қатар, әр елде бұл мәселе тарихи-мәдени дәстүрлер мен әлеуметтік-саяси жағдайдың ерекшеліктерін ескере отырып қарастырылады.

Білім мен діннің байланысы күрделі және көп деңгейлі процесс оған әртүрлі факторлар әсер етеді. Надыршиннің зерттеуінде ұсынылған интерпретацияға сәйкес, Одри Мари Хоуден Брэтен мектепте дінді оқытуды ұйымдастыруда аймақтық ерекшелік, мемлекеттік білім беру саясаты және халықаралық тенденциялар ретінде факторлардың жиынтығын ескеру қажеттілігін атап көрсетеді. [9] Бұл өлшемдердің әрқайсысы діни білім беру тәсілдерінің ерекшеліктерін көрсетеді және әртүрлі деңгейдегі мәдени, құқықтық және әлеуметтік жағдайларды ескереді. Курсты оқытуда осы өлшемдерінің өзара байланысы бар. Мектепте дінтану негіздерін оқитын әр білім

алушыға үш деңгей де әсер етеді. Әлемнің аймағына байланысты аталған өлшемдердің иерархиясы да өзгереді.

Дінді оқытудың әдіснамасы әртүрлі көзқарастар мен мақсаттарға негізделуі мүмкін. Бұл тұрғыда оқу бағдарламаларын төрт негізгі категорияға бөлуге болады:

1. Академиялық дәстүрге негізделген оқу бағдарламасы – дінді зерттеудің ғылыми және объективті сипатын баса көрсететін тәсіл. Мұнда дін тарихи-мәдени, философиялық және әлеуметтік құбылыс ретінде қарастырылады. Бағдарлама білім алушыларға сыни ойлау мен зерттеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2. Әлеуметтік тиімділікке негізделген оқу бағдарламасы – білім алушыларды болашақ қоғам мүшесі ретінде дайындауға бағытталған. Бұл бағдарлама діннің қоғамдағы рөлін, оның моральдық және этикалық негіздерін түсінуге көмектеседі, сондай-ақ көпконфессиялық ортада өзара түсіністік пен толеранттылықты қалыптастыруды көздейді.

3. Гуманистік оқу бағдарламасы – әрбір тұлғаның жекелей дамуына қажетті білім беруге бағытталған. Бұл әдіс білім алушылардың рухани-адамгершілік қасиеттерін жетілдіруді, олардың жеке тұлғалық құндылықтары мен сенімдерін құрметтеуді мақсат етеді.

4. Әлеуметтік-реконструктивтік оқу бағдарламасы – білім беру процесінде қоғамдық және саяси құндылықтарға басымдық береді. Мұндай бағдарлама азаматтық жауапкершілік пен әлеуметтік әділеттілік мәселелерін қарастырып, білім алушыларды белсенді қоғам мүшесі ретінде қалыптастыруға ықпал етеді. [7]

Халықаралық тәжірибеде осы төрт категория мектептерде дінтануды оқытудың түрлі тәсілдерін сипаттайды және әрқайсысы білім беру жүйесінің жалпы мақсаттары мен қоғамдағы діни-әлеуметтік ахуалға байланысты таңдалады.

Еуропа елдерінде мектептерде дін негіздерін оқыту әртүрлі модельдерге негізделген. Бұл модельдер елдің тарихи, мәдени және құқықтық ерекшеліктеріне байланысты қалыптасқан. Сонымен қатар дін туралы білім берудің жалпы мазмұны мен түрлері арқылы сол мемлекеттің конституциялық негіздерін және ұлттық бірегейлік пен конфессиялық ұстанымдардың өзгешелігін анықтауға болады. Жалпы алғанда, Еуропа елдерінде дінді оқытудың үш негізгі тәсілі бар:

Конфессиялық (дінге негізделген) модель

Бұл модельде дін негіздері белгілі бір конфессияның (мысалы, христиандықтың, исламның) діни ілімдеріне сәйкес оқытылады. Мұндай жүйе көбінесе католиктік және протестанттық дәстүрлері күшті елдерде қолданылады. Мысалы: Австрия, Бельгия, Кипр, Испания, Грекия, Мальта, Польша, Португалия, Чехия сияқты елдерде конфессиялық діни білім мектеп бағдарламасының бөлігі болып табылады. Білім алушылар өздерінің діни сеніміне сәйкес пәнді таңдай алады, ал сабақты көбінесе діни ұйымдардан аккредитация алған мұғалімдер жүргізеді.

Зайырлы-академиялық (діни зерттеуге бағытталған) модель

Бұл тәсілде дін тарихи, мәдени және философиялық құбылыс ретінде оқытылады. Сабақтар объективті, ғылыми негізде өтеді және білім алушыларға әртүрлі діндер туралы білім алуға мүмкіндік береді. Мысалы: Францияда білім беру жүйесі қатаң зайырлы (лаицизм) қағидаттарына негізделген, сондықтан мемлекеттік мектептерде діни білім берілмейді. Алайда білім алушылар діннің қоғамдағы рөлін тарих, философия және мәдениет сабақтары аясында зерттейді. Ұлыбританияда «Діни білім» (Religious Education) пәні барлық мектептерде міндетті болып табылады, бірақ ол конфессиялық емес сипатта және әртүрлі діндер туралы ақпарат береді. [9]

Аралас (бейімделген) модель

Кейбір елдер зайырлы және конфессиялық тәсілдерді біріктіреді. Бұл модельде білім алушылар дінтану курстарын таңдау немесе конфессиялық діни білім алу мүмкіндігіне ие. Мысалы: Швеция, Дания және Норвегияда діни білім зайырлы сипатта, бірақ лютерандық дәстүрлер ескеріледі. Білім алушылар діннің қоғамдағы орны туралы жалпы білім алады. Германияда діни сабақтар мектеп бағдарламасының бір бөлігі болып табылады, бірақ білім алушылар зайырлы «Этика» пәнін таңдай алады. [10]

Швецияда шіркеу мен мемлекет 2000 жылы ресми түрде бөлінгеніне қарамастан, лютерандық дәстүрлер мәдени мұра ретінде сақталған. Білім беру ұйымдарында Рождество сияқты діни мерекелер атап өтіледі, бірақ олар діни рәсім ретінде емес, ұлттық-мәдени дәстүр ретінде қарастырылады.

Түркияда мектеп бағдарламасында «Дін мәдениеті және моральдық білім» («Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi») пәні міндетті түрде оқытылады. Бұл пән зайырлы мемлекет қағидаттарын сақтай отырып, негізінен ислам дінінің негізгі ұстанымдарын оқытады. [11] 1982 жылы қабылданған Конституцияға сәйкес, бұл пән мектеп бағдарламасына міндетті түрде енгізілген. Бастауыш сыныптардан бастап оқытылады, жоғары сыныптарда исламның теологиялық аспектілері кеңірек қарастырылады. Түркия зайырлы мемлекет болғанымен, мектептерде оқытылатын діни білім негізінен сунниттік исламға бағытталған, бұл кейбір діни азшылық өкілдерінің наразылығын тудырады. Дін сабағын арнайы дайындалған мұғалімдер жүргізеді, бірақ ата-аналар балаларын бұл пәннен босатуға өтініш бере алады (негізінен христиан немесе еврей отбасылары үшін).

Түркияда діни бағыттағы Имам Хатип (Imam Hatip) мектептері ислам дінін тереңдетіп оқытатын оқу орындары болып табылады. Бастапқыда ислам ғұламалары мен дін қызметкерлерін (имамдар, хатиптер, уағызшылар) даярлау үшін ашылған. Жалпы орта білім беру бағдарламасымен қатар, Құран, хадис, ислам құқығы (фикх), ислам тарихы пәндері оқытылады. Соңғы жылдары бұл мектептер діни біліммен қатар зайырлы пәндерді де қамтитын орта мектептер ретінде танымал бола бастады. Түркиядағы Имам Хатип мектептерінің саны соңғы жылдары артты, өйткені дінге қызығушылық танытатын отбасылар балаларын осындай мектептерге беруді жөн көреді.

2023 жылғы мәлімет бойынша Түркияда 1 600-ден астам Имам Хатип мектебі бар. Бұл мектептерде 1.3 миллионнан астам білім алушы білім алады. [11]

Жапония – қатаң зайырлы мемлекет, сондықтан мемлекеттік мектептерде діни білім берілмейді. Конституцияның 20-бабына сәйкес, мемлекет пен дін қатаң бөлінген, ал білім беру жүйесі діни бейтараптық қағидатына негізделген. Дін туралы білім тарих, қоғамтану және этика пәндері аясында қарастырылады. Білім алушылар буддизм, синтоизм, христиандық және басқа да діндер туралы ақпаратты мәдениет және философия тұрғысынан зерделейді. Мемлекеттік мектептерде діни уағыз жүргізуге тыйым салынған.

Жапонияда көптеген жеке діни мектептер бар, олар негізінен буддизм және христиандық дәстүрлерге сүйенеді. Бұл мектептерде жалпы білім беру бағдарламасымен қатар, діни білім беріледі. Діни тәрбие мен этикалық құндылықтарға ерекше мән беріледі. Мұндай мектептерді буддистік храмдар немесе христиандық миссиялар қаржыландыруы мүмкін.

Қазақстан Республикасында факультативтік курсты оқыту

Зайырлылық қағидаты – адамның, халықтың, мәдениеттің және қазіргі білім берудің маңызды ұстанымы. Руханилық – келешек ұрпақтың жан-жақты дамуының негізі, халықтың рухани құндылықтарымен тығыз байланысты. Парасаттылық, имандылық, дәстүр, тіл, дін, діл және отансүйгіштік – бүгінгі білім берудің басты қағидаттары болып табылады.

Зайырлылық ар-ождан бостандығы мен толеранттылық сияқты құндылықтармен тығыз байланысты. Бұл қағидат дүниетанымдық, ұлтаралық және дінаралық толеранттылық мәдениетін қалыптастыратын негіз болып табылады [28]

Осы қағидаттарға сәйкес, Жалпы білім беретін мектептерде 2009 жылдан бастап жеке факультативтік курс ретінде Дінтану негіздері курсы енгізілді.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі міндетін атқарушының 2009 жылғы 14 қыркүйектегі № 430 бұйрығына сәйкес Жалпы білім беретін мектептердің 9- сыныбына арналған «Дінтану негіздері» курсы 2009-2010 оқу жылында оқытылды.

«Жалпы білім беретін мектептердің 9-сыныбына арналған «Дінтану негіздері» курсының бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі міндетін атқарушының 2009 жылғы 14 қыркүйектегі №430 бұйрығына сәйкес Жалпы білім беретін мектептердің 9- сыныбына арналған «Дінтану негіздері» курсының бағдарламасын бекітілді. «Дінтану негіздері» факультативтік курсы оқу жүктемесінің көлемі: 9-сынып - аптасына 1 (бір) сағат, оқу жылында 34 сағат. «Дінтану негіздері» факультативтік курсының мақсаты – білім алушылардың бойында гуманистік дүниетанымның негіздерін, рухани-адамгершілік құндылықтардың, жеке сенімнің жүйесін қалыптастыруға ықпал ету. Факультативтік курстың мазмұнында «Дінтану негіздері» курсының мәні. Дін теориясы; Дін бастаулары мен тарихи түрлері; Әлемдік діндер; Қазақстан тарихы мен мәдениетіндегі орын алған діндер; Дәстүрлі емес діни культтар; Қазақстан – конфессияаралық келісім аумағы тарауларынан тұрады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2010 жылғы 3 қарашадағы № 511 бұйрығымен бекітілген Жалпы білім беретін мектептердің 9-сыныбына арналған «Дінтану негіздері» курсы 2010-2015 оқу жылдарында оқытылды.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2010 жылғы 3 қарашадағы № 511 бұйрығымен «Дінтану негіздері» курсына енгізіліп, осы бұйрыққа сәйкес «Дінтану негіздері» оқу бағдарламасы бекітілген. «Дінтану негіздері» факультативтік курсы оқу жүктемесінің көлемі: 9-сынып - аптасына 1 (бір) сағат, оқу жылында 34 сағат. «Дінтану негіздері» курсын біліктілікті арттыру және қайта даярлау бойынша арнайы курстардан өткен тарих пәні мұғалімдері жүргізеді. «Дінтану негіздері» факультативтік курсы білім алушыларға әлемдік және дәстүрлі діндердің тарихы мен қазіргі жағдайы туралы оқыту, олардың қоғамда алатын орны, діни сенімдерінің еркіндігін, қабілеттерін қалыптастыруға және алған білімдерін өмірде пайдалана алуға, рухани-адамгершілік құндылықтары негізінде білім алушыларды толеранттылық қасиетке тәрбиелеу және олардың гуманистік дүниетанымын қалыптастыру, сонымен қатар экстремизм, терроризм және діни радикализм идеологияларын қабылдамауға үйрету. «Дінтану негіздері» факультативтік курсы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрілігінің 28 сәуір 2014 жылғы №127 бұйрығымен ұсынған Ғ. Есім авторлық ұжымымен даярланған «Дінтану негіздері» оқулығымен оқытылған.

Зайырлылық – барлық діндерге қатысты бейтараптық ұстану, мемлекеттің діни танымдардан тәуелсіз және кез келген теологиялық тұжырымдамалардан еркін болуы.

Білім саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарының бірі білім берудің зайырлы, гуманистік және дамытушылық сипаты болып табылады. Алайда бүгінгі білімді азамат дін мен оның құндылықтары туралы білуі тиіс. Себебі дін адам және қоғам туралы ғылымдармен тығыз бойланысты.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік хатшысының 2013 жылғы 25 қаңтардағы өткізген кеңесінің хаттамасын орындау мақсатында Мектепке дейінгі және орта білім, ақпараттық технологиялар департаментінің 18 наурыз 2014 жылдағы №02-3/447-вн хатына сәйкес 9-сыныпта «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының үлгілік оқу бағдарламасы әзірленіп, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы «15» шілдедегі № 281 бұйрығымен бекітілді. Осы бұйрықтың қолданысқа енгізілу тәртібі 4-тармақта көрсетілгендей 2016 жылғы 1 қыркүйектен бастап қолданысқа енгізілді және ресми жарияланған.

«Жалпы білім беру ұйымдар үшін жалпы білім берудің, таңдау курстары мен факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 15 шілдедегі №281 бұйрығына сәйкес 2016-2017 оқу

жылынан бастап оқу процесіне «Дінтану негіздері» факультативтік курсының орнына «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы енгізілді. Осы бұйрық 2016 жылғы 1-қыркүйектен бастап қолданысқа енгізіледі.

9-сыныпта үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненті есебінен Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы аптасына 1 сағат, оқу жылында 34 сағат бөлініп, 2016-2017 оқу жылынан бастап оқытылып келеді. Курсты біліктілікті жетілдіру курсынан өткен тарих пәнінің мұғалімдері жүргізеді.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» пәнінің мәні және маңызы оның қазіргі қоғам қажеттілігі мен тұрақтылығының ғылыми тұғырнамасы ретіндегі өзектілігінен, қоғам тарихы, мәдениеті мен рухани құндылығын анықтайтын бастаулардан тұрады. Зайырлылық және дінтану негіздері жалпы орта білім жүйесіндегі әлеуметтік-гуманитарлық және қоғамтанулық білім алудың құрамдас бөлігі болып табылады. Осы тұрғыдан курстың мазмұнына тоқталсақ.

Қазақстанның қазіргі саясаты еліміздегі көптеген этностар мен мәдениеттер арасындағы этносаралық, конфессияаралық құрмет пен төзімділікті, өзара татулықты орнатуға, рухани-адамгершілік құндылықтардың ортақ жүйесін құруға бағытталған.

Пәннің оқыту мақсаты:

1) білім алушыларды зайырлылық қағидатын құндылық, яғни мемлекет тұрақтылығының басты факторы ретінде қабылдауға, дінді зайырлы таным аясында тануға үйрету;

2) діни сенім бостандығы, әлемдік және дәстүрлі діндердің, жаңа діни қозғалыстардың тарихы мен қазіргі жай-күйі, теріс пиғылды діни ағымдар мен тыйым салынған діни ұйымдар туралы жан-жақты білімін қалыптастыру;

3) білім алушыларды экстремизм, терроризм және діни радикализм идеологияларын қабылдамауға үйрету, рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде толеранттылық қасиетке тәрбиелеу және олардың гуманистік дүниетанымын қалыптастыру.

Пәннің оқыту міндеттері:

1) білім алушыларға діннің мәні, тарихы және оның қазіргі қоғамдағы рөлі жөнінде жүйелі мәлімет беру;

2) зайырлылық ұстанымдарын мемлекеттілік пен тәуелсіздіктің негізі ретінде таныта отырып, осы бағыттағы білімін қалыптастыру;

3) зайырлылық тұрғысынан діни сана, діни сенім, діни таным және діни тәжірибе негіздерін салыстыра білуді үйрету;

4) діннің дүниетанымдық, мәдениеттанымдық және адамгершілік мәнін түсіндіру;

5) білім алушыларды діни сенім бостандығын құрметтеуге, толеранттылыққа баулу арқылы қазіргі қоғамдағы діни ағымдарға зайырлылық ұстанымы негізінде баға бере алатын дағды қалыптастыру;

6) Қазақстандағы этносаралық, конфессияаралық келісімді зайырлылық ұстанымдарының нәтижесі ретінде таныта отырып, білім алушылардың бойында азаматтық мінез бен жауапкершілік қасиетті тәрбиелеу;

7) экстремизм, терроризм, діни радикализм секілді жаһандық жағымсыз құбылыстардың теріс идеологияларының ұлттық қауіпсіздікке, зайырлылық ұстанымдарына, қоғам тұрақтылығына төндіретін қауіп-қатерін түсіндіре отырып, зайырлы мемлекет қағидаттарына құрмет сезімін тәрбиелеу;

8) білім алушылардың бойында діни әдебиеттер, электрондық ресурстар және бұқаралық ақпарат құралдары материалдарын салыстыра білу және сыни тұрғыда сараптау мәдениеті мен қабілеттерін қалыптастыру;

9) құқықтық сауаттылықтың қоғам өміріндегі маңызын түсіндіре отырып, осы тұрғыдағы білімін арттыруға, Қазақстан адамдары мен азаматтарының құқықтары мен еркіндіктерін сыйлауға тәрбиелеу. [30]

Бағдарламада діни нанымдар мен діндердің пайда болуы, нығаюы және дамуы бойынша тарихи шолумен қатар: Зайырлы мемлекет және дін, зайырлық этикасы негіздері, адамның рухани өмірі мен қоғамдағы діннің рөлі, діни бірлестіктер мен ағымдар, жаңа діни ағымдар мен дәстүрлі діни жүйелердің танымдық, психологиялық, тұрмыстық деңгейдегі қарама-қайшылықтар диллемасы тақырыптары қамтылған.

Курс бағдарламасына сәйкес діни нанымдардың, діндердің пайда болуы, дамуы бойынша қысқаша тарихи шолу жасау қарастырылған. Сонымен қатар негізінен зайырлылық, адамның рухани дамуы және діндердің қоғамдағы рөлі сияқты тақырыптарды оқытуда мазмұнды зайырлылық қағидаты аясында ұсыну қажет.

Рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудағы ұлы ойшылдардың рөлі: білім алушылардың рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытуда Әл-Фараби, Қожа Ахмет Ясауи, Абай, Ыбырай Алтынсарин, Шәкәрім Құдайбердіұлы сынды ұлы ағартушылар мен ойшылдардың мәдени және рухани мұраларын зерделеу маңызды болып табылады. Олардың еңбектері білім алушылардың рухани дүниесін байытып, адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға әсер етеді.

«Қазақстан-дінаралық бейбітшілік пен келісім елі. Қазақстан Республикасының діни заңнамалары. Зайырлылық – ұлттық қауіпсіздік пен мемлекеттік жүйенің іргетасы» мазмұндық желілері курс бағдарламасының басты арқауы болуы керек. Бұл тақырыптар Қазақстанның ерекшелігін, діни саясатын және зайырлылықтың мемлекет үшін маңыздылығын ашып көрсетеді.

Курстың мазмұнында білім алушылардың өздігінен іздену және зерттеу дағдыларын дамытуға бағытталған шығармашылық жобалар қамтылған. Бұл жобалар білім алушыларға түрлі нысандағы зерттеу жұмыстарын жасауға мүмкіндік береді. Осы шығармашылық жұмыстардың барысында білім алушы діндердің рухани құндылықтарын, Қазақстанның дінге қатысты саясатының мәні мен мақсатын, діни бірлестіктер мен ағымдардың қызметі, мүддесі мен мақсатын анықтайды. Бұл тәсіл білім алушылардың сыни ойлауын, талдау қабілетін және шығармашылық әлеуетін арттыруға ықпал етеді. Сондай-ақ, білім алушы дін мәселелеріне қатысты өз көзқарастарын қалыптастырып, толеранттылық пен дінаралық диалог мәдениетін дамытады.

Курс бағдарламасын жүйелі меңгерген білім алушы Қазақстан аумағындағы

діндердің тарихы, олардың қазіргі қоғамдағы рөлі, діни бірлестіктердің мақсаттары мен ерекшеліктері туралы білім алады. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының дінге қатысты саясатының негізгі қағидаттарын, оның мақсаты мен мәнін, зайырлылық қағидатының маңыздылығын толықтай түсінетін болады.

Бұл білім алушыларға мынадай мүмкіндіктер береді:

– *Қазақстан Республикасының толыққанды азаматы ретінде рухани тұрғыдан жетілуге:* өз халқының мәдени және рухани мұрасын бағалауға, қазақстандық бірегейлікті қалыптастыруға, деструктивті, радикалы және экстремистік діни ағымдардың зиянды әсерінен өздерін және қоршаған ортаны қорғауға қабілетті болуы.

– *Дінге қатысты дұрыс көзқарас қалыптастыруға:* әртүрлі діни нанымдарға және сенімдерге құрметпен қарауға, діни толеранттылық, және ізгі қарым-қатынас мәдениетін дамытуға ықпал етеді.

– *Зайырлы қоғамдағы дін мәселелері бойынша діни сауаттылықпен әрекет етуге:* әртүрлі діни көзқарастарды түсінуге, дінге қатысты кез келген мәселеге сыни тұрғыдан қарауға және негізделген шешімдер қабылдауға дағдыланады. Бұл білім алушылардың діни экстремизмнің алдын алуға және оған қарсы тұру иммунитетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

■ *Қоғамдағы дін мәселелері бойынша белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастыруға:* діни толеранттылық пен дінаралық келісімді нығайтуға өз үлестерін қоса алады, дін саласындағы қоғамдық бастамаларға қатысуға және оларды қолдауға дайын болады.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы аясында алған білімдерін бекіту мақсатында білім алушыларға қызықтыратын тақырыптары бойынша шығармашылық-жобалық жұмыстар жасауға болады. «Зайырлылық және дінтану негіздері» бойынша әзірленген электронды оқулық, Қазақстанда дін жүйесінің таралуы мен ықпалы туралы мәдени-танымдық сипаттағы барлық діндер бойынша қысқаша бейнематериалдар т.б. (міндетті түрде Дін істері комитетінің сараптама комиссиясы мақұлдаған) сабақ барысында пайдалану ұсынылады.

Курсты оқыту нәтижесінде білім алушылар:

- ✓ ғылыми тұрғыдан алғанда негізгі діни терминдер мен құбылыстарды;
- ✓ зайырлылық және дін ұғымдары ара-қатынасын;
- ✓ мемлекет, дін бірлестіктері және мәдениет арасындағы қарым-қатынас мәнін;
- ✓ діндер тарихы мен діни сенім ерекшеліктерін;
- ✓ қазақ-мұсылмандығының танымдық ойларын;
- ✓ «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының Заңын;
- ✓ әл-Фарабидің, Қожа Ахмет Иассаuidің, Абайдың, Шәкәрімнің, Ыбырай Алтынсариннің мәдени-ағартушылық рухани мұраларын;
- ✓ республикадағы мемлекет, мәдениет және діни бірлестіктер арасындағы қарым-қатынастың жайын;

✓ Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың конфессияаралық келісімді, елдегі және халықаралық деңгейдегі тұрақтылықты сақтау, елдегі және халықаралық қауымдастықтағы адамдардың шынайы діни сенімдеріне деген сыйластық көрсету саясатын;

✓ экстремистік, террористік, теріс сипаттағы ұйымдардың ерекшеліктерін, қауіптілігін біледі.

сонымен бірге:

✓ зайырлық, діни сана-сезім, діни сенім, діни тәжірибе, діни ой-сана ұғымдарының ара жігін ажырату,

✓ экстремистік, террористік сипаттағы діни топтар мен ағымдар идеологиясы мен практикасына қарсы тұра білу иммунитеті;

✓ діни, рухани маңызды мәселелер бойынша әртүрлі ой-талқы жасау, пікір-таластыра білу, осы саладағы маңызды оқиғалар мен құбылыстар, тұлғалар туралы мәліметтерді сауатты жеткізе білу;

✓ өз бетімен зайырлық және діни шығармалар туралы қажетті ақпараттық деректер нұсқасында тауып және оларды сараптай отырып қолдана біледі. [30]

2022-2023 оқу жылында Негізгі орта білім беру деңгейінің 9-сыныбына арналған «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының үлгілік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Оқу - ағарту министрлігінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығына 71-қосымшасына сәйкес жүзеге асырылады.

Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Жаһандық құзыреттер» оқу курсы бойынша үлгілік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Оқу - ағарту министрлігінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығына 68-қосымшасына сәйкес жүзеге асырылады. Осы бұйрыққа сәйкес, 2022-2023 оқу жылында 9-сыныпта «Жаһандық құзыреттіліктер» (36 сағат) міндетті вариативтік курсы ішінде «Зайырлылық және дінтану негіздері» бөлімінде (11 сағат) оқытылады.

«Жаһандық құзыреттер» курсы білім алушылардың құндылық бағдарларын, коммуникативтік дағдыларын, әдеп нормалары мен мінез-құлық ұстанымдарын қалыптастыруға ықпал етеді.

Курстың мақсаты: бәсекеге қабілетті, мінез-құлық мәдениетінің стандартына сәйкес келетін және жаһандық құзыреттерге ие тұлғаны қалыптастыру.

Курстың міндеттері:

1) білім алушылардың азаматтық ұстанымын және өз елінің мүддесіне қызмет етуге дайындығын қалыптастыру;

2) білім алушылардың жеке қасиеттерін дамыту: адалдық, әдептілік, ізгі ниет, өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік;

3) білім алушыларда медиа сауаттылық және қаржылық сауаттылық дағдыларын қалыптастыру;

4) салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру;

5) экологиялық мәдениетті дамыту;

6) қоғам өміріндегі діннің рөлі туралы түсінік қалыптастыру.

Курстың оқу бағдарламасы білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып әзірленген алты бөлімнен (юниттер) тұрады.

«Этика және әдеп» бөлімі (юнит) білім алушылардың бойында адалдық, тәртіптілік, өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік, әдептілік, ізгі ниет, және ұжымда жұмыс істей алу сияқты жеке қасиеттерін дамытуға, мінез-құлық мәдениетінің стандартын қалыптастыруға ықпал етеді.

«Азаматтық және патриотизм» бөлімі (юнит) өзін ел азаматы ретінде сезінуге, өзінің Отанға қатыстылығын сезінуге және оның мүдделеріне қызмет етуге, азаматтық ұстанымын көрсетуге дайын болуға мүмкіндік беретін жеке қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған.

«Медиа сауаттылық және қаржылық сауаттылық» бөлімі (юнит) медиа кеңістіктің құралдарын талдауға, бағалауға және пайдалануға мүмкіндік беретін дағдыларды, сондай-ақ қаржыны басқару және өзінің қаржылық әлауқатын қамтамасыз ету дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

«Өмір сүру қауіпсіздігі» юниті қауіпсіз мінез-құлық, салауатты өмір салтын ұстану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

«Экологиялық мәдениет» бөлімі (юнит) өз денсаулығына, табиғатқа ұқыпты қарайтын, қоршаған ортаға теріс әсердің салдарын түсінетін және белсенді табиғатты қорғау қызметін жүргізетін тұлғаны қалыптастыруға бағытталған.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» (9-сынып) бөлімі (юнит) зайырлы мемлекет, діннің қоғам өміріндегі орны, жалған діни және деструктивті діни ағымдардың әсер ету қаупі туралы идеяны қалыптастыруға бағытталған. [32]

«Зайырлылық және дінтану негіздері» (9-сынып) бөлімі мазмұны:

- Зайырлы мемлекет және дін
- Діннің шығу тегі мен маңызы, оның әлеуметтік мақсаты мен жіктелуі
- Діннің құрылымы мен қызметі
- Діннің шығу тегі мен тарихи формалары
- Ежелгі наным жүйесі, ұлттық және дәстүрлі діндер
- Буддизмнің діни ілімінің негіздері
- Христиандықтың діни сенімінің негіздері
- Ислам дінінің негіздері
- Қазақстан жеріндегі ислам
- Ислам мәдениеті
- Қазақстан аумағындағы діни ұйымдардың қызметі
- Жалған діни ұйымдар мен ағымдар туралы түсінік.
- Қазақстан - унитарлық және зайырлы мемлекет
- Қазақстанның бейбітшілік және дінаралық келісім саласындағы

саясаты

Білім беру ұйымдарында 9-сыныпта үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненті есебінен «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы аптасына 1 сағат, оқу жылында 34 сағат бөлініп тандау курсы ретінде 2016 жылдан бастап оқытылып келеді. Курсты біліктілікті жетілдіру курсынан өткен тарих пәнінің мұғалімдері жүргізеді.

Негізгі орта білім беру деңгейінің 9-сыныбына арналған Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының үлгілік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы

Оқу - ағарту министрлігінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығына 71-қосымшасына сәйкес жүзеге асырылады. [30]

Жалпы білім беретін орта мектептерде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрықпен бекітілген негізгі орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына сәйкес вариативтік компонент есебінен элективті курстарға сағат берілмегендіктен 2022-2023 оқу жылында «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы таңдау мүмкіндігі қарастырылмаған.

Осы бұйрықтың 19, 20 қосымшалары гимназия/лицей сыныптарына арналған негізгі орта білім берудің (төмендетілген оқу жүктемесімен) үлгілік оқу жоспарына сәйкес 9-сынып білім алушылары «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы таңдауға мүмкіндік қарастырылған. Осылайша 2022-2023 оқу жылында №500 бұйрықтың 19, 20 қосымшаларына сәйкес білім беру ұйымдарының гимназия/лицейдің 9-сыныптары таңдаған жағдайда «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы оқу жылында 36 сағатпен оқытылынып жатыр. Мысалы, 2022-2023 оқу жылында Павлодар облысында 341 білім беру ұйымында курс таңдалып оқытылса, Астана қаласында 19 білім беру ұйымында 126 сыныпта оқитын 3063 білім алушы таңдау курсына оқыған.

ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы № 385 бұйрығымен бекітілген «Орта білім беру (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта) ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларына» сәйкес білім беру ұйымдары, үлгілік оқу жоспарын, оның ішінде оқу процесі жүзеге асырылатын қысқартылған оқу жүктемесі бар үлгілік оқу жоспарларын дербес таңдап алады. Сондықтан, Үлгілік оқу жоспарының түріне байланысты негізгі орта білім беру деңгейіндегі оқу пәндерін оқытуға бөлінген оқу жүктемесінің көлемі әртүрлі.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығына 6, 7, 8-қосымшаларына Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 12 тамыздағы № 365 бұйрығы өзгерістерімен Негізгі орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына сәйкес Инварианттық оқу жүктемесі 9-сыныпта апталық сағат саны 33 сағатты құрайды. Ал, Вариативтік оқу жүктемесіне 1-сағат берілген. сондықтан негізгі орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына сәйкес вариативтік компонент есебінен 9-сыныпта «Жаһандық құзыреттер» курсы апасына 1-сағатпен оқытылады.

№365 бұйрықпен бекітілген негізгі орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына сәйкес вариативтік компонент есебінен элективті курстарға сағат берілмегендіктен «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы таңдау мүмкіндігі қарастырылмаған.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығына Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 12 тамыздағы № 365 бұйрығының өзгерістерімен 16, 17, 18 қосымшаларымен негізгі орта білім берудің (төмендетілген оқу жүктемесімен) үлгілік оқу жоспарына сәйкес Инварианттық оқу жүктемесі 9-сыныпта апталық

сағат саны 24 сағатты құрайды. Ал, вариативтік оқу жүктемесіне 1-сағатпен 9-сыныпта «Жаһандық құзыреттер» курсы апасына 1-сағатпен оқытылады, элективті курстарға сағат берілмеген. Сондай-ақ, вариативтік оқу жүктемесінде Білім алушылардың ерте кәсіби бейімделуін қамтамасыз ету мақсатында вариативті компонентте инвариантты компоненттен таңдалатын оқу пәндерінің комбинациясымен 6 сағат оқытылады. № 365 бұйрықпен бекітілген негізгі орта білім берудің (төмендетілген оқу жүктемесімен) үлгілік оқу жоспарына сәйкес вариативтік компонент есебінен элективті курстарға сағат берілмегендіктен «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын таңдау мүмкіндігі қарастырылмаған.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығына Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 12 тамыздағы № 365 бұйрығының өзгерістерімен 19, 20 қосымшаларымен гимназия/лицей сыныптарына арналған негізгі орта білім берудің (төмендетілген оқу жүктемесімен) үлгілік оқу жоспарына сәйкес Инварианттық оқу жүктемесі 9-сыныпта апталық сағат саны 24 сағатты құрайды. Ал, вариативтік оқу жүктемесіне 1-сағатпен 9-сыныпта «Жаһандық құзыреттер» курсы апасына 1-сағатпен оқытылады. Сондай-ақ, вариативтік оқу жүктемесінде 9-сыныпта таңдау пәндері 6 сағат және 9-сыныпта элективті курсқа 1 сағат берілген.

Осылайша гимназия/лицей сыныптарына арналған негізгі орта білім берудің (төмендетілген оқу жүктемесімен) үлгілік оқу жоспарына сәйкес 9-сынып білім алушылары «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын таңдауға мүмкіндік қарастырылған.

ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің діни және дінтанулық білім беру жүйесіндегі ағымдағы жағдайға талдау қорытындысында атап көрсетілген қолданыстағы оқулықтар мазмұны бойынша ұсыныстарын ескере келе, Негізгі орта білім беру деңгейінің 9-сыныбына арналған «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының үлгілік оқу бағдарламасы мазмұнын тиісті ақпараттармен өзектендіру жұмысы қарастырылады.

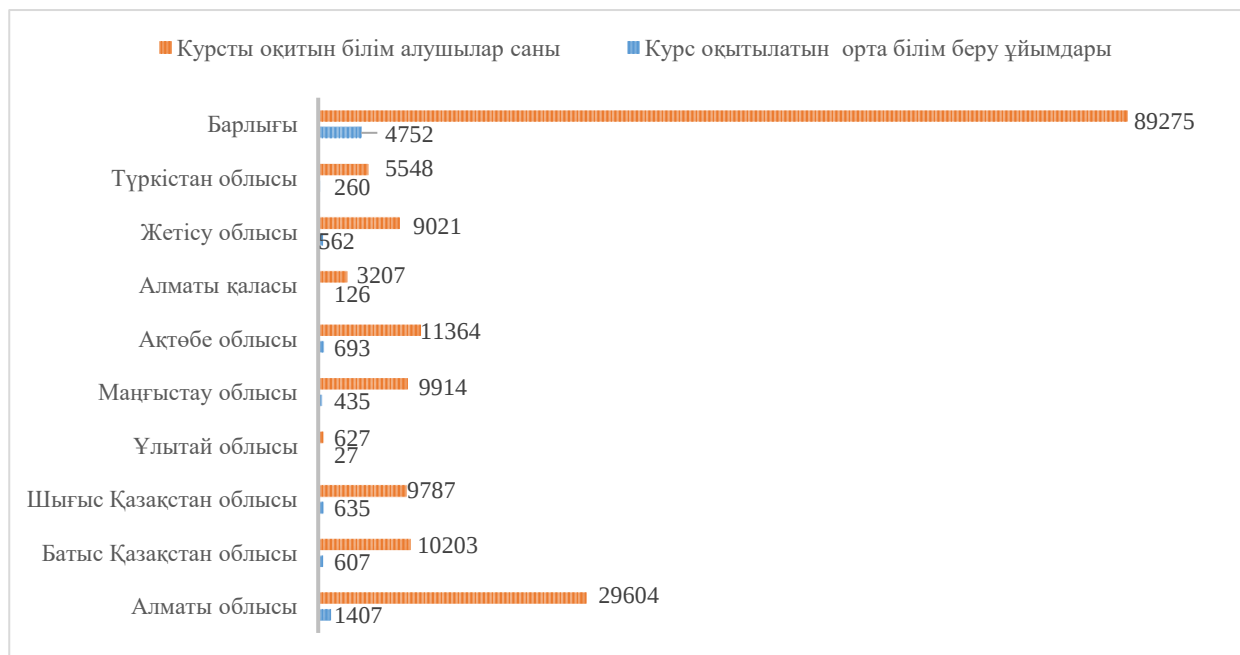
Қазақстан Дінтануды оқытуда өзіндік тәжірибесін қалыптастырудың, білім мен діннің өзара байланысын үйлестіруге көмектесетін өзінің заңнамалық және нормативтік-құқықтық базасын құрудың алғашқы сатысында тұр. Тұтастай Алғанда, Дінтану пәндерін оқыту сапасын арттыру-бұл қазіргі қоғамның мәселелерін шешуге және діни және саяси экстремизм мен діни қақтығыстардың туындаған сын-қатерлеріне ден қоюға тиіс серпінді, ашық процесс. Дінтану пәнін сапалы оқыту қазақстандық қоғамның тұрақтылығына ықпал етуі керек.[31]

Қазақстан Республикасының өңірлерінде «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын оқытылуын зерделеу

2023-2024 оқу жылы бойынша:

Елімізде бірқатар өңірлерде «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы таңдау пәні ретінде оқытылуда, алайда оның қамтылуы

біркелкі емес. 2023-2024 оқу жылында өңірлер берген ақпаратқа сай мәліметтер бойынша таңдау курсы 4 752 сыныптарда оқытылады, ал осы курсқа қатысатын білім алушылардың жалпы саны 89 275 адамды құрайды.

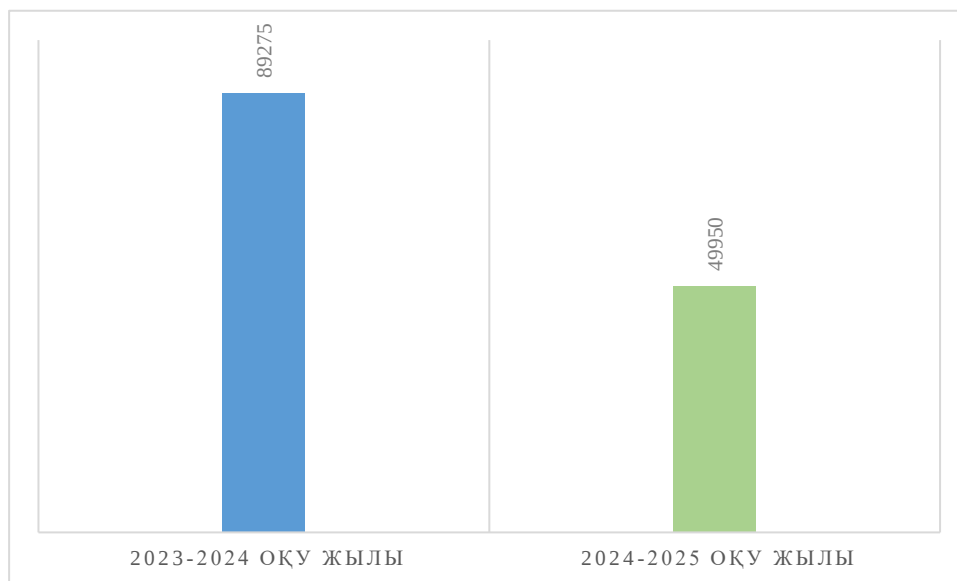
1-сурет. 2023-2024 оқу жылында «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын оқытылуы

Қазақстан Республикасының өңірлерінде факультативтік курсты оқытылуы жөніндегі деректерді талдау кейбір өңірлерде курстың кең таралғанын көрсетеді. Курстың таңдау пәні ретіндегі мәртебесін ескере отырып, оны қамту деңгейіндегі аймақтық айырмашылықтар тек білім алушылардың қызығушылығының әртүрлілігімен ғана емес, сонымен қатар бұл курстың, әдетте, тек лицейлік немесе гимназиялық компоненті бар ұйымдарда ғана жүзеге асырылу мүмкіндігімен де байланысты.

Кесте 3. «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын оқу туралы жиынтық кесте 2024-2025 оқу жылы.

Облыстар	Факультативтік курсты оқып жатқан білім алушылар саны	Оқыту тілі		
		Қазақ тілінде	Орыс тілінде	Ұйғыр, өзбек, тәжік тідерінде
ШҚО	75	14	61	0
Ұлытау	643	566	77	0

Маңғыстау	5530	4090	1240	0
Ақтөбе	35214	25794	9420	0
Алматы қ.	2260	230	2030	0
Қызылорда	850	698	152	0
Түркістан	5378	4453	381	544
Жиыны:	49950	35845	13361	544

Сурет 2. 2023-2024 және 2024-2025 оқу жылдарындағы білім алушылар саны туралы деректерді талдау

Сурет 2-де көрсетілгендей, 2023–2024 оқу жылында «Дінтану негіздері» курсын оқитын оқушылар саны 89 275 болса, 2024–2025 оқу жылында бұл көрсеткіш 49 950-ге дейін төмендеген, яғни 44%-дан астам қысқаруды білдіреді және курсқа деген қызығушылықтың айтарлықтай төмендегенін көрсетеді. Жүргізілген салыстырмалы талдау нәтижелері 2023–2024 және 2024–2025 оқу жылдары арасында бірқатар өңірлерде факультативтік курсына қамтылған оқушылар санының айтарлықтай өзгерістер динамикасы байқалады. Атап айтқанда, Ақтөбе облысы білім алушылар санының 2023-2024 оқу жылындағы 11 364 адамнан 2024-2025 оқу жылындағы 35 214-ке дейін өскенін көрсетеді. Бұл өсім 23 850-ді құрады, бұл барлық аймақтар арасындағы ең маңызды оң өзгеріс. Түркістан облысы–170 білім алушыға, 2023-2024 оқу жылында 5 548 білім алушыдан 2024-2025 оқу жылында 5 378-ге дейін шамалы төмендеді. Атырау, Жамбыл, Қарағанды, Павлодар, Солтүстік қазақстан (СҚО), Абай облыстары, Шымкент, Астана, Қостанай және Ақмола облыстарын қоса алғанда, қалған өңірлерде факультативтік курстар 2023 жылдан бері өткізілмейді. Тиісінше 2023-2024 оқу жылымен, 2024-2025 оқу жылымен салыстырғанда жыл ішінде білім алушыларды факультативтік курстармен қамтудың төмендеуінің негізгі динамикасы байқалады.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы жеке факультатив ретінде оқытылмайтын өңірлерде оның мазмұны 9-сыныпта (11 сағатпен) міндетті «Жаһандық құзыреттілік» факультативтік курсы шеңберінде оқытылады. Талдау қорытындыларына сәйкес, азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруда «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының маңыздылығын түсіндіру мақсатында ата-аналар мен білім алушылардың хабардарлығын арттыру, сондай-ақ түсіндіру және ақпараттық жұмыстарды күшейту ұсынылады. Қазақстанда қоғамдық келісім мен ұлтаралық үйлесімділікті сақтау мақсатында этностық және мәдени әралуандылықты құрметтеу, рухани-адамгершілік құндылықтарға негізделген бейбіт өмір сүру қағидаттарын нығайтуға бағытталған саясат жүйелі түрде жүргізілуде. Осы бағыттағы мемлекеттік саясат қоғамдағы тұрақтылық пен даму үдерісін қамтамасыз етуге, түрлі әлеуметтік және мәдени топтар арасында диалогты, өзара түсіністік пен құрметті нығайтуға бағытталған. Бұл – Қазақстан Республикасы үшін тұрақтылық пен өркендеудің маңызды факторы болып табылады.

2 9-СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН «ЗАЙЫРЛЫЛЫҚ ЖӘНЕ ДІНТАНУ НЕГІЗДЕРІ» ФАКУЛЬТАТИВТІК КУРСЫН ОҚИТУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Жалпы білім беру ұйымдарында оқытылатын «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы білім алушылардың бойында құқықтық және діни сауаттылықты қалыптастыруға, этномәдени және дінаралық келісім негізінде азаматтық жауапкершілік сезімін тәрбиелеуге бағытталған.

Жалпы білім беру ұйымдарында оқытылатын «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы білім алушылардың құқықтық және діни сауаттылығын қалыптастыруға, олардың зайырлы қоғам қағидаттарын түсінуіне ықпал етуге, сондай-ақ этномәдени және дінаралық келісім негізінде толеранттылық пен азаматтық жауапкершілік сезімін қалыптастыруға бағытталған. Бұл курс білім алушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын дамытуға, діннің тарихи және мәдени маңызын ұғынуға, қоғамдағы діни әралуандықты құрметтеуге үйретеді.

Сондықтан оқу процесінде қолданылатын оқу материалының мазмұнын, оқыту тәсілдерін саралауда білім алушының жас ерекшеліктерін ескере отырып, діни сауаттылықты қалыптастыратын оқу материалын жүйелі меңгеруге бағыт беру ұсынылады.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсын оқу процесінде тиімді ұйымдастыру үшін келесі дидактикалық принциптерді басшылыққа алу ұсынылады:

– *Ғылылық және қолжетімділік*: Оқытылатын материалдар ғылыми дәлелдерге негізделуі керек, сонымен қатар білім алушылардың жас ерекшеліктеріне және білім деңгейіне сәйкес болуы тиіс.

– *Жүйелілік және сабақтастық*: Оқу материалы логикалық жүйелілікпен беріліп, алдыңғы білімдермен байланыстырылуы қажет.

– *Көрнекілік және абстрактылық*: Көрнекі құралдарды (схемалар, кестелер, суреттер, бейнематериалдар) пайдалану және теориялық білімді практикамен байланыстыру маңызды.

– *Зерделілік және танымдық белсенділік*: Білім алушылардың ойлауын дамытуға, сұрақтар қоюға, талдау жасауға және өз көзқарастарын білдіруге ынталандыру.

– *Білімді меңгерудің орнықтылығы*: Алған білімді қайталау, бекіту және практикада қолдану арқылы есте сақтауды қамтамасыз ету қажет.

– *Пәнаралық және пәнішілік байланыс*: Курсты басқа пәндермен және тақырыптармен байланыстыру, білімнің тұтастығын қамтамасыз ету.

– *Саралау және даралау*: Әр білім алушының қабілеті мен қызығушылығына қарай оқытуды жекелеңдіру.

– *Оқу тапсырмалары деңгейінің әртүрлілігін қамтамасыз ету*: Білім алушылардың білім деңгейіне сәйкес әртүрлі қиындықтағы тапсырмаларды ұсыну.

Жалпы білім беру ұйымдарында «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсын оқыту білім алушылардың адам және қоғам туралы білімдерін кеңейтіп, зайырлы мәдени ұстанымдарға, ұлттық сана мен діни сананы қалыптастыруға, салауатты өмір салтын ұстануға және төзімділікке үйретуі қажет.

Курсты оқытуда діндер туралы толыққанды ғылыми негізделген тұжырымдарды басшылыққа алу ұсынылады. Сонымен курсты оқытуда оқу процесінде нақты-тарихилық және объективтілік басты өлшем ретінде алынуы қажет. «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсын оқытуда зайырлылық қағидатын әдістемелік негіз ретінде ұстану ұсынылады.

Оқу процесінде әр тақырып бойынша білім мазмұнында имандылық, діни төзімділік, отансүйгіштік, мейірімділік, бейбітшілік мәдениеті және т.б діндердің рухани құндылықтарын кіріктіру ұсынылады. Сонымен қатар білім алушының бойында салауатты өмір салтын ұстану және діни фанатизм мен соқыр еліктеушілікке, әсіре діншілдікке қарсы тұратын діни мәдениет пен діни сана қалыптастыру үшін «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсын зайырлы тұрғыда оқыту қажет. Елімізде орныққан ұлтаралық келісім, өзара құрмет қағидатын сабақтастықпен білім алушының санасына сіңіре білу керек. Білім алушының дүниетанымын қалыптастыру үшін әлемдік және дәстүрлі діндердің рухани құндылықтарын оқу процесінде тиімді қолдану маңызды болып табылады.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы бойынша оқу процесін ұйымдастыру барысында пікірталас, дөңгелек үстел, топтық талқылау, шағын жобаларды қорғау, рөлдік ойындар, кейс-стади, шығармашылық тапсырмалар, проблемалық оқыту әдістері және интерактивті оқыту технологияларын қолдану білім алушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, сыни ойлау дағдыларын дамытады.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы аясында алған білімдерін бекіту мақсатында білім алушыларға қызықтыратын тақырыптары бойынша шығармашылық-жобалық жұмыстар әзірлеуге бағыт беру ұсынылады. Білім алушылар жобаларды жеке және ұжыммен орындай алады. Алған білімдерін бекіту мақсатында жобалық жұмыстар ұйымдастыру маңызды.

Шығармашылық-жобалық жұмыстарды ұйымдастыруда мынандай бағыттарды басшылыққа алу ұсынылады:

4-кесте. Білім алушылардың шығармашылық-жобалық жұмыстарын ұйымдастыру

Кезең	Іс-әрекет
1. Жобаның мақсаты мен міндеттерін анықтау	Жобалық жұмыс білім алушылардың талдамалық және зерттеу дағдыларын, сыни ойлауын дамытуға бағытталған.
Негізгі міндеттер	- Дін мәселелері бойынша тақырыптағы ғылыми-көпшілік басылымдарды, мақалаларды талдау. - Діндердің ерекшеліктерін анықтау. - Дәстүрлі діндердің жалпы тұжырымдамалары мен платформаларын анықтау. - Қазақстандағы діни ахуалды бағалау. - Қазақстандағы қасиетті орындар туралы ақпарат жинақтау. - толеранттылық және дінаралық келісім орнаған еліміздегі зайырлылықты дәлелдейтін мысалдар қарастыру.

2. Жобамен жұмыс ұйымдастыру	
Тақырыпты таңдау	Білім алушылар зерттеу үшін нақты бағытты таңдайды (мысалы, өңірдегі діни ахуалды талдау, діни қатынастардағы төзімділік мәселелері).
Топтарды құру	Жоба жеке немесе топтық форматта орындалуы мүмкін.
Жұмыс жоспарын құру	Міндеттерді бөлу, әр кезеңнің орындалу мерзімін анықтау.
Ақпарат жинау және талдау	- Газет, журнал мақалалары мен ғылыми еңбектерді зерттеу. - Дәстүрлі діндердің айырмашылықтары мен ортақ белгілерін анықтау. - Қазақстандағы діни жағдайды сараптау. - Қасиетті жерлер туралы мәліметтерді жинақтау. - Зайырлылық пен төзімділікті дәлелдейтін өмірлік жағдайларды талдау.
Нәтижелерді рәсімдеу	Жазбаша және ауызша баяндама, презентация, буклет немесе бейнематериал дайындау.
Жобаны қорғау	Жұмысты сыныптастар алдында таныстыру, негізгі қорытындыларды талқылау.
3. Жұмыс әдістері мен формалары	- Зерттеу әдісі (талдау, салыстыру, ақпаратты жинақтау). - Білім алушылар немесе жергілікті тұрғындар арасында әлеуметтік сауалнама жүргізу. - Қазақстанның қасиетті орындары бойынша экскурсиялық маршрут дайындау. - Инфографика немесе интерактивті карта жасау.
4. Жобаны бағалау критерийлері	- Талдаудың тереңдігі және қорытындылардың негізділігі. - Ұсынылған материалдың сапасы. - Дереккөздердің сенімділігі. - Дәлелді пікірлер мен нәтижелерді ұсыну деңгейі.
5. Талқылау жүргізу бойынша ұсыныстар	- Өртүрлі діни көзқарастарға құрметпен қарауды қолдау. - Діни құбылыстарды объективті және ғылыми тұрғыдан талдауды дамыту. - Фактілер мен субъективті пікірлерді ажырату дағдыларын қалыптастыру.

Курс бойынша оқу процесінде білім алушылардың діни сауаттылығын қалыптастыруда:

- мәдени-тарихи, өркениеттілік мәніндегі, дін саласындағы Қазақстанның қазіргі саясаты мен қағидаларын басшылыққа алу;
- курсты оқыту барысында қандай да бір діни бағыттарға артықшылықтар бермеу;
- білім алушылардың шығармашылық-жобалық жұмыстарды орындау бойынша бағыт беру;
- ақпарат, дін, рухани құндылықтар, мәдениет саласына қатысты заңнамалар талаптарын сақтауға ерекше көңіл бөлу қажет.

Сонымен қатар, зайырлылық және дінтану саласындағы қосымша көркем әдебиеттерді зерттеу, оларды қазіргі рухани құндылықтар мен зайырлылық тұрғысынан бағалауды үйрену дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Курс аясында білім алушылардың жоғары рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру үшін адам өмірін басты құндылық ретінде қабылдау, отбасы құндылықтарын сақтау, бәсекеге қабілетті қоғам құру және мемлекеттің қалыптасуы мен дамуындағы еңбек рөлін зерттеу маңызды болып табылады.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы аясында оқу процесінде келесі әдіс-тәсілдерді қолдану ұсынылады:

Құндылыққа бағдарланған тәсіл – бұл әдіс білім алушылардың рухани және адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған. Оқу барысында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға, діни толеранттылыққа, және өзара құрметке баса назар аударылады.

Тұлғаға бағдарланған тәсіл – әрбір білім алушының жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеріп, оның даму ерекшелігін толық ашуға көмектеседі. Бұл тәсіл білім алушының жеке қызығушылықтары мен білім алуға деген уәждемесін арттыруды көздейді.

Іс-әрекеттік тәсіл – білім алушылардың теориялық білімді практикада қолдану дағдыларын дамытуға бағытталған. Бұл тәсіл білім алушылардың өз тәжірибесіне негізделген тапсырмалар мен жобалар арқылы білім алуды ынталандырады.

Саралап оқыту тәсілі – әртүрлі деңгейдегі білім алушыларға жеке тапсырмалар беру арқылы әрқайсысының білім алуын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл әрбір білім алушының дайындығына сәйкес оқыту деңгейін белгілеуге мүмкіндік береді.

Коммуникативтік тәсіл – білім алушылардың өзара пікір алмасу, топтық жұмыс және ашық талқылаулар арқылы коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге бағытталған. Бұл тәсіл қоғамдағы дін мен зайырлылық туралы сауатты сөйлесуге, пікірлер мен көзқарастарды құрметтеуге ықпал етеді.

Осы тәсілдерді жүйелі қолдану білім алушылардың зайырлы қоғамдағы рөлі мен дінтанулық көзқарастарын терең түсінуге және дамытудың тиімді жолдарын қамтамасыз етеді.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының оқыту барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану ақпаратты іздеу, сұрыптау және фактілер мен құбылыстар арасындағы байланыстар мен айырмашылықтарды анықтау, салыстыруға байланысты өзіндік жұмыс жасау мен цифрлық дағдыларын дамытуға, білім алушылардың білімін кеңейту үшін мультимедиялық ресурстарды пайдалануға мүмкіндік береді.

Абай облысы Семей қаласы әкімдігінің №16 Төлеубай Аманов атындағы жалпы орта білім беретін мектеп КММ-нің тарих пәні мұғалімі Имангожина Назгул Турсынгазинаның іс-тәжірибесінен

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы бойынша оқу процесінде қолданылатын әдіс-тәсілдер «Миға шабуыл», «Ой талқы», «Жылдам сұрақ», «PEST» талдау-әдістері білім алушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, алған білімдерін тәжірибеде қолдануына мүмкіндік береді. Мұғалім сабақта жеке, жұппен және топта оқытудың интербелсенді әдіс-тәсілдерін пайдаланып, сыныптағы жағдай мен қарым-қатынасты реттеп, білім алушыларға қолдау көрсетіп отырады. Сабақты жоспарлаудағы интербелсенді әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану – мұғалім шығармашылығының көрінісі.

Интербелсенді оқыту, ең алдымен, қатысушылардың өзара тиімді қарым-қатынасына негізделеді.

Білім алушылардың:

- терең және жүйелі ойлануы,
- ақпаратты өздігінен іздеп, оны талдауы, өзіне қажеттісін саралауы,
- өздігімен жаңа түсінік пен білімді меңгеруі, пікірталасқа қатысуы,
- өз ойымен пікірлерін дәлелдеуі, шешім қабылдау және күрделі мәселелерді шешуі,
- өзгелердің пікірін тыңдай білуі және тиімді қарым-қатынас құруы бүгінгі «өмір бойы оқу» идеясының басты мақсаты.

Әр сабақты тиімді жоспарлау – мұғалім мен білім алушының қажеттіліктері мен анықталған оқу мақсаттарын біріктірудің табысты жолы. Білім алушылардың оқуға деген қабілеттері мен ынтасына қолдау көрсете отырып, айтарлықтай нәтижеге жетуге болады.

Әдістемелік ұсынымдарда әдістемелік ізденістердің соңғы жетістіктері, мұғалімдер мен әдіскерлердің тәжірибелері қолданылады.

«Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының мәні, Зайырлылық және зайырлы мемлекет: зайырлылық ұғымының анықтамасы, мәні мен сипаты, Діннің қалыптасуы мен мәні, әлеуметтік маңызы мен жіктелуі тақырыптары бойынша әдістемелік ұсынымдарда «Зайырлы мемлекет және дін». «Зайырлы этика негіздері». «Білім беру жүйесіндегі зайырлылық қағидаттары» бойынша талдау жасалады.

Сонымен қатар діннің құрылымы және функциялары. Дінтану ғылымының қалыптасуы мен дамуы туралы ақпарат беріледі.

Аталған тақырыптар аясында оқу процесінде білім алушылар:

- негізгі діни ұғымдарды;
- зайырлылық пен дін арақатынасын;
- діндер тарихы мен сенім ерекшеліктерін;
- конфессияаралық құрмет пен толеранттылықтың негіздерін тануы;
- мемлекет, діни бірлестіктер және мәдениет арасындағы қатынастардың мәнін түсінуіне;
- дін және ғылым, зайырлылық пен құқық, дін және жалған діни ағымдардың арақатынасын ажырата білуіне бағыт беру ұсынылады.

1-тақырып: «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсы бойынша қысқа мерзімді сабақ жоспарларының үлгісі берілген.

Пәні :	Зайырлылық және дінтану негіздері
Педагогтің Т.А.Ә.	
Күні:	
Сынып:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Кіріспе. «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының мәні
Сабақтың мақсаты	білім алушыларға гуманистік дүниетанымын қалыптастыра отырып, зайырлылық қағидатын тұрақтылықтың басты факторы ретінде таныстыру

Құндылықтарды дарыту	Еңбек және шығармашылық, тарихи тәжірибе мен оның сабақтарын ұғыну
Пәнаралық байланыс	Қазақстан тарихы, дүние тарихы, география

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Білім алушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	«Ой шақыру» берілген сурет талдау жасау Төменде бойынша 1) Дін қалай пайда болды деп ойлайсыздар? 2) Неліктен әр халықтардың діндері әр түрлі? Білім алушыларды сабақтың тақырыбы және мақсатымен таныстыру	Білім алушы өз ойларын ортаға салады. Білім алушы жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшу Білім алушы өз болжамдарын айтып, талқылау жүргізеді	ҚБ «Мадақтау сэндвичі»	Тақырыптық суреттер сілтемеде https://upload.wikimedia.org/wikipedia/kk/d/d1/Prevailing_world_religions_map_kk.jpg

Сабақтың ортасы	Мәтінмен жұмыс «ДЖИГСО» әдісімен топпен мәтінмен танысу, талдау 1) «Зайырлылық және дінтану негіздері» пәні, мақсаты мен міндеттері. 2) Дінтану ғылымының пайда болуы мен дамуы. <i>Мәтін үлгілері</i> 1- мәселе «Зайырлылық және дінтану негіздері» пәні, мақсаты мен міндеттері. 1-топ «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының маңыздылығы мен мәні қазіргі қоғамның тұрақтылығы мен қажеттіліктерін қамтамасыз ететін ғылыми тұғырнама ретіндегі өзектілігімен, сондай-ақ қоғамның тарихын, мәдениеті мен рухани құндылықтарын айқындайтын негіздермен айқындалады. Бұл курс жалпы орта білім беру жүйесіндегі әлеуметтік-гуманитарлық және қоғамтану бағытындағы білім берудің маңызды бөлігі болып табылады. 2- топ Зайырлы мемлекетте діннің өзіндік ерекше орны бар. Мемлекеттен дін бөлінгенімен, ол халықтың болмысы мен тұрмыс-тіршілігінен алшақтамайды. «Зайырлылық» ұғымы мемлекеттің дінге деген демократиялық ұстанымын, діни сенім бостандығының қамтамасыз етілетінін көрсетеді. Мемлекет пен дін арасындағы өзара байланыс зайырлы және рухани-діни құндылықтардың үйлесімділігі негізінде қалыптасқан. 3- топ Қазақстанның қазіргі саясаты елімізде ұлт, этникалық топтар мен мәдениет арасындағы өзара сыйластық құру, өзара татулықты орнату, рухани, адамгершілік құндылықтарға негізделген қоғамдық жүйе құруға бағытталған. Мемлекет	Білім алушы ақпараттық мәтінмен жұмыс жасайды	ҚБ Мұғалім білім алушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	Ақпараттық мәтін Үлестірмелі қағаздар Суреттер Тірек-сызбалар ҚБ парағы
------------------------	--	--	--	--

	пен дін, өркениет пен дін, мәдениет пен дін арасындағы қатынастар мен олардың тарихын білу – адамзаттың сан ғасырлық рухани тәжірибесін танудың маңызды бөлігі болып табылады. Қазақтың белгілі ойшылдары - Әл-Фараби, Қожа Ахмет Йассауи, Махмұт Қашқари, Жүсіп Баласағұни, Бұқар жырау, Шортанбай, Мәшһүр Жүсіп, Абай, Ыбырай, Шәкәрім, Ғұмар Қараш рухани мұраларында ел тарихындағы діннің рөлі мен оның жеке тұлғаны жан-жақты қалыптастырудағы маңызын тарихи сана мен тәжірибе негізінде ашып көрсетеді. анықтама жоқ деуге болады. №1-тапсырма «Миға шабуыл» 1) Қазіргі ғылымның зерттеулері бойынша қай кезден бастап адамдардың діни түсінігі қалыптасқан ? 2) Зайырлы қоғамның негізгі қағидаттары қандай? 3) Абай Құнанбайұлы дін туралы қандай пікірде болған? №2 тапсырма «Сәйкестендіру кестесі» <table> <tr> <td>1</td> <td>Зайырлылық</td> <td>A</td> <td>A)құдай</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>Дінтану</td> <td>B</td> <td>B)дін ұ</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Атеизм</td> <td>C</td> <td>C)арнай</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> ЕҚБ маңызды кездесетін термин сөздерді атайды не жазып көрсетеді	1	Зайырлылық	A	A)құдай	1				2	Дінтану	B	B)дін ұ	2				3	Атеизм	C	C)арнай	3				Білім алушы сұрақтарға жауап бере отырып, бір-біріне қосымша сұрақтар, қойып, бір-бірін толықтырады. <i>Дескриптор:</i> Тапсырманы түсіндіру, талдау, қорытынды жасау	ҚБ «Мадақтау сәндвичі» ҚБ Мұғалім білім алушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	кесте
1	Зайырлылық	A	A)құдай																									
1																												
2	Дінтану	B	B)дін ұ																									
2																												
3	Атеизм	C	C)арнай																									
3																												
Сабақтың соңы	Сабақты қорытындылау Дін атаулының қандайының болса да басты белгісі табиғаттан тыс күшке сену. Ол жан, зат, қимыл-әрекет, қасиет, қатынас,	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не	Білім алушылар бағалай критерийлерімен өз	A4, конспект																								

	байланыс ретінде көрінуі мүмкін. Кері байланыс. • Мен нені үйрендім? • Маған не қиын болды? • Не күрделі болды? • Мен енді нені үйренгім келеді? Үйге тапсырма Діннің құрылымы мен қызметтері?	білгенін жазады	деңгейлерін бағалайды	
--	---	-----------------	-----------------------	--

2-тақырып: Зайырлылық және зайырлы мемлекет, зайырлылық ұғымының анықтамасы, мәні мен сипаты тақырыбы бойынша Қысқа мерзімді сабақ жоспарының үлгісі

Пәні:	Зайырлылық және дінтану негіздері
Педагогтің аты жөні	
Күні:	
Сынып:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Зайырлылық және зайырлы мемлекет, зайырлылық ұғымының анықтамасы, мәні мен сипаты
Сабақтың мақсаты	Зайырлы мемлекет пен діннің арақатынасын ажыратады, зайырлы мемлекет пен оның белгілері туралы түсініктері қалыптасады
Құндылықтарды дарыту	тарихи тәжірибе мен оның сабақтарын ұғыну
Пәнаралық байланыс	Қазақстан тарихы, дүние тарихы, география, құқық

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Білім алушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	«Ой қозғау» / Wordwall құрастыруға болады – Зайырлылық дегенді қалай түсінесіздер? – Неліктен Алаш қайраткерлері Алаш бағдарламасында зайырлы мемлекет форматын таңдаған? – Теократиялық мемлекеттік жүйе дегенді қалай түсінесіздер? Қандай діни мемлекеттерді және олардағы жағдай туралы мысал келтіре аласыңдар?	Білім алушы өз ойларын ортаға салады. Білім алушы жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшу Білім алушы өз болжамдарын айтып,	ҚБ «Мадақтау сэндвичі»	

	– Зайырлылық ұстанымы дегенді қалай түсінесіздер? Әлемде зайырлы мемлекеттерден бірнеше мысал келтіре аласыңдар ма? Білім алушыларды сабақтың тақырыбы және мақсатымен таныстыру	талқылау жүргізеді		
Сабақтың ортасы	Мәтінмен жұмыс Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабының 1-тармағында «Қазақстан Республикасы өзін зайырлы, құқықтық мемлекет ретінде орнықтырады» делінген. Конституциялық негіздегі «зайырлы» ұғымы мемлекеттің барлық салаларда, соның ішінде дін саласында да ашық, айқын саясат ұстанатынын, азаматтардың ар-ождан бостандығын қамтамасыз ететінін, дін мен мемлекеттік саясатты араластырмайтынын білдіреді. Яғни зайырлылық – дінсіздік немесе дінді терістеушілік емес, ол – мемлекеттің діни емес, құқықтық қағидаттармен басқарылуы. Дін – мемлекеттік саясаттағы және қоғам азаматтарының рухани өмірі мен мәдениетіндегі маңызды факторлардың бірі. Адам мен қоғам өмірінде ерекше орын алатын дін рухани мәдениеттің қалыптасу үдерісінде негізгі функцияларды атқарады, мәдениеттер мен өркениеттердің дамуына ықпал етеді. Дін дегеніміз тек сенім жүйесі емес, ол – өмір сүру мәнері, моральдық нормалар, қарым-қатынас әдебі, рухани қағидалар жүйесі. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000 Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер» туралы заңы 2011 жылғы 11 қазандағы № 483-IV Заңы Осы Заң Қазақстан Республикасының өзін демократиялық, зайырлы	Білім алушы ақпараттық мәтінмен жұмыс жасайды	ҚБ Мұғалім білім алушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады ҚБ «Мадақтау сэндвичі» ҚБ Мұғалім білім алушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	Үлестірмелі қағаздар Суреттер Тірек-сызбалар

мемлекет ретінде орнықтыратынын, әркімнің ар-ождан бостандығы құқығын растайтынын, әркімнің діни нанымына қарамастан тең құқылы болуына кепілдік беретінін, ханафи бағытындағы исламның және православиелік христиандықтың халықтың мәдениетінің дамуы мен рухани өміріндегі тарихи рөлін танытынын, Қазақстан халқының рухани мұрасымен үйлесетін басқа да діндерді құрметтейтінін, конфессияаралық келісімнің, діни тағаттылықтың және азаматтардың діни нанымдарын құрметтеудің маңыздылығын танытынын негізге алады

1-1-бап. Осы Заңның негізгі мақсаты мен міндеттері

1. Ар-ождан бостандығына құқықты қамтамасыз ету, сондай-ақ діни қызмет және діни бірлестіктер саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеу осы Заңның негізгі мақсаты болып табылады.

2. Осы Заңның негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

1) Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың дінге көзқарасына қарамастан, өздерінің ар-ождан бостандығы құқықтарын іске асыруы үшін діни нанымдарды мәжбүрлеп таңуға жол бермей, тең жағдайлар жасау;

2) конфессиялар арасындағы бейбітшілік пен келісімді нығайту, қоғамда діни толеранттылықты қамтамасыз ету;

3) ар-ождан бостандығына құқықты қамтамасыз ету кезінде зайырлы мемлекеттік құрылысты сақтау;

4) Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың, діни бірлестіктердің Қазақстан

Республикасының діни қызмет және діни бірлестіктер туралы заңнамасын сақтауын қамтамасыз ету.

2-бап. Қазақстан Республикасының діни қызмет және діни бірлестіктер туралы заңнамасы

1. Қазақстан Республикасының діни қызмет және діни бірлестіктер туралы заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және осы Заң мен Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік-құқықтық актілерінен тұрады.

2. Егер Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шартта осы Заңда көзделгеннен өзгеше қағидалар белгіленген болса, онда халықаралық шарттың нормалары қолданылады.

3-бап. Мемлекет және дін

1. Мемлекет дін мен діни бірлестіктерден бөлінген.

2. Діни бірлестіктер және Қазақстан Республикасының азаматтары, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар дінге көзқарасына қарамастан заң алдында тең.

3. Ешбір дін мемлекеттік немесе міндетті дін ретінде белгіленбейді.

4. Діни білім беру ұйымдарын қоспағанда, Қазақстан Республикасында білім беру мен тәрбиелеу жүйесі дін мен діни бірлестіктерден бөлінген және зайырлы сипатта болады.

5. Заңды діни қызметке кедергі келтіруге, жеке тұлғалардың дінге көзқарасы себептері бойынша азаматтық құқықтарының бұзылуына немесе олардың діни сезімдерін қорлауға, қандай да бір дінді ұстанушылар қастерлейтін заттарды, құрылыстар мен орындарды бүлдіруге жол берілмейді.

6. Әркімнің ар-ождан бостандығына құқығы бар.

Әркім Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес діни немесе өзге де нанымдарды ұстануға, оларды таратуға, діни бірлестіктердің қызметіне қатысуға және миссионерлік қызметпен айналысуға құқылы.

Ар-ождан бостандығы құқығын жүзеге асыру жалпы адамдық және азаматтық құқықтар мен мемлекет алдындағы міндеттерге байланысты болмауға немесе оларды шектемеуге тиіс.

7 Ешкімнің де өз діни нанымдары себептері бойынша Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарында көзделген міндеттерін атқарудан бас тартуға құқығы жоқ.

Діни қызметшілер, миссионерлер, діни бірлестіктердің басшылары немесе қатысушылары (мүшелері) болып табылатын Қазақстан Республикасының азаматтары саяси өмірге Қазақстан Республикасының барлық азаматтарымен бірдей тек өз атынан ғана қатыса алады.

8. Дін мен діни бірлестіктердің мемлекеттен бөліну қағидатына сәйкес мемлекет:

1) Қазақстан Республикасы азаматының, шетелдік пен азаматтығы жоқ адамның дінге және ұстанатын дініне өз көзқарасын айқындауына, ата-аналардың немесе балалардың өзге де заңды өкілдерінің балаларды өз нанымдарына сәйкес тәрбиелеуіне, мұндай тәрбиелеу баланың өмірі мен денсаулығына қатер төндірген, оның құқықтарына қысым жасаған және жауапкершілігін шектеген, сондай-ақ Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысына, егемендігіне және аумақтық

	тұтастығына қарсы бағытталған жағдайларды қоспағанда, араласпайды; 2) діни бірлестіктерге мемлекеттік органдардың функцияларын орындауды жүктемейді; 3) егер діни бірлестіктердің қызметі Қазақстан Республикасының заңдарына қайшы келмесе, діни бірлестіктердің қызметіне араласпайды; 4) дін ұстанатын және оны ұстанбайтын Қазақстан Республикасының азаматтары, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар арасында, сондай-ақ әртүрлі діни бірлестіктер арасында өзара төзушілік пен құрметтеу қатынастарын орнатуға жәрдемдеседі. 9. Дін мен діни бірлестіктердің мемлекеттен бөліну қағидатына сәйкес діни бірлестіктер: 1) мемлекеттік органдардың функцияларын орындамайды және олардың қызметіне араласпайды; 2) саяси партиялардың қызметіне қатыспайды, оларға қаржылық қолдау көрсетпейді, саяси қызметпен айналыспайды; 3) Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын сақтауға міндетті. Тапсырма №1 «Шағын эссе» «Қазақстан – зайырлы мемлекет» тақырыбына шағын эссе жазу ЕББ білім алушыға суреттер/иллюстрациялар ұсынылады; https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000483	Білім алушы бір-біріне қосымша сұрақтар, қойып, бір-бірін толықтырады. Дескриптор: Шағын эссенің тақырыптың мәнін ашу деңгейіне қарай өзара бағалау жүреді		
Сабақтың соңы	Сабақты қорытындылау Зайырлы мемлекет пен қоғам бұл – біздің тарихи таңдауымыз. Кері байланыс “Идеялар себеті” -Бүгінгі тақырыпта алған мәліметтерім.	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады		стикерлер

	-Сабақта қиын болған тұстар. Үйге тапсырма «Зайырлы мемлекет және дін» эссе			
--	--	--	--	--

3-тақырып: «Діннің қалыптасуы мен мәні, әлеуметтік маңызы мен жіктелуі» тақырыбы бойынша қысқа мерзімді сабақ жоспарының үлгісі

Пәні :	Зайырлылық және дінтану негіздері
Педагогтің Т.А.Ә.	
Күні:	
Сынып:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Діннің қалыптасуы мен мәні, әлеуметтік маңызы мен жіктелуі
Сабақтың мақсаты	Білім алушыларға дін құбылысы, діндер тарихы және діни конфессия ұғымдары туралы тың мәліметтер беру, жалпы рухани-адамгершілік қасиеттердің маңызын түсіндіре отырып, олардың білімін қалыптастырып, дамыту.
Құндылықтарды дарыту	Жалпыға бірдей еңбек қоғамы: Еңбек өнімділігін арттыру, қоғам, мемлекет еңбек арқылы дамитынын түсіндіреді.

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Білім алушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	«Ой талқы» 1. Дін дегенді қалай түсінесіңдер? Өз пікірлеріңді айтып беріңдер. 2. Астана қаласындағы «Бейбітшілік және келісім» сарайының діни сенімдерге қандай қатысы бар? 3. Діннің не екенін ғылым қалай түсіндіреді? 4. Діннің құрылымын түсіндіріңдер. 5. Діни бірлестіктер туралы не білесіңдер? 6. Дін мен мифтің бірлігі және айырмашылығы неде?	Білім алушы өз ойларын ортаға салады. Білім алушы жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшу Білім алушы өз болжамдарын айтып, талқылау жүргізеді	ҚБ «Мадақтау сэндвичі»	Тақырыптық суреттер сілтемеде суреттер

	Білім алушыларды сабақтың тақырыбы және мақсатымен таныстыру			
Сабақтың ортасы	Суреттермен жұмыс. Білім алушыларға сұрақтар қою. Діннің мән-мағынасын ашуға талпынған ғұламалар аз емес. Бұл тақырыпта көптеген ғылыми еңбектер мен мақалалар жазылғанымен, діннің бастау көздері мен терең мағынасы әлі де көпшілікке толық ашылмаған. Қорқыныш пен сүйіспеншілік, ата-бабаларды құрметтеу секілді ұғымдар діннің жеке-дара бастауы бола алмайды. Дінге нақты әрі біржақты анықтама беру оңай емес. "Дін" ұғымының латын тіліндегі бастапқы мағынасы «байлау», «қайта оралу» дегенді білдіреді. Цицеронның еңбектерінде «религия» сөзі халықтың тұрпайы сенімдеріне қарсы қойылған. Бұл жерде кез келген сенім емес, адамды мәңгілік, қасиетті, өзгермейтін құндылықтармен байланыстыратын сенім туралы сөз болып отыр. Сенім – діннің іргетасы, оның субстанциясы. Ол байланыс пен қарым-қатынасты білдіреді. «Мен құдайға сенемін» деу үшін адам өзін құдаймен рухани байланыста сезініп, оған шынайы берілген болуы тиіс. Сенім белгілі бір деңгейде өзін-өзі құрбан ету, тілек үшін белгілі бір құн төлеуге дайын болу дегенді білдіреді. Осы орайда, адамзаттың ең көне рәсімдерінің бірі — құрбандық шалу рәсімі пайда болды. Құрбандық шалудың мәні мен мақсаты қандай деген сұрақтар туындайды. Алайда дінді анықтаудағы қиындықтар мұнда да кездеседі. Дегенмен, қоғамда қалыптасқан көзқарастардың бірі — діннің әлеуметтік реттеуші функциясын алдыңғы орынға қояды. Яғни, дін мен сенімнің қоғамды құрушы рөлін айқындауға тырысады. Дін адам өмірінің мәнін ашатын, оның рухани ізденістерін қанағаттандыратын ерекше құбылыс ретінде қарастырылады. Дін — адамдардың қасиетті байланыс іздеп, оны тапқан кездегі бірлігін	Білім алушы ақпараттық мәтінмен жұмыс жасайды. Білім алушы өз жұмыстарының қорытындыларын сынып алдында қорғайды. Білім алушы бір-біріне қосымша сұрақтар, қойып, бір-бірін толықтырады. Дескриптор: Тапсырманы түсіндіру, талдау, қорытынды жасау	ҚБ Мұғалім білім алушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады ҚБ «Мадақтау сэндвичі» ҚБ Мұғалім білім алушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады ҚБ «Өзін-өзі бағалау»	Ақпараттық мәтін Үлестірмелі қағаздар Суреттер Тірек-сызбалар Кесте ҚБ парағы

қамтамасыз ететін әдіснамалық механизм. Діннің негізінде рәсім жатыр. Рәсім — жеке тұлғаның әлеуметтік іс-әрекетін қадағалаушы ережелер жиынтығы. Мемлекеттік билік пен азаматтық қоғам институттары пайда болмастан бұрын-ақ, рәсімдер адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеп, қоғамдық тәртіпті сақтауға ықпал еткен.

Дін — адамзат өркениетіндегі барлық қоғамдық құрылымдарға тән тарихи, саяси-әлеуметтік, дүниетанымдық және психологиялық құбылыс. Ол құдай мен адамның байланысын, адамның танымынан тыс күштерге сенуді білдіреді. Дін туралы ғылымды дінтану деп атайды. Ғылым дінді табиғи инстинкт, өмір үшін күрестің құралы деп бағалайды. Тіпті «діндарлық гені» бар деген болжамдар да бар. Ғылымның діннен басты айырмашылығы — ғылым кез келген теория мен аксиомаларға күмәнмен қарай алады, ал дін тексерілмейтін, күмән келтіруге болмайтын догмаларға сүйенеді. Ғылым үнемі қозғалыста, дамуда болса, дін консервативті, статикалық, қоғам өзгерісіне бейімделмейді.

Адамзат тарихына көз жүгіртсек, дін барлық кезеңдерде маңызды рөл атқарып келеді. Қанша рет діннің жойылатындығы туралы болжамдар айтылса да, ол әлі күнге дейін әлемдік өмірдің негізгі қалыптастырушы факторларының бірі болып отыр. Тіпті, діндерді түсінбейінше, сол діндерді ұстанатын халықтардың мәдениетін толық түсіну мүмкін емес.

Дінді сипаттау оңай емес. Оның басты ерекшелігі — адамдар арасындағы әлеуметтік байланыстарды реттеуі. Тіпті «религия» сөзінің өзі «байланыстыру», «біріктіру» деген мағынаны береді. Дін — адамдардың бірлігі мен ұйымдасуын қамтамасыз ететін идеологиялық механизм. Оның мазмұны әлеуметтік мәні бар негізгі құндылықтарды қасиетті деп тануда жатыр.

Мәдениеттегі діннің рөлін әрбір мәдениеттің жүйе құрастырушы факторы деп анықтауға болады.

1-тапсырма «PEST» талдау

	• Р (саяси ықпалы) Дін туралы түсініктердің дамуы бұрынғы тарихи кезеңдерде адамзат өркениеттерінің өзара қарым-қатынасына қала әсер етті? • Е (экономикаға әсері) Діни бірлестіктер арасындағы сауда байланыстары қандай тұғырнамаларға негізделді? Мысалы, Ұлы Жібек Жолы бойында орналасқан конфуцийлік Қытай, тәңіршілдікке сенген түркілер, индуизм дініндегі Үндістан халықтары, ислам дініндегі арабтар, православие дініндегі славян халықтары, католик дініндегі еуропалықтар өзара тиімді сауда жасау үшін діни көзқарас айырмашылықтарын басты орынға қойды ма, әлде сауда жасау барысында өзара тату және бейбіт қарым-қатынастың маңыздылығын жақсы түсіністі ме? • S (әлеуметтік ықпалы) діни қызметкерлер және ғалымдардың діннің қоғамдағы орны мен ықпалы жайлы көзқарас айырмашылықтары неде? • Т (технологиялық ықпалы) дін және мәдениеттің дамуы (өнер бағыттарының дамуына ықпалы) Жұптық жұмыс жасауда ЕБҚ білім алушыларға жұпты таңдауда қолдау көрсетіледі			
Сабақтың соңы	Сабақты қорытындылау Қорқыныш-үрей де, сүйіспеншілік те, ата-бабаларды қастерлеу де және діни сенімнің өз алдына жеке тұрған бастауы бола алмасы анық. Дінге нақты және бір мағыналы анықтама берем деу өте қиын. Кері байланыс. “Идеялар себеті” Бүгінгі тақырыпта алған мәліметтерім. Сабақта қиын болған тұстар. Үйге тапсырма Діннің пайда болуы және маңыздылығы, әлеуметтік мақсаты мен жіктелуі	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	Білім алушылар бағалай критерийлерімен өз деңгейлерін бағалайды	А4, конспект

Алматы қаласы әкімдігінің Б.Алтынсарин атындағы №159 гимназиясының тарих, құқықтану пәні мұғалімі, педагог-шебер Асанбекова Гульмира Сағатовнаның іс-тәжірибесінен

4-тақырып. Негізгі діни ұғымдар.

Дін (латынша religia , religiō - «ант, сенім байланысы»; «киелі орын», «құдайлылық», religare - «байланыстыру», ligare - «байланыстыру» деген мағынаны білдіреді.

Білу. Түсіну. Сұрақ: Дін деген не?

Қоғамтану ғылымында діннің бірнеше анықтамалары бар:

Дін - жаратылыстан тыс (Құдайға) деген сенім.	Дін - көзқарастар мен ұғымдардың жиынтығы, оларды мойындайтын адамдарды біртұтас тұтастыққа біріктіретін сенім мен әдет-ғұрыптар жүйесі.	Дін - адамның қоршаған ортаға бейімделуінің, оның рухани қажеттіліктерін қанағаттандырудың мәдениетке тән нысандарының бірі.

Білу. Түсіну. Қолдану.

Дін адамдардың рухани өмірінің негізі болып табылады. Діннің қоғамдық сананың нысаны ретінде бірқатар ерекшелік белгілері бар:

- 1.жаратылыстан тыс нәрсеге деген сенім;
- 2.жоғары күштерге ұйымдасқан түрде табыну;
- 3.өмірді сөзсіз бастаудың (Құдайдың) талаптарымен үйлестіруге ұмтылу.

Дін (religiō - латын тілінен шыққан сөз, «ұят, құдайлылық» дегенді білдіреді) - қоғамдық сананың нысаны; дүниетаным, адамгершілік нормалар жиынтығы және тіршіліктің барлық материалдық және рухани нысандарын жасаған және жасайтын жаратылыстан тыс дүниенің және жаратылыстан тыс жандардың (рухтардың, құдайлардың немесе Құдайдың) болуына деген сеніммен негізделген мінез-құлық түрі.

Діннің елеулі белгісі (лат. religare - байланыстыру, біріктіру, кері байланыс) осы байланысты іске асыратын және адамдардың тағдырына табиғаттан тыс әлемнің күтілетін әсерін қамтамасыз ететін ерекше сиқырлы іс-қимылдардың - ритуалдардың жиынтығын орындаудың арқасында табиғаттан тыс әлемнің жер әлемі мен оның тұрғындарының тағдырына шешуші ықпал ету қабілетін бекіту болып табылады.

Білу. Түсіну. Қолдану. Талдау.

1-тапсырма. Жоғарыда берілген дін туралы ұғымдарды оқи отырып, дін туралы анықтама құрастыру.

2-тапсырма. Төменде берілген тақырыптардың біріне 50-100 сөзден құралатын эссе жазыңдар:

1. «Дін-рухани мәдениет феномені»;
2. «Дін-сенім, іс-әрекет, құлшылық, жөн-жоралғы, салт, ереже, қағида...»;
3. «Дін-сенім, сенімнің негізінде адамның дүниетанымы қалыптасады»;
4. «Дін-адам өмірін реттейтін жүйе»;
5. «Дін-адамды шындыққа жеткізетін жарық»;
6. «Дін-ережелер мен қағидалар жиынтығы»;
7. «Діннің мәні мен маңызы».

Жинақтау.

3-тапсырма. «Дін-адамның игілігі, жақсылыққа бастайтын іс-әрекеті» дегенге үш дәлел келтіріңдер.

1-дәлел.

2-дәлел.

3-дәлел.

Жинақтау.

4-тапсырма. Діннің мәні мен маңызына қатысты «БББ» кестесін толтыру.

БББ кестесі		
БІЛЕМІН	БІЛДІМ	БІЛГІМ КЕЛЕДІ

Жинақтау.

5-тапсырма. Дін туралы анықтамалардан білгендерін «Түртіп алу» кестесінде толтыру.

«INSERT» әдісі				
V Бұрыннан білемін	+ Мен үшін жаңалық	- Келіспеймін	? Сұрақ бар	! Мені таңғалдырды

Жинақтау.

6-тапсырма. «Дін менің ойымша, адам бойындағы жақсы қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді!» ПТМС формуласы бойынша анықтау.

ПТМС-ФОРМУЛА

Позиция _____деп санаймын!

Түсіндіремін (себебі)_____

Мысал (Мен мұны мынандай мысалдар арқылы дәлелдей аламын)_____

Салдар немесе нәтиже (айтылған мәселе бойынша мынандай қорытынды жасаймын)_____

Діннің тарихын, шығу себептерін, оның қалыптасуын дінтану ғылымы зерттейді. Дінтану ғылымы ХІХ ғасырда батыста қарқынды дами бастады. Дінді теология мен философия пәні де зерттейді.

Діндер сенім негіздеріне байланысты екіге бөлінеді: біртәңірлік табынушылық-монотеистік және көптәңірлік-политеистік діндер.

Политеизм – көп құдайға табынушылық. Политеизм сенімі бойынша «Құдайлардың» өзіндік иерархиясымен ерекшеленетін әлемі бар. Политеизм деген жалпы атауға ие бұл сенімдер бойынша антропоморфтық сипатқа ие «Құдайларының» өзіне тән құдірет аясы, аты, табиғат пен қоғамдағы билігі бар. Олардың ішінде біреуі жоғары билікке ие, өзгелері жеке дара, бірақ оған бағынышты деп санаған.

Политеизм діни жоралғысында басты рөлді пұтхана төңірегіндегі көріпкел-сәуегейлер атқарды. Бұл дін көне Грек, Рим, Мысыр, Үнді, Жапон елдерінде болды.

Политеистік дінде адам бейнелі (антропоморфты) құдайлар бірінші орынға шықты. Құдайлардың өз пантеондары (ежелгі құдайлардың сарайлары) бар.

Білу. Түсіну. Қолдану.

7-тапсырма. Төменде берілген сұрақтарға жауап беру.

1. Политеизмде әрбір құдайда ... болады?
2. Политеизмде құдай сипаты ... бейнесінде бейнеленеді?
3. Құдайды адам бейнесінде сипаттауды атайды?
4. Әрбір құдайды басқа құдайдан ажырату белгісі ерекшеленеді?
5. Политеизмде қарым-қатынастың басты өлшемінің бірі не?
6. Политеизм қазір қай елдерде кездеседі?
7. Политеизмде неліктен құрбандық шалады?

Сұрақтардың жауаптары:

1	2	3	4	5	6	7
Бейнесі, сипаты, эпитеті	Ер мен әйел бейнесінде	антропоморфизм	Қызметі бойынша	Құдайларына құрбандық шалу	Солт. Және Оңт. Америка	Өз мұқтажын өтеу үшін

Білу. Түсіну. Қолдану.

8-тапсырма. Политеизм деген не? Анықтамасын жазу.

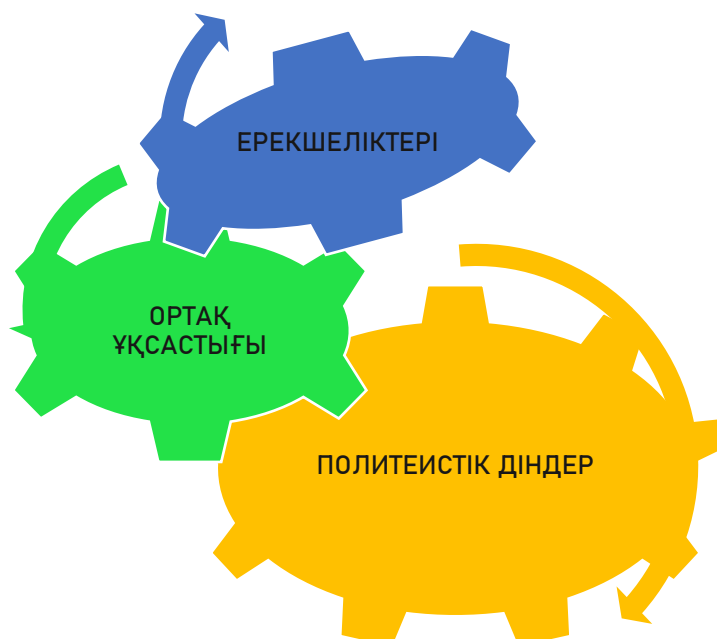
Политеизм - бұл көптеген құдайларға сену және құрметтеу.

Бүгінде қолданылып жүрген танымал политеистік діндер - даосизм, шенизм (шэнизм), жапон синтоизмі, сантерия, африкалық дәстүрлі діндердің көпшілігі, түрлі бейпілділік діндер және индуизм формаларының көпшілігі.

Білу. Түсіну. Қолдану. Талдау.

9-тапсырма. Мәтінмен жұмыс.

Политеистік діндерді мәтіннен оқи отырып, олардың ортақ идеялары мен ерекшеліктерін анықтау.

Даосизм - Қытайдың философиялық-діни ағымы. Даосизм - бұл Қытайдың философиялық-діни ағымы, оның басты дәстүрлі «үш ілімінің» бірі (сан цзяо), бұл триада конфуцианизмге философия және буддизм ретінде дін ретінде негізгі балама болып табылады. Даосизм - қытайлық дао-цзяо («Жол туралы тәлім») терминінің латындалған нұсқасы. Даосизмнің негізгі базалық санаты Дао болып табылады. Осы ұғым белгіленетін иероглиф қытай тілінде көптеген мағыналарға ие, олардың ішінде мыналарға ерекше назар аудару керек: «заңдылық», принцип; «жол»; «сөйлеу». Даосизмнің негізгі мәтіндері: «Дао дэ цзин» («Жол және жақсы күш туралы	Шенизм/Шэнизм Қытайдың ең ежелгі діні - Шэнизм. Ол аңыздардан, аңыздардан, хиссалардан, сондай-ақ тіпті ең алыс ата-бабаларының алдындағы ұлттық ғибадаттардан құралған. Шэндер - ірі және ұсақ құдайлар, мифтік заттар, рухтар, эпостың кейіпкерлері және әр тектің ең құрметті адамдары. Қытайдың ежелгі діні бүкіл әлем табиғат пен қоғамда болып жатқан барлық процестерге әсер ететін рухтарға толы деп есептейді. Біріншіден, бұл ай, жұлдыздар, планеталар, өзендер мен теңіздер, ағаштар, гүлдер мен тастар. Шэнизмнің пайымдауынша, табиғаттағы барлық нәрсенің физикалық	Жапон синтоизмі Жапондардың ежелгі дінінің нақты жүйесі, негізін қалаушысы, қасиетті жазуы, адам өмірінің сюжеті жоқ. Оның үстіне синтоизм буддизммен бірге өмір сүреді. Екі иероглиф «синто» сөзінің мағынасын түсіндіреді: «син» - «ками», «құдай рухы» және «то» - «жол». Синтоизм - бұл құдайлардың жолы. Жапондықтар үшін рухтар өлген ата-бабаларымен ғана байланысты емес. Әрбір адам рухпен бірге жүреді - Камиді ағаштар, тастар, құстар мен жануарлар, су, таулар, тұман, күн және әрбір зат мекендейді. Рухтың мәні табиғи құбылыстардан көрінеді. Табиғат пен нәрселерді жандандыру, оларға	Сантерия - Кубада, сондай-ақ АҚШ пен басқа да елдерде афро-кубалық эмигранттар арасында таралған синкреттік дін, ол анимистикалық және пантеистикалық аспектілерді ата-бабаларға табынумен және кубалық католицизммен үйлестіреді. Бұл Оришасқа немесе Йоруб пантеонының құдайларына (Нигерияның оңтүстік-батысындағы халық) католик әулеттерімен сенімді біріктіретін дін. Сантерияда көптеген әдет-ғұрыптар мен әдет-ғұрыптардың болуына негіз болатын және оларды неғұрлым түсінікті ететін көптеген аңыздар немесе аңыздар (patakí) бар.
---	--	---	--

трактат»);«Чжуан-цзы»;«Ле-цзы».	денемен бірге өлмейтін мәңгілік және өлмейтін жаны бар. Екіншіден, бұл жекелеген қалалар мен облыстарды қорғайтын және олардың гүлденуі мен гүлденуіне жауап беретін рухтар. Үшіншіден, адамның сабақтары мен шаруашылық қызметіне қамқорлық жасайтын рухтар, сондай-ақ үй ошағының, отбасының, бала туудың қорғаушылары - рухтар. Төртіншіден, ерекше құрметтелетін ата-бабалар мен көрнекті адамдардың рухы, олардың өсиеті бойынша өз өмірін құру керек. Қытайдың кез-келген дерлік үйінде ерекше құрметті орында үй алтары сияқты бір нәрсені табуға болады, онда ағаш немесе металл фигуралар орналасқан - үйі мен тектерінің рухын бейнелейтін идолдар. Мереке күндері оларды гүлдермен безендіріп, жанында хош иісті таяқшалар жағады. Ата-бабаларымыздың рухын құрметтеу Қытай ұлттық мәдениетінің ажырамас бөлігі болып табылады, сондай-ақ Қытайдың көптеген халық діндерінің негізінен көрініс тапты. Үй рухтарына ғибадат ету орны қабірлер, қорғандар, үй	табыну - рухтар - камидің беретін барлық нәрселеріне алғыс білдіруден басқа нәрсе емес. Синтоизмнің мәні - назарды аударатын барлық нәрсені жарату, бұл ежелгі діннің мәні. Оны оның жетекші ережелері қолдайды. Үйлесімділікке тазарту, зиянды және барлық кедергілерді болдырмау және жою арқылы хош иістермен бірге қол жеткізіледі. Егер қоршаған әлеммен үйлесімде өмір сүретін әрбір адам құдайлардың қамқорлығына ие болса, онда бүкіл ел де құдайдың қамқорлығында және гүлденуде. Синтоның басты қағидасы - қоршаған әлеммен және адамдармен үйлесімді өмір сүру. Құдайлар, адамдар және рухтар өзгерістердің біртұтас айналымын құрайды деп пайымдалады. Жүрегі тазартылған, жаны таза, жамандық жасамайтын әрбір адам жоғары адамгершілікке ие. Жамандық санатына үйлесімділікті бұзатын барлық нәрсе жатады: тәртіпсіздік, өзін-өзі жек көру, жалқаулық, арамзалық, ашулану, жек көру.	Сантерия - дінге сенушілерге әлемді тануға және негізгі күш көздеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін дін. Оның адепттері сиқыр қолданады, бірақ тек қана ақ деп табанды түрде айтады. Сантерия Олофиге табынады, ол сондай-ақ Олодумара мен Олорин деп те аталады, Құдай Құдай және Жоғарғы Жаратушы, және табиғат күштерінің квинтэссенциясы болып табылатын оришас, ол да Құдайдың еркі болып табылады. Бұл жағдайда бұл тек Жаратушының түрлі аттары ғана емес, оның өзіндік «эволюциясы»: таза Энергия, Эфир (Аша), Олодумарда «ойлай бастағанда» өзін көрсетті. Олодумаре «әрекет ете» бастағанда, ол өзін Олофта көрсетті. Ал бұл әрекеттің нәтижесі бірінші және ең басты ориша - Обатала болды.
--	---	---	--

	зираттары немесе ата-бабалардың храмдары болып табылады.		
Дәстүрлі африкалық діндер Сахараның оңтүстігіндегі Африканы мекендейтін халықтардың діни түсініктерінің кешені Тропикалық Африкадағы табиғаттан тыс иерархияны білдіреді, оны шартты түрде мынадай деңгейлерге (төменнен жоғарыға) бөлуге болады: -табиғаттан тыс күштермен метафизикалық байланысты түрлі салт-жоралар арқылы жүзеге асыратын тірі адамдардан тұратын топ (отбасылық, рулық, этникалық); -біртұтас қасиетті қауымды құрайтын және отбасының тірі мүшелерінің тірі адамдар игермеген табиғи зілзалаларды қамтитын өзге әлеммен байланысын жүзеге асыратын ата-бабалар (қайтыс болғандар), бұл ретте ата-бабалар - жаратылыстан тыс, бірақ құдайлар емес заттар; -әдетте, адами текті зұлым табиғаттан тыс заттар мен күштер (мысалы, зорлықпен қаза тапқан және (немесе) ереже бойынша жерленген ата-бабалар); -табиғаттан тыс жабайы табиғат иелері (мысалы, орман рухтары, саванналар, таулар мен сулар, алыптар, алыптар және т.б.), олар жағдайға байланысты болуы мүмкін және адамдарға қарсы және тілектес; -төменгі дәрежелі құдайлар - тек осы топ	Тілдік (язычество) «Басқыншылық» термині, атап айтқанда, «халық» дегенді білдіретін шіркеу славян тіліндегі «тіл» сөзінен шыққан. Ежелгі дәуірде еврейлер басқа халықтарды да басқа ұлттар деп атайды, бұл сөзге осы халықтардың өздерінің де, олардың діни сенімдерінің, салт-дәстүрлерінің, моральдарының, мәдениетінің және т.б. барлық жиынтығының теріс бағасын салады. Яһудилерден «басқыншылық» термині христиан лексиконына айналды. Бірақ енді оған ұлттарға немесе нәсілге қатысты ештеңе кірмейді. Ол христиандық емес діни ілімдер мен дүниетанымдарды белгілейді, олардың негізгі белгілері: натурализм, құдайға құлшылық ету, магизм, мистицизм. Бейтілділік сенімдері (неязычество) Бейтілділік сенімдері - бұл түрлі тарихи пиғылды сенімдердің ықпалымен пайда болған немесе соларға қарай басталатын жаңа діни қозғалыстардың түрі. Бұл - дінтану дәстүрлерін жаңғыртуға негізделген діни қозғалыстың қазіргі	Индуизм формалары Индуизм - Үндістан аумағында қалыптасқан және оның халқының негізгі бөлігі (XXI ғасырдың басында оны 80%-ден астам халық ұстанған) діндер тобының жинақталған есімі, оның ізбасарлары саны әлемде 1 миллиардтан асады. «Индуизм» термині парсы тіліндегі «хинду» сөзінің негізінде пайда болды. кейіннен өзен мен оған іргелес елді ғана емес, сонымен қатар оның халқын да білдіретін Синдху өзенінің (грек. "Ινδός, қазір Инд) атауының нұсқасы.	Шактизм (санскр. śakti - күш, энергия), индуизмдегі бағыт, оның негізінде ұлы құдай (Дэви, немесе Шакти) табынуы жатыр. Шактизмнің арийге дейінгі шығу тегі бар, ол бүкіл Индостанға таралған әйел құдайларының ежелгі жергілікті халық культтеріне жатады.

ғана табынатын жергілікті құдайлар; -жоғары дәрежелі құдайлар, өмірдің түрлі салаларын басқарушылар - жаңбыр мен найзағайдың, белдеулердің, мемлекеттік тәртіптің, аурулардың және т.б. Оларға құрбан болады, және құрбандық жасау кезінде төмен дәрежелі табиғаттан тыс заттар делдал болады; -соңғы деңгей - тұлғасыз, алдын ала болжанған және әдетте, өз шығармашылығының тағдырына мүлде немқұрайлы қарайтын Жаратушы.	заманғы бағыттарының бірі. Бейтілділік - рухани-діни ізденістердің қазіргі заманғы бағыттарының бірі; табиғатпен және қоғаммен үйлесімді өзара іс-қимылдың негізі ретінде христиандарға дейінгі дүниетаным нысандарын жаңғырту. Славян нео-тілдік мәдениетіне славян ежелгі тілдік мифологиясының синтезіне негізделген мистикалық-расистік доктриналарды ұстанатын діни топтар жатады.		
Шиваизм - Шиваны Жоғары Зат ретінде құрметтейтін индуизмдегі негізгі және ірі дәстүрлердің бірі. Шиваизмнің ізбасарларын «шиваиттер» деп атайды. Бұл ең ірі секталардың бірі, олар Шиваның әлемді бұзушы және жасаушы ретінде табынатынына сенеді. Шиваистік теология Шивадан жасаушы, сақтаушы және бұзушы ретінде Атман (мен, жан) өзінің ішіндегідей және әрбір тірі зат сияқты. Бұл шактизммен және Шива мен Шакти храмдарында Шиваның кейбір ғибадатнамасымен тығыз байланысты. Бұл индуистік дәстүр, ол ең көп аскетикалық өмір салтын қабылдайды және йогаға баса назар аударады және басқа индуистік дәстүрлер сияқты адамды Шиваны өзі үшін ашуға және	Смартизм (немесе смарта-сампрадая, смарта дәстүрі) - вайшнавизммен, шиваизммен және шактизммен қатар, индуизм ағымдарының негізгілерінің бірі. Смартизм реформаланған ежелгі брахман дәстүрі болып табылады. Смартизмнің жетекші философиялық жүйесі адвайта-веданта болып табылады. Бірақ кейбір смартистік дәстүрлер басқа философиялық мектептердің жақтаушылары болып табылады. XX ғасырға дейін смартизм Батыстағы жетекші индуистік дәстүр болды.	Вайшнавизм шиваизммен, шактизммен және смартизммен қатар негізгі индуистік конфессиялардың бірі болып табылады. Бұл ең ірі индуистік конфессия, индустардың 67,6% -ын вайшнавартар құрайды. Оны вишнуизм деп те атайды, оның ізбасарларын вайшнавартар деп атайды және олар Вишнаны Жоғарғы Құдай деп санайды. Бұл дәстүр өзінің аватар доктринасымен ерекшеленеді, онда Вишну түрлі бейнелердің бірінде құрметтеледі. Рама, Кришна, Нараяна, Калки, Хари, Витхоба, Кешава, Мадхава, Говинда, Шринатхджи және Джаганнатх танымал аватарлар атауларының қатарына кіреді, олар бір ғана жоғарғы заттың әртүрлі аспектілері ретінде қарастырылады. Вайшнавизм өңіраралық брахманистік дәстүрге байланысты әртүрлі өңірлік ведалық емес діндердің қосылуы ретінде пайда болды. Біздің дәуірге дейінгі 1 мыңжылдықтың ведикалық тамыры бар.	

онымен бірге болуға итермелейді.		
-------------------------------------	--	--

Қолдану. Талдау.

10-тапсырма. Төменде берілген кестеге осы кестедегі нөмірленген суреттерді тиісті атауларына сәйкес қойып шығу.

1. 	2. 	3. 	4.
5. 	6. 	7. 	8.
9. 	10. 	11. 	12.
13. 	14. 	Төменде берілген кестеге осы кестедегі нөмірленген суреттерді тиісті атауларына сәйкес қойып шығындар.	

Қолдану.

11-тапсырма. Жоғарыда кестеде берілген суреттерді төменде берілген кестеге нөмірін көрсету арқылы белгілеу.

Кестеге нөмірін көрсету арқылы белгілендер.	
Діндердің атаулары:	Суреттегі нөмірлері:
Түрлі діндер	
Буддизм	
Иудаизм	
Вайшнавизм	
Христиандық	
Шиваизм	
Ислам	
Смартизм	
Шактизм	
Дәстүрлі африкалық діндер	
Сантерия	
Синтоизм	
Шэнизм	
Даосизм	

Қолдану. Талдау. Жинақтау.

12-тапсырма. Мәтінмен жұмыс. Монотеистік діндерге «IDEA» формуласы бойынша талдау жасау.

I identify-тарихи оқиғалардың себептерін анықтау	
D describe- сәйкесінше дәлелдерді сипаттау	
E explain-осы себептердің тарихи оқиғаға қалай ықпал еткенін түсіндіру	
A analyze- осы себептердің маңыздылығына талдау жасау	

Монотеизм - бір Құдайдың болуына деген сенім; бір Құдай туралы ілім. Бұл сөз грек сөзінен алынған *μονος* (monos) - «бір», *θεος* (theos) - «құдай». Политеизмнен айырмашылығы, Құдайдың жеке тұлға ретінде жоқтығынан, монотеистік діндер абстрактілі философиялық ағымдар туралы емес, бір ғана Құдайды нақты іліммен айтады.

Христиандық (грек. *Χριστιανισμός*, лат. *christianismus*) - біздің дәуіріміздің I-ғасырында Иса Мәсіх негізін қалаған әлемдік ірі дін. Оның құрамында көптеген конфессиялар бар (20 мыңнан астам), олардың арасында православие, католицизм, протестантизм және көне шығыс шіркеулері

(антихалкидониттер) және Шығыстың Ассирия шіркеуі (70-80 миллион діндар) бар.

Христиандық жаңа дәуірдің басында Рим империясының аумағында пайда болады, ол Мәсіхтің болжамды туған күнінен бастап есептеледі. Рим империясының аумағында христиандықтың алғашқы ғасырлары қуғынмен белгіленді. Атап айтқанда, Нерон, Домициан, Диоклетиан, Деция, Валериан императорлары кезінде христиандардың қуғыны белгілі.

Бұл христиан дінінің монотеистік сипатына және құдайға құлшылық етуді жарнамаламауға ұмтылысына байланысты болды. Бірте-бірте жағдай өзгеріп, биліктің христиандарға деген көзқарасы, I Константин өзінің Миландық эдиктімен (жарлығымен) тең құқылы дін ретінде христиандықты заңдастырғанда, жақсырақ болады. Кейіннен шіркеу императорды қасиетті деп жариялады. Бұл акт, көптеген тарихшылардың пікірінше, 313 жылы пайда болды.

Иудаизм (грек тілінен "Ιουδαϊσμός; еврей тілі - еврей тілі, еврей тілі - еврей тілі, еврей тілі, еврей тілі, еврей тілі - еврей тілі. Христиандықпен және исламмен бірге иудаизмді авраам тілдеріне жатқызуға болады. Иудаизмнің қасиетті дәстүрлері де «занды қағазға» ие.

Біздің дәуірге дейінгі II мыңжылдықта Шығыс Шығыс Шығыс өңірінің батыс-солтүстік солтүстік және жер асты сулары ортасында иудаизм әскер. Иудаизм салыстырмалы түрде пайымдауымызша, бірінші ел - Пэрарх Авинус (Аврам, біздің әкеміз) болды, Құдай оның артына брит (дого, союз; христиандық тағылымдамада - Оның Аврамның өсімі бойынша өмір сүретіндігі туралы, оны Мемлекеттік үй өсіруімен және оны қорғаумен қамтамасыз етіп, оған Елтаңба Ізінің өсімін беретіндігі туралы Райль (Жем екеуін), ал Авраам бойынша БО-ның бастамасын жүзеге асыру үшін алынады.

Авраамның ұрпақтары Мысырға 400 жыл бойы құлдыққа түсіп, Моше пайғамбар (біздің ұлы Мұса) оларды ғажайып жолмен шығарды. Мысыр құлдығынан шығу кезінде (одан кейін 40 жыл шөлде саяхаттап, барлық бұрынғы құлдар өліп, тек азат туған адамдар ғана уәде етілген Жерге кіруі тиіс еді) Синай тауындағы Құдай Моисей арқылы еврей халқына Пятикнижие (Моисеево) деп аталатын Тәурат (Заң) берді.

Бұл акт (Синай қанаты) еврей құрлығының құрылуы мен оның иудаизмге араласуын білдіреді. Еврей мәдениеті, иудаизм мен мәдени қызметтің біртұтас біртұтас тұрпатының бағалары қалыптасқан келесі жылдардың басында ие болды. Орыс ғибадатханасы (Бірінші ғибадатхана біздің дәуірге дейінгі X ғасырдан бастап біздің дәуірге дейін 586 ж;

Бұл ғибадатхана - біздің дәуірге дейінгі VI ғасырдың соңынан бастап біздің дәуірге дейінгі 70 ғасырға дейін). Осы кезеңде храм иудаизмінің негіздері діни жүйе ретінде өрістетілді және иудаизмнің қасиетті кітабы - Тана (Танах христиандығында Вет ретінде құрметтеледі).

Ислам (араб тілінен الإسلام; [Is'la:m] - «бейбітшілік, бейбітшілік [Едино] Богу»), діни бірлестіктерден шыққан жалғыз, христиандықтан кейінгі шегі

бойынша, бірақ сондай-ақ, қазіргі заманғы ғылыми-зерттеу жұмыстарымен танысты.

Ислам дінінің негізін қалаушы - Мұхаммед пайғамбар. Ол мұсылманның («корей [Едному] Богу») атын атаған ислам дінінің ізбасарларының алғашқы тобын жасады. Ең басты қасиетті тағылым - Құран - жан-жақты ілім, Мұхаммедке арналады. Ислам - Суннаны жаңғыртудың, оның құқықтық және либералдық байланыстарының маңызды көзі болып табылады.

Іс-шараның негізінде бес ереже бар. Ислам дініндегі ең ірі бағыттың ізбасарлары (Сүнтілер) оларға қолдау көрсетуде. Шизманың (суннизмнен кейінгі екінші ірі бағыт) ең маңызды ерекшелігі ретінде мұсылмандар (діни қауымдастықтардың рухани басшылары) туралы білім алу болып табылады - Мұхаммед.

Буддизм - Құдайға сенімсіз діни-философиялық ілім, 521 миллион адам ұстанатын саны жағынан бесінші әлемдік дін.

Буддизм - біздің дәуірге дейінгі I мыңжылдықтың ортасында Үндістанда пайда болған және Будда (санскр. - «Оянған», бірақ оған үндеуде көбінесе «Бхагаван» сөзі пайдаланылды.

Буддистердің өздері өздерін «бауддха» деп атайды (Будда ізбасарлары), ал өздерінің діни сенімдері - «Буддха Дхарма».

Буддизмнің негізін қалаушының тұлғасы көптеген аңыздар мен аңыздарға толы, сондықтан ұзақ уақыт бойы еуропалық ғылымда Сиддхартха Гаутаманы шынайы тарихи тұлға немесе ойдан шығарылған мәдени кейіпкер және аңызға айналған кейіпкер деп санау туралы ортақ пікір болған жоқ. Бүгінде көптеген зерттеушілер мұндай адам шын мәнінде бар деп санайды.

Түсіну. Қолдану. Талдау.

13-тапсырма. Монотеистік діндерді белгілеріне қарай сипаттау.

5-тақырып. Діннің шығу тегі мен тарихи формалары (нысандары)

Діннің пайда болу мәселесімен ең алдымен XIX ғасырдың ортасында дербес білім саласына қалыптаса бастаған дінтану айналысады. Алайда дін мәселесіне деген қызығушылық адамзаттың бүкіл тарихында байқалады.

Ежелгі заманда адамдар құдайларға деген сенімнің (политеизм) қалай пайда болатынын түсінгісі келген. Мысалы, грек ақыны *Гесиод* (б.з.д. VIII-VII ғғ.) өзінің «Теогония» (Құдайлардың шығу тегі туралы) шығармасында грек мифологиясының алғашқы жүйелі сипаттамасын беруге тырысты, онда ол да құдайлардың шығу тегі туралы өзінің түсіндірмесін білдірді. Алайда, екінші мыңжылдықта Месопотамияда, Финикияда, Кіші Азияның оңтүстік-шығысында, Сирия мен Месопотамияның солтүстігінде өмір сүрген және XIV ғасырда оның мифологиясын қабылдаған хетттер басып алған хурриттерде пайда болған осы туындыға ұқсас үзінділер мен аңыздар бар.

Бастапқыда адамдар діннің пайда болуын әртүрлі жолмен түсіндіруге тырысты: оның табиғи шығу тегі бар немесе бұл ашылу діндері; әлеуметтік шығу тегі - мысалы, оны билеушілер өз мемлекетіндегі адамдар әділ және ізгілікті болуы үшін ойлап тапқан (*Милеттік Гекатей*); софист-философтар дінді әлеуметтік құбылыс аясында түсінді, мысалы, афиналық тиран-билеуші *Критий* адамдарды қорқынышта ұстау үшін алдау теориясын ойлап тапты; сондай-ақ маңызды фактор - адамның табиғи құбылыстарды түсіну және онымен күресу қабілеті; діннің пайда болуының гносеологиялық алғышарттары білімнің қателіктермен араласуы, білімнің сезімтал және ұтымды сатыларының бөлінуі және олар адам құбылыстардың шынайы себептерін түсіне алмаған кездегі практикадан бөлек өтуі себепті болды; оның психологиялық себептері бар (көзқарастардың бір бөлігі жоғары күштің бар екенін жоққа шығарады).

Діндердің пайда болу тарихын сипаттау көбінесе дінді айқындау типологиясына байланысты. 2011 жылы діндердің шамамен 250 анықтамасы болды және дінтанушылар дін әлеуметтік және рухани феномендердің күрделі кешені екенін, сондай-ақ діндер дінге жағымды, ал сенбейтіндер жағымсыз көзқараста екенін негізге ала отырып, қандай да бір типологияның субъективтілігі туралы мәлімдейді. Діннің генезисін зерттеу үшін дүниетанымдық бейтараптық қағидаты маңызды мәнге ие.

Талдау.

1-тапсырма. Діннің шығу тегі туралы ПТМС формуласына салып талдау.

Позиция (мен солай ойлаймын,...)

Түсіндіру (... себебі,...)

Мысал (мен мұны мынандай мысалдар арқылы дәлелдей аламын...)

Салдар (айтылған мәселе бойынша мынандай қорытынды жасаймын...)

Мәтін. Жалпы алғанда, дін - бұл дүниетаным, сондай-ақ діни сана мен рухани-практикалық қызметті, әдетте, қасиетті тәжірибемен байланысты және болмыс, мағынасы мен шындық идеяларымен байланысты айқындайтын тиісті мінез-құлық, нысандар мен іс-әрекеттер (табыну және ұйымдастыру). Бұл қоғам

мен адамның рухани өмірінің маңызды құрамдас бөлігі, сондай-ақ адамгершілік нормалар мен практикаларды (намаз, пост) насихаттайтын қоғамдық кіші жүйе (әлеуметтік институт).

Діннің 4 негізгі типологиясын түрлі белгілері бойынша келтіруге болады:

- 1) иман объектісі бойынша (фетишизм, полидемонизм, политеизм, монотеизм, пантеизм, атеизм, агностицизм);
- 2) таралуы бойынша (этноұлттық және әлемдік);
- 3) шығу тегі бойынша (батыс және шығыс діндері); ежелгі Жерорта теңізінің діндері және үнді (дхармиялық) діндер; авраамдық діндер және тұғырлық; синкреттік діндер);
- 4) эволюциялық типология (діннің ерте түрлері, жаңа діни қозғалыстар).

Қолдану. Талдау.

2-тапсырма. Діннің басты түрлерін белгілері бойынша сипаттау.

Діннің төрт негізгі типін белгілері бойынша сипаттау.			
Иман объектісі бойынша	Таралуы бойынша	Шығу тегі бойынша	Эволюциялық типі бойынша

Сонымен қатар дінді анықтаудың тағы екі жүйесі бар: теологиялық (дінді белгілі бір діннің үлгісін ескере отырып, ішінен қарастырады), мысалы, супранатурализм немесе тарихи мектеп, және философиялық (дінді зерттейді, оның мәнін сырттай анықтауға тырысады, кейде оған қатысты сыни позицияны ұстанады), мысалы, антропологизм.

Бүгінгі таңда дінді және оның субъектісін өзінің түсіндіруді ұсынатын өміршең ойлау мектептерін атауға болады: мифологиялық, антропологиялық, психологиялық, тарихи, әлеуметтік, феноменологиялық, дәстүрлі.

Қолдану. Талдау. Жинақтау.

3-тапсырма. «Дейін-кейін» әдісі бойынша дінді ойлау мектептерінің түрлерін талдау.

Сипаты : Сыни ойлауды дамытатын технологияның әдісі.

Ол сабақтың 1-ші кезеңінде білім алушылардың білімін белсенді болуына арналған әдіс. Сонымен қатар рефлексия кезеңінде де қолдануға болады.

Білім алушылардың бойында қалыптастырады:

- оқиғаларға болжам жасай білу;
- белгілі және белгілі емес фактілерді анықтай білу;
- өз ойын жеткізе білу;
- салыстыру және қорытынды жасай білу.

- Екі бағаннан тұратын кестедегі «Дейін» « деген бөлігіне білім алушылар діни мектептердің түрлерін және болжамдарын жазады.
- «Кейін» бөлігінде қазіргі кездегі дін мектептері туралы ғаламтор ақпараттарын, эксперимент жүргізілген соң, толтырылады.

Білу. Түсіну.Қолдану.

4-тапсырма. Діндердің тарихи нысандарының анықтамаларын жазу.

Діндердің тарихи нысандары:

анимизм (латынша «жан») - рухтар мен жанға деген сенім немесе табиғаттың жалпыға ортақ рухтануы;

фетишизм (фр. «сиқырланған зат, кумир, талисман») - жаратылыстан тыс қасиеттер берілген жансыз заттарға табыну;

тотемизм (үнді тотемінен - «оның тұқымы») - жануарға немесе өсімдікке өзінің мифтік бабасы және қорғаушысы ретінде табыну;

сиқыр - белгілі бір мақсатқа жаратылыстан тыс жолмен жетуге бағытталған символикалық әрекеттер немесе әрекетсіздік.

Талдау. Жинақтау.

5-тапсырма. Діндердің тарихи нысандары туралы талдау.

Сұраулы сөздер:	Діндердің тарихи нысандарына қатысты басты ұғымдарды төменде берілген тізбек бойынша реттеу:
Не? Қалай? Қайда? Неге? Қанша? Қайдан? Неліктен? Қандай? Қандай байланыс бар? Неден құралады? Неліктен қолданылды?	Ақпарат Термин Мәтін Мысал Дәйек Дерек

Талдау.

7-тапсырма. Діндердің нысандарын сұрақтар арқылы талдау.

Блумның «Түймедақ» әдісі

Сипаттама: «Түймедақ» алты жапырақшадан тұрады, олардың әрқайсысында, әр түрлі сұрақтың мазмұны бар. Сондықтан алты жапырақ, алты сұрақ болады.

«Блум түймедағы

Жай сұрақтар. Мәтін мазмұнын білу деңгейіндегі сұрақтар. Бұл сұраққа жауап мәтін мазмұны бойынша нақты әрі қысқа болуы қажет. Мысалы, *діндердің қандай нысандары бар? Олардың үлес салмағы қанша?*

– **Нақтылаушы сұрақтар.** Мәтін мазмұнын түсіну деңгейіндегі сұрақ. Бұл «иә» немесе «жоқ» жауаптарын қажет ететін мәтін мазмұны бойынша білім алушының түсіну деңгейін тексеру сұрақтары. *...екені рас па? Егер мен дұрыс түсінсем, ...Сұрақтарға жауап беру барысында білім алушы өз жауабын дәлелді түрде жеткізуі қажет.*

– **Түсініктеме беруші сұрақтар.** Мәтін мазмұнына анализ жүргізу мақсатында қойылатын сұрақтар. Әдетте, «Неге?», «Неліктен?» деп басталады. Сұрақтар себеп-салдарлық мәнді анықтау мақсатында қойылады. Ескерерлік жайт, бұл сұрақтардың жауаптары мәтінде нақты көрсетілмеуі керек, білім алушының сыни ойлауына бағыттаған дұрыс.

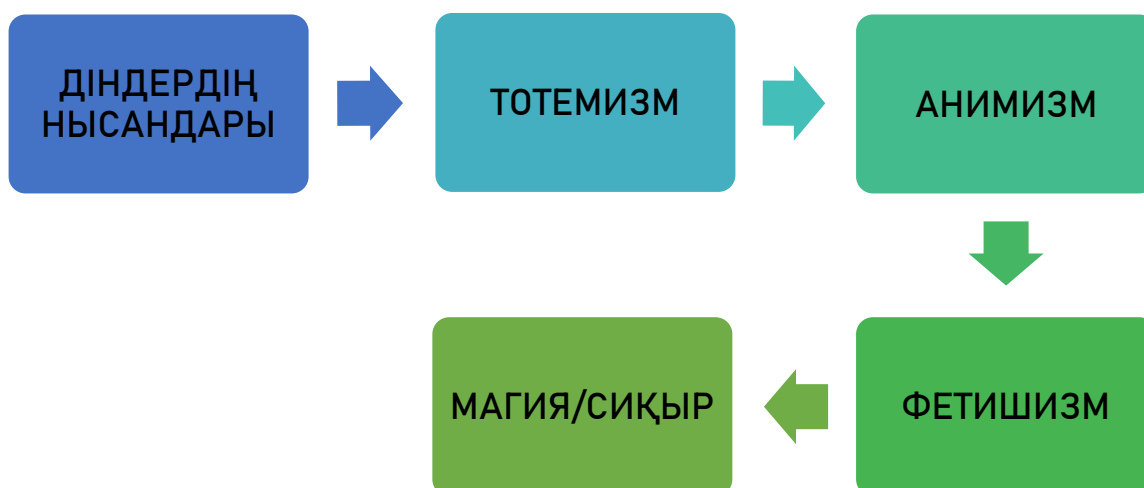
– **Шығармашылық сұрақтар.** Мәтінге синтез жүргізуге көмектесетін сұрақтар. Әдетте, келер шақты меңзеп қойылады, болжамды қамтиды. *Қазір осы діндердің нысандары жұмыс істейтін болса, қоғам қалай өзгерер еді?*

– **Бағаланатын сұрақтар.** Іс-әрекетті, оқиғаны, деректі бағалауға бағытталған сұрақтар. *... деген қарым-қатынасыңыз қандай? ... іс-әрекеті дұрыс па?*

– **Практикалық сұрақтар.** Теория мен тәжірибе арасындағы байланысты анықтауға бағытталған сұрақтар. *Діндер нысандары сақталса не істер едім? Діндердің нысандары туралы ақпарат мен үшін қаншалықты маңызды?*

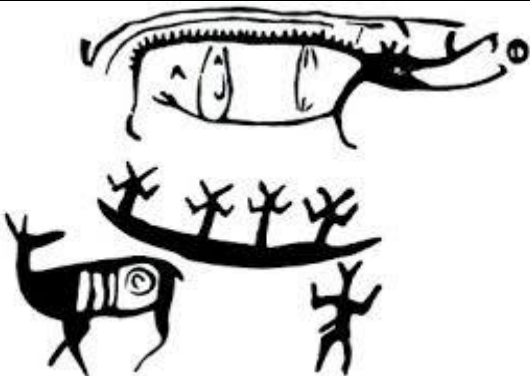
Қолдану. Талдау.

8-тапсырма. Кестені толтыру арқылы сипаттау.

Қолдану.

9-тапсырма. Кестеде берілген суреттердің қандай дін мектептерінің нысандарына жататынын анықтау.

 I.	 II.
 III.	 IV.

I.
II.
III.
IV.
Талдау.

10-тапсырма. «Атаулар туралы үш сұрақ» әдісі арқылы көне наным-сенім түрлерін талдау.

Сабақ басында тақырып бойынша үш терминді(тотемизм, анимизм, фетишизм) тақтаға жазып, білім алушыларға осы атауларға қатысты келесі сұрақтарға ауызша (жазбаша) жауап беруді тапсырады:

Қайда? Бұл терминдерді сіз бұрынырақта қайда және қандай мағынада кездестіріп едіңіз?

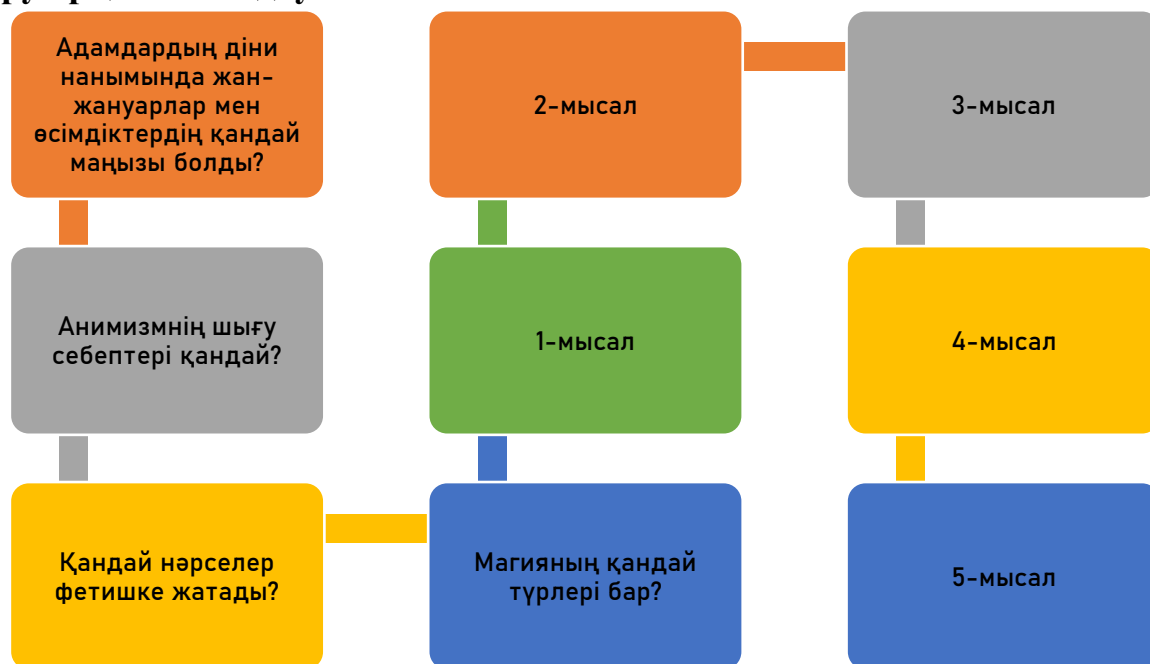
Қалай? Өткен тақырыптардан осы атауларды қолданудың мысалдарын келтіре аласыз ба?

Қандай? Осы сабақта бұл атаулар қандай қолданыста болады деп ойлайсыз?

Әдеттегідей бұл жұмысты білім алушылардың жеке, жұппен (шағын топ ішінде) ауызша немесе жазбаша орындауы ықтимал. Содан кейін мұғалім бірнеше білім алушылардың пікірін тыңдайды.

Талдау. Жинақтау.

11-тапсырма. Сұрақтарға жауап бере отырып, ары қарай мысалдар келтіру арқылы талдау.

Жинақтау.

12-тапсырма. Кесте бойынша орындау. Көне наным-сенім жүйелері туралы «INSERT» кестесі бойынша тұжырым жасау.

+	✓	?	-
Жаңа ақпарат	Ойымды растайды (білемін)	Мені ойландырады (толғандырады)	Менің пікіріме қарсы (түсініксіз)

Талдау.

13-тапсырма. Көкбөрі сөзінің шығу тарихын талдау.

Көкбөрі сөзінің шығу тарихы

Түркі тайпалары мекен еткен ұлан ғайыр далада қасқырдан басқада жан-жануарлардың мол болуына қарамастан ең басты тотем етіп нақ осы аңды алуының өзіндік себептері айқындалды.

Қытай жылнамасындағы Үйсіндердің патшасы Кун-Мо туралы дерекке осы деректің «Қазақтың көне тарихы» атты кітаптағы нұсқасына сондай-ақ, ел арасында кең таралған Ашина туралы мифтерге салыстыра талдау жасалады.

Көк бөріні тотем тұту қырғыз, қарақалпақ, өзбек, тәжік халықтарының ғұрыптық фольклорында да жан-жақты көрініс алады. Әсіресе, туысқан башқұрт елі өздерінің ұлттық атауын бөрі тотемімен байланыстырады.

Уақыт өте келе бөрі нагуалға, яғни жеке адамдардың жебеуші рухына айналады. Ел аузында атақты Қаз дауысты Қазыбектің жиені Абақ керей Жәнібектің, Есет батырдың жебеуші көк бөрілері болған деген аңыз бар. Керей Жәнібек ұйықтаған кезде үстінде екі бөлтірік ойнап жүрсе, Есет батырдың езуін арлан жалап тұрады екен. Бұл жерде ел үмітін ақтаған батырлардың аруағын үстем етіп көрсету үшін оларды ең киелі ұғым көк бөрімен байланыстырғанын айта кетпекпіз. Бұл батырлардың бойындағы ерен күшпен қайсарлық жоғарғыдан, Тәңірдің өзінен бастау алып тұр. Ал, бөрілер- сол Тәңірінің ерекше ілтипатын жеткізуші.

Қасқыр туралы наным- сенімдердің ел санасына терең бойлағаны сонша, ата-бабаларымыз бауыр еті-балаларына бұл «киелі жануардың» есімін беруді әлі күнге дейін үрдіс етіп келеді. Бұған ел арасында кең таралған Бөрібай, Бөріқұл, Бөлтірік, Қасқырбай, Бөрі тәрізді есімдер мысал бола алады. Түркі халықтарына ортақ мұра «Алпамыс батыр» жырындағы басты кейіпкердің әкесінің Байбөрі аталуы да осындай үрдістің бір көрінісі болып табылмақ.

Талдау.

Көкбөрі сөзінің шығу тарихындағы тотемизмге қатысты әңгіме құрастырындар.

Кім?

Неге?

Қашан?

Қайда?

Қалай?

6-тақырып. Ежелгі сенім жүйелері, ұлттық және дәстүрлі діндер.

Діни сенімнің алғашқы нысандары алғашқы мифология негізінде қалыптасты. Ежелгі заманда қоршаған ортаның табиғаттан тыс қасиеттеріне сену кездесетін. Осыған байланысты әлеуметтік және техникалық жағынан ең көне және қарапайым қоғамдарда діннің болуы байқалады.

«Ежелгі дін» деген ұғым заттарды - **фетишизмді**, жануарлар мен өсімдіктерді - **тотемизмді**, табиғи нысандардың рухтарын - **анимизмді**, рухтар мен құдайлармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігіне сенуді - **шаманизмді** білдіреді.

Дінді христиандық (XXI ғасырдың басында 2 миллиардтан астам адам), ислам (1,2 миллиардқа жуық адам), индуизм (800 миллионға жуық адам), буддизм (360 миллионнан астам адам), сикхизм (23 миллионнан астам адам), иудаизм (14,5 миллионға жуық адам), соның ішінде қаржы (6 миллионнан астам адам), синтоизм (2,8 миллионға жуық адам), даосизм (2,7 миллионға жуық адам) құрады.

Қолдану. Талдау.

1-тапсырма. ... қатысты 10 сөзді атау. Білім алушылардан нақты бір тақырыпқа, ұғымға қатысты 10 сөз атауды сұрау.

фетишизм	тотемизм	анимизм	шаманизм
1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	4	4	4
5	5	5	5
6	6	6	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10

Қолдану. Талдау. Жинақтау.

2-тапсырма. Қазіргі әлемдегі діндер туралы анықтау, белгілерін жазу, сипаттау, бағалау.

Қазіргі әлемдегі діндер: Осы күнге дейін сақталған тектік-тайпалық қарапайым сенімдер. Мысалы, Якутия шамандарының анимизмі. Жекелеген ұлттардың діни өмірінің негізін құрайтын ұлттық-мемлекеттік діндер. Мысалы, иудаизм, индуизм, конфуциандық.

Қазіргі әлемдегі діндер	
Осы күнге дейін сақталған тектік-тайпалық қарапайым сенімдер	Жекелеген ұлттардың діни өмірінің негізін құрайтын ұлттық-мемлекеттік діндер

Якутия шамандарының анимизмі

иудаизм, индуизм, конфуциандық

Қолдану. Талдау. Жинақтау.

3-тапсырма. Әлемдік діндерді сипаттау мен түрлерін атау, маңызын көрсету.

Әлемдік діндер

Мысалы, буддизм, христиандық және ислам.

Әлемдік діндер.

Қазіргі заманғы өркениеттің дамуына әлемдік діндер барынша ықпал етеді, олар мынадай белгілермен сипатталады:

бүкіл әлемдегі ізбасарлар саны өте көп;

эгалитаризм (барлық адамдардың теңдігін насихаттайды, барлық әлеуметтік топтардың өкілдеріне жүгінеді);

насихаттық белсенділік және прозелитизм (басқа дін адамдарын өз дініне айналдыруға ұмтылу);

ғарыш саясаттылығы (ұлттар мен мемлекеттерді қайта бөлуден шыға отырып, этносаралық және этносаралық сипатқа ие).

Әлемдік діндерге:

Буддизм;

Христиандық - католицизм, православие, протестантизм;

Ислам (мұсылман) — шиизм, суннизм, ибадизм.

МАҢЫЗДЫ: діндер ішіндегі жекелеген бағыттар конфессиялар (синоним — діни сенім) деп аталады. Мысалы, христиандық конфессиялар: православие, католицизм, протестантизм.

Әлемдік діндер		
Сипаты	Түрі	Маңызы

Ұлттық діндер - бір мемлекет шегінде таралған немесе бір ұлт өкілдерінің арасында көбінесе ізбасарлары бар діндер.

Ұлттық діндердің пайда болуы ұлттың пайда болу, қалыптасу, даму және өмір сүру үдерісімен байланысты.

Ұлттық діндердің белгілері:

Діндарлар арасындағы өзіндік мінез-құлық және өзара қарым-қатынас;

Салт-жоралардың болуы;

Діни ұйымдар жүйесінің болуы (мысалы: шіркеу, монастырь және т.б.);
 Мәдениетте діни нормаларды көрсету;
 Діндарлардың атрибутикаға, қасиеттілікке ерекше қатынасы.

Ұлттық діндердің мысалдары:

индуизм (Үндістан)
 джайнизм (Үндістан)
 конфуциандық (Қытай)
 даосизм (Қытай)
 синтоизм (Жапония)
 иудаизм (Израиль) және т.б.

Талдау.

4-тапсырма. Ұлттық діндер талдау.

Ұлттық діндер		
Ұлттық діндер	Ұлттық діндердің белгілері	Ұлттық діндердің мысалдары

Ежелгі Мысыр (Египет) діні.

Ежелгі Египет діні дәстүрлі түрде политеистік болып саналады.

Египетте біріккен патшалықтың пайда болуының алдында неолитикалық (династияға дейінгі мәдениеттер) ұзақ даму жолы болды. Мысыр өркениетінің қалыптасу ісіндегі «тірек нүктесі» шумер өркениетімен байланысты болуы мүмкін (ол жақтан Мысырға цилиндрлік мөрлер, кеме жасау техникасы және мысырлықтар шығармашылық тұрғыдан қайта ойластырған хаттың бастамасы келген).

Мысыр (Месопотамиядан айырмашылығы) сырттан басып кіруден сенімді қорғалды, сонымен қатар бұл мәдениеттің ерекше оқшаулануына және жабылуына ықпал етті (ол екінші мыңжылдықтың ортасына дейін созылады).

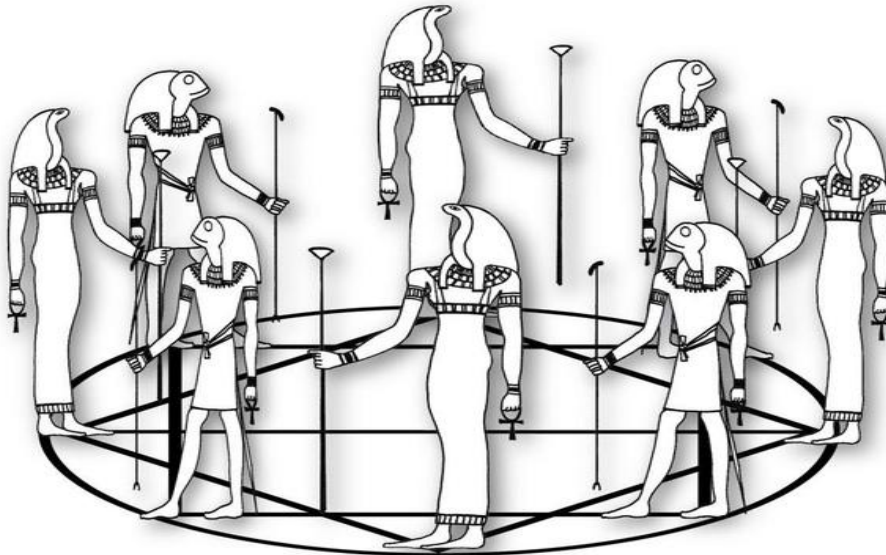
Мысырдың басында патша тұрған. Ол өзінің бағыныштылары үшін тәңір болатын. Тап осы дін Мысыр өркениетінің бірегейлігін қалыптастыруға ықпал етті. Елді біріктіруді (кейінірек салт-жоралғыға теңестірілген оқиға) оңтүстіктің патшасы Менес жүзеге асырды.

Ол Біріккен Мысыр астанасы Мемфистің негізін қалады, онда кейінірек бастапқы оқиғаны қайталауға арналған рәсімдер өткізіледі. Фараонның құдіретті мәні оған ең жақсы кепілдік берілді. Ол өлімсіз болғандықтан, оның өлімі аспанға көшуді білдірді. Осылайша, ғарыштық тәртіптің мызғымастығы мен құдайдың іске асуының сабақтастығы қамтамасыз етілді.

Көптеген ғалымдар Мысыр тарихындағы барлық маңызды нәрсе (мәдени тұрғыдан алғанда) алғашқы әулеттердің тұсында болды деп есептелді.

Діннің негізін космогония мен шығу тегі туралы мифтер құрады. Космогониялық модельдер қаладан қалаға өзгеше болды, олардың әрқайсысы өз құдайын жоғарғы демиург ретінде көрсетті. Египет космогониясы бастапқы сулар үстінде төбенің пайда болуы туралы аңыздардан басталады.

Птахтың біріктірген сегіз құдайы.

Қолдану. Талдау.

5-тапсырма. Кестені толтыру.

Мысыр құдайлары	Мағынасы	Мәні мен маңызы
Геб		
Нут		
Анубис		
Бастет		
Маат		
Птах		
Сет		
Хапи		
Мот		

Ең бірегей жүйені Мемфистегі діни қызметкерлер әзірледі. Мемфис теологиясындағы осы канонға сәйкес (Ерте немесе Ежелгі патшалық дәуірінде пайда болған және екі мың жылдан кейін таста ойылған мәтін) Птах әлемді өзінің ақыл-ойымен (жүрегі) және сөзімен («тілі») жасады. Яғни, жаратылыстың негізінде ақыл мен сөз жатыр. Сол кезеңдерге арналған өзіндік және прогрессивті көзқарас. Птах басқа құдайларға да тіршілік етті.

Мысырдағы құдайдың түсінігі өте бірегей болды және «жекелеген» құдайлар бір-біріне «ағылып», синтездер құрып, кейбір ғалымдарға Құдайдың көптеген бейнелерде (эпифеномендерде) көрінетіндігін дәлелдеуге мүмкіндік берді.

Мысырлық дәстүр бойынша адамдар күн құдайы Раның көз жасынан пайда болды. Біздің дәуірімізге дейінгі 2000 жылғы мәтінде былай делінген: «Адамдар, құдай табыны, жақсы қамтамасыз етілді. Ол олардың игілігі үшін аспан мен жерді жасады... Ол ауаны олардың тұмсықтарын тірілту үшін жасады. Себебі олар оның баламасы, оның етінен жасалған. Ол аспанда жарқырайды, оларға өсімдіктер мен жануарларды, құстар мен балықтарды қоректендіру үшін жасады». Кейінірек, мифке сәйкес, адамдар Ра-ға қарсы қастандық жасады және ол Хатор құдайының миссиясын сеніп тапсырып, оларды жоюды ұйғарды, бірақ ол «табысқа» бара жатқанда, Ра ойын өзгертті және адамзаттың толық жойылуына жол бермеу үшін тәңірдің мас күйінде ішіп, оның миссиясын бұзды».

Ежелгі Грекия діні

Эллин діні - дәстүрлі дін және өмір салты, оның орталығында грек құдайлары, бірінші кезекте он екі олимпиадалық құдайлар тұрады; сондай-ақ ежелгі грек құндылықтары мен ерліктері қайта жаңғыруда.

Әрбір грек мемлекетінде өзінің қорғаушы құдайы ерекше құрметке ие болды. Бір жерде ол Зевстің өзі (Олимпияда, Додонда және т.б.), бір жерде басқа да құдайлар: Гера (Аргоста), Афина (Афинада), Аполлон (Дельфада), Афродита (Фанагорияда) және т.б.

Ежелгі гректер басқа ұлттар еді, олар көп Құдайға құлшылық еткен, сондай-ақ олар ақырғы әлемге сенетін. Ежелгі грек діні біртұтас ілім емес, бірнеше ұлттық қоғамдық культтердің бірігуі нәтижесінде қалыптасты.

Гректер неге ғибадат етті?

Терминдер: скипетр, олимпиадалық құдайлар, сатиралар, нимфалар. Персоналдар: Зевс, Посейдон, Аид, Гера, Гермес, Афина, Дионис, Афродита, Гефест, Аполлон, Деметра, Геракл, Прометей. Ежелгі әлемнің көптеген халықтары сияқты гректер де табиғат құбылыстарын құдайлап, табиғаттан тыс күштердің бар екеніне сенген.

Әдеттегідей олардың саны 12, классикалық тізім былай болды: Аполлон, Арес, Артемида, Афина, Афродита, Гера, Гестия, Гермес, Гефест, Деметра, Зевс, Посейдон. «Олимпиец» эпитеті көбінесе олардың басшысы Зевске қатысты болды.

Ежелгі грек діні (басқа - грек. *ἑλληνική θρησκεία*) - Микена кезеңінен бастап, Ежелгі Греция полистерінде үстем болған политеистикалық дін.

Олимпиада құдайларының ең басты және ең күштісі, титан Кроностың үшінші ұлы және Реи титаниді; Аидтың, Гераның, Гестияның, Деметраның және Посейдонның інісі. Зевстің әйелі - Гера құдайы. Рим мифологиясында ол Юпитермен теңестірілген.

Ежелгі әлемнің көптеген халықтары сияқты гректер де табиғат құбылыстарын құдайлап, табиғаттан тыс күштердің бар екеніне сенген. Гректер табиғи құбылыстар мен адамдардың өмірін құдайлар басқарады деп санайды. Ежелгі грек құдайлары Олимп тауында тұрып, оларды олимпиадалық деп атаған.

Қолдану. Талдау.

6-тапсырма. Грек құдайларын сипаттау.

Грек құдайларын сипаттау			
Грек құдайының аты	Грек құдайының қызметі	Грек құдайының символы	Маңызы

Бастапқыда ежелгі гректер барлық түсініксіз табиғат құбылыстарын құдайлардың әрекеттерімен түсіндіруге тырысты. Кейінірек құдайлар ежелгі гректердің қасиеттеріне немесе қандай да бір қолөнер мен саудаға - адамның кәсібіне қамқорлық жасай бастады.

Гректер құдайларды сыртқы жағынан да, мінез-құлқы жағынан да адамдарға ұқсатқан. Адамдар сияқты олар бір-бірімен дос бола алады немесе жауласа алады, соғыса алады немесе алдай алады. Олар адамдарға көрсетілуі және олармен сөйлесуі, әртүрлі істер бойынша жарысуы, көтермелеуі немесе жазалауы, некеге тұруы және балалары болуы мүмкін.

Ежелгі гректердің пайымдауынша, өлмейтін құдайлар Олимп тауында үлкен отбасымен өмір сүреді, сондықтан оларды олимпиадалық құдайлар деп атайды. Олимпада олар әдемі сарайларда тойланып, сөйлеседі. Зевс басты құдай ретінде танылды, ол адамдарға заңдар берді.

Зевс найзағай мен найзағайдың билеушісі ретінде қолында таяқша - патша билігінің нышаны болып табылатын жезл ұстаған тақта қорқынышты патша ретінде жиі бейнеленген. Зевстің екі ағасы бар - Посейдон мен Аид. Посейдон - теңіздер мен мұхиттардың құдайы. Ол өзінің трезубкасымен жартасты сындырып, толқынды көтеріп, қатты дауыл жасай алатын.

Жоғарғы құдай Гера болып саналды. Троян соғысы кезінде Гера гректерді қолдап, трояндарға қарсы қатты күреседі.

Құдайлардың қанатты хабаршысы Гермес болды, ол саяхатшылар мен көпестерді қорғады, сондай-ақ өлгендердің рухын Аидтың иелігіне шығарып салды.

Гректер Афинаны даналық құдайы және қолөнершілерге көмектесетін қалалардың қорғаушысы ретінде бағалады. Богиня қолында найза бар ұзын жамылғы киген қыз түрінде бейнеленген.

Шаруалар шарап жасау құдайы Дионисті ерекше құрметтеген. Сатуға шарап жасалған жүзімнің өнімі қандай болатыны оның игілігіне байланысты болды.

Махаббат пен сұлулық құдайы Афродита болды. Аңыз бойынша ол теңіз көбігінен пайда болған.

Гефест от пен ұсталық өнердің құдайы еді. Оны темір ұстасында жұмыс істейтін хромаяқты шебер суреттеген.

Дәрігер Құдай Аполлон өнер мен поэзияны, ал оның қарындасы Артемида аңшылықты қолдайтын.

Деметра құнарлылық пен егіншілік құдайы еді.

Олимп құдайларынан басқа гректер табиғатта өмір сүретін сатирлер мен нимфаларға да сенетін.

Грекияның басты қаһармандарының бірі он екі ерлік жасаған Геракл болды.

Талдау.

7-тапсырма. Прометей туралы аңызды талдау.

Прометей туралы аңыз

«Құдайлар соғысындағы жеңістен кейін Зевс өзінің барлық одақтастарын сыйлықтармен марапаттады. Ол кезде адамдар ылғалды үңгірлерде өмір сүрген, отты, жерді, егін шаруашылығы мен мал шаруашылығын білмеген.

Адамдарды ойлайтын жалғыз құдай - Жер құдайының немересі және Зевстің немере ағасы Прометей еді. Адамдарға көмектескісі келіп, ол Гефесттің ұстаханасынан отты ұрлап алып, оны адамдарға әкелді, оларға үй салуды үйретті, білімі мен шеберлігін тапсырды. Зевс отты ұрлағаны үшін Прометейді қатаң жазалады. Ол Гефестке кінәлі құдайды Кавказ тауларындағы жартастардың біріне байлап қоюды бұйырды.

Күн сайын жартасқа бүркіт ұшып келіп, Прометейдің бауыры өткір тұмсығымен жеген, бірақ түнде ол қайтадан өскен. Азаптаулар қайта-қайта қайталанып жатты, бірақ жазаланған Құдай бұл істен бас тартпады.

Прометейді оның пайғамбарлық сый-сияпаты құтқарып қалды - ол Зевсаны болжай алды, ол Фетида тәңіріне үйленбекші еді, оның ұлы Олимп патшаны биліктен айырады. Алғыс білдірген Зевс Гераклға бүркітін жебемен өлтіріп, Прометейді құтқаруды бұйырды».

Талдау.

8-тапсырма. Гректер қалай құдайларға табынды? «Жұмбақ сөздер» әдісі. Негізгі сөзді, терминді немесе тақырыпты көрсететін білім алушыны таңдау. Білім алушылар оны табуы керек.

Құдайларға табыну

Ежелгі гректер құдайға табыну үшін ғибадатханалар тұрғызып, құдайлардың мүсіндерін жасаған. Ғибадатханалар бай және атақты адамдар құнды заттарды сыйға тартатын жер болатын, тіпті онда мемлекеттік қазыналар да сақталатын. Ғибадатхананың аумағы қасиетті болып саналды. Діни мерекелер кезінде оған көптеген адамдар келді. Грекиядағы ең танымал ғибадатхана Олимпиядағы Зевс ғибадатханасы болды. Ежелгі гректер көптеген өлмейтін құдайларға және табиғаттың түрлі табиғаттан тыс күштеріне сенетін. Олар құдайлардан көмек сұрап, діни жораларды мұқият орындауға тырысты.

«Жұмбақ сөздер»: *құдай, ғибадатхана, құнды зат, қазына, діни мереке, шіркеу, алтарь, от, бал, май, қонақасы, діни жора.*

Ежелгі Рим діні

Ежелгі Римде дін өмір сүру кезеңінің көп бөлігі бойы саясаттанушылық сипатта болды. Христиандық дін ретінде Рим империясы басып алған Палестина аумағында пайда болды. Рим діні, ежелгі грек діні сияқты, политеистік табиғаты бар және бірыңғай ұйым мен канондары жоқ, түрлі құдайлар культтерінің конгломератын білдірген. Отбасы өміріне немесе үй және жеке істерге байланысты діни жораларды отбасы әкесінің өзі жасаған. Ауылда оны ерекше өкілеттігі бар мүлік басқарушысы алмастыра алады. Ресми мемлекеттік рәсімдер жоғары биліктің кейбір өкілдері арқылы жүзеге асырылды - алдымен патша, кейін консулдар мен преторлар, ал қиын сәттерде - диктатор арқылы. Бұл ретте Ұлы понтификтің қызметін біріктірген император әдетте өз бастамаларын білдірмеген.

Абыздарды дәстүр бойынша Нума Помпилий енгізді. Бұл ретте Рим діни алқалары тұйық каста болған жоқ - оларға қол жеткізу қоғамдық қызмет арқылы ашылды.

Рим діні қасиетті жазуға және оны түсіндіруге негізделмесе де, діни әдебиет латын прозасының ең ерте жазу формаларының бірі болды.

Понтификтер мен авгурлар алқасының кітаптары (Libri) мен түсініктемелері (Commentarii) діни заң тармақтары бойынша діни рәсімдерді, дұғаларды, қаулыларды және пікірлерді қамтыды.

Бұл материалдардың кейбіреулері Рим сенатына кеңесу үшін қол жетімді болса да, олар көбінесе тек діни қызметкерлер ғана қол жеткізе алатын әдебиеттің құпия түрі *occultum genus litterarum* (жеті мөр артында құпия) болды.

Тарихтың сыни сәттерінде пайда болған әлемдік тарихқа және Римнің тағдырына қатысты пайғамбарлар, аңызға сәйкес, біздің дәуірге дейінгі VI ғасырдың соңында Тарквиний Гордом кумандық Сивиллдерден сатып алған тұманды Сивиллдер кітабында күтпеген жерден табылды.

Архаикалық рим дінінің кейбір аспектілері біздің дәуірге дейінгі I ғасырдағы ғалым Марк Теренс Варронның жоғалған теологиялық еңбектерінде жазылған және қазір басқа да классикалық және христиандық авторлардың еңбектерінен белгілі.

Рим пантеонында грек құдайлары мен құдайларының баламалары көп, өзінің құдайлары мен төменгі рухтары да бар. Ерекше құрметтелетін құдайлар «әкелер» («patres»), төменгілері - «famuli divi» және «virgines divi» деп аталды. Құдайдың құқығы («fas») адаммен араласпаған («ius»).

Төменгі құдайлар («numina») римдіктерде ерте дәуірде болған сияқты. Гректің «Индигитаменттер» кітабында себу, тұқымның өсуі, гүлденуі және пісуі, масақтардың жиналуы, неке қию, ұрықтану, ұрықтың дамуы, баланың тууы, оның бірінші айғағы, серуенге шығу, үйге қайту және т.б. құдайлар санамаланады, осыған байланысты бастапқыда кейбіреулердің жынысы бекітілмеген болатын Палес, Фавн - Фавна, Помона - Помон және т.б.)

Рим пантеонының үштігі - Юпитер, Марс және Квирин ерекшеленеді, бұл азаматтық қызметтердің үштіктілігін көрсетеді - тиісінше діни-абыздық, әскери және шаруашылық.

Рим мифологиясы - Көне Римнің аңызға айналған шығу тегі мен оның діни жүйесіне қатысты, әдебиет пен римдіктердің бейнелеу өнерінде ұсынылған дәстүрлі тарихтардың жиынтығы. «Рим мифологиясы» термині осы ұғымдарды қазіргі заманғы зерделеуге, сондай-ақ рим әдебиеті мен өнері қаралатын кез келген кезеңдегі басқа да мәдениеттердің материалдарына қатысты болуы мүмкін.

Римдіктер бұл дәстүрлі әңгімелерді тарихи деп түсінеді, тіпті оларда ғажайыптар немесе табиғаттан тыс элементтер болса да. Әңгімелер көбінесе саясат пен моральға және адамның жеке басына қол сұғылмаушылықтың қоғам мен Рим мемлекеті алдындағы жауапкершілігімен қалай байланыстырылатынына байланысты.

Батырлық маңызды тақырып болып табылады. Өңгіме римдік діни тәжірибеге қатысты болғанда, ол теологияға немесе космогонияға емес, ритуалдарға, болжамдарға және қоғамдық институттарға байланысты болды.

Талдау. Жинақтау.

9-тапсырма. Ежелгі Рим құдайларын сипаттау. «Бір минут» әдісі бойынша білім алушылар кезек бойынша бір минут ішінде құдайларды тоқтаусыз, қайталаусыз және қатесіз сөйлеп айтады.

Рим құдайларының атауы	Қызметі	Сәйкес грек құдайы
1.Юпитер		Зевс
2.Нептун		Посейдон
3.Плутон		Аид
4.Юнона		Гера
5.Минерва		Афина
6.Марс		Арес
7.Вулкан		Гефест
8.Феб		Апполон
9.Диана		Артемида
10.Венера		Афродита
11.Церера		Деметра
12.Бахус		Дионис
13.Меркурий		Гермес
14.Фавн		Пан
15.Сол		Гелиос
16.Диана		Селена
17.Юстиция		Фемида
18.Эскулап		Асклепий
19.Веста		Гестия
20.Геркулес		Геракл

Ежелгі Месопотамия діндері.

Ежелгі заманда Месопотамияда отырықшы егіншілердің алғашқы қоныстары пайда болғанда, дін негізінен алғашқы фетишизмге келіп тірелді. Діннің одан әрі дамуы табиғатқа табынудың пайда болуына әкелді. Материалдық мәдениет пен техниканың төмен деңгейі адамды оның табиғатына тәуелді етті. Онымен күресте өздерінің қабілетсіздігін сезіне отырып, адамдар Тигр мен Евфрат тасып кеткен кезде жазықты су басқан қатты апаттан қорқып қарады.

Ежелгі дәуірде Оңтүстік Месопотамияда Апсу мен Тиамат сияқты су хаосының алғашқы қатты зілзаласы туралы діни түсінік пайда болды. Бірақ егіншілік шаруашылығының дамуымен жасанды суаруды орнату қажеттілігі туындағанда, өндіргіш күштердің өсуі алғашқы ірі ирригациялық құрылыстарды құруға мүмкіндік бергенде, адамдар суармалы алқаптарды суаратын және адам әл-ауқатының негізін құрайтын су апатының игі күшін сезіне бастайды.

Осылайша, адамдарды қолөнерге, өнерге және білімге үйреткен судың игі құдайы, Эа даналығының құдайы туралы түсінік пайда болады.

Шумерліктер судан өмірдің бастауы тамыр жайған алғашқы зілзаланы көрді. Сондықтан табиғаттың өнімділік күштерінің ежелгі құдайы Таммуз да су құдайы болып саналып, «су тереңдігінің нағыз ұлы» деп аталды, оның «ұлы және Эа құдайының бейнесі» ретінде табынуы ұлы су құдайының табынуымен байланысты болды. Бұл өнерге де әсер етті.

Шумердің бір мөрінде тақта отырған және қолында ыдыс ұстап отырған Эа бейнеленген. Ыдыстан су ағып, Таммуздың кішкентай мүсіні шығады. Көне суға табыну Аккадқа да таралған. Эшнуннада Ниназу құдайы («суды білетін») және Тишпак есімді ғибадат ету құдайы байыды.

Ежелгі аңға табынушылықтың қалдықтары да сақталған. Адам үшін зиянды және қауіпті жылан «тозақтың жойылуы», жер асты әлемі сияқты көрінді, сонымен бірге жер құнарлылығының, шумериялық Инаннаның және вавилондық Иштардың символы болды. Су түбінің құдайы балықтың құйрығымен бейнеленген, ал Мардук - «найзағай және Вавилонның жоғарғы билігінің құдайы» - грифон, жартылай мей, жартылай құлақты құстың ғажайып түрінде бейнеленген. Тотем аңының табынуы Кішің ежелгі патшаларының атауларында Қозы мен Скорпион деп көрініс тапқан.

Әсіресе Месопотамияда аспан мен аспан жарықтарының байытылуы кеңінен тараған. Аспанның үшінші, жоғарғы бөлігінде өмір сүрген «ата» және «құдайлардың патшасы» шумериялық құдай Ану жоғарғы құдай болып саналды. Шумерде күнге табыну пайда болды, оны Уту құдайы деп атайды. Ал Вавилонда Шамаш деп аталатын күн құдайына табынатын.

Бұл сөзбен күн ысуының қорқынышты және құрғайтын күшін, сонымен қатар күн сәулесінің «өлімге ұшыраған науқасты тірілтетін және байланған адамды босататын» өміршең қасиетін білдіреді. Күн құдайының келбетімен тірілуші табиғат құдайының және оның өнімділік күштерінің бейнесі де байланысты - Таммуза, ол кейде күн құдайлары цикліне енгізіледі. Табиғат, өмір және туу құдайы Иштар (шумерша Иннина) Венера жұлдызы - «аспан мен жердің жарқыраған жарығы» түрінде бейнеленген.

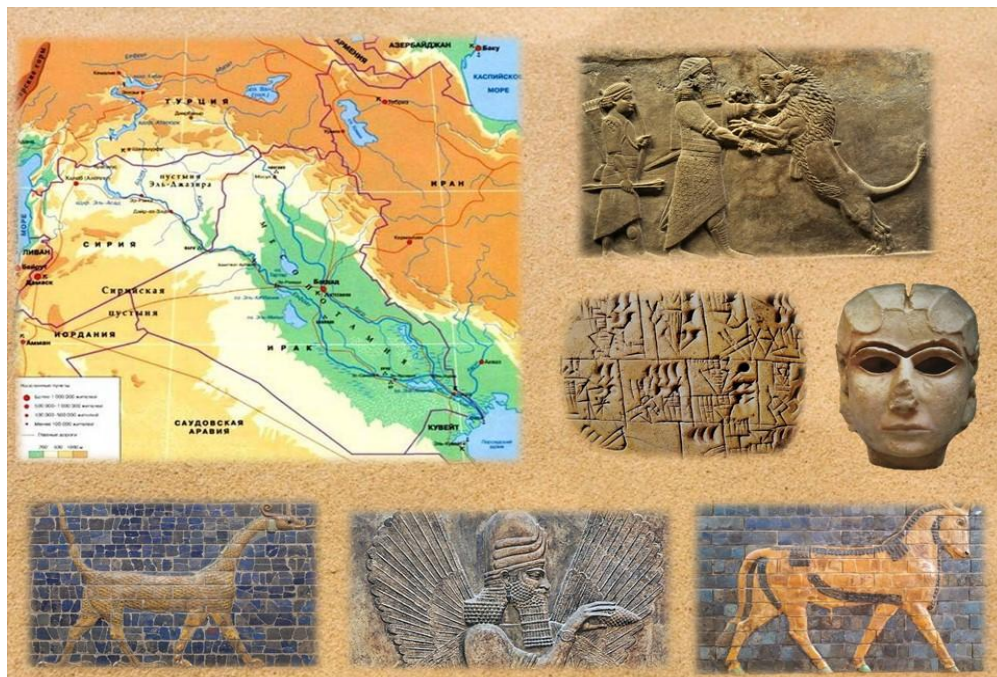
Рулық құрылым және патриархалдық отбасының пайда болуы дәуірінде табиғаттың күрделі табынуы ата-бабалардың табынуымен де байланысты болды. Жоғарғы Құдай Ану әдетте «құдайлардың әкесі» деп аталатын. Иннина ана-құдай болып саналды, ал Таммуза құдайының аты «нағыз ұлды» білдіреді. Ұзақ уақыт бойы адамның үйін «үйдің құдайы» - «үйдің күзетшісі» қорғайды деп ойлаған. Байытылған ата-бабалар тұқым мен отбасының қамқоршылары болып саналды; діни аңыздарда адамдардың, қаһармандар мен құдайлардың өзара туыстық қарым-қатынас жасағаны туралы баяндалған.

Ата-бабаларымызға табыну жерлеу рәсімінде өзінің сыртқы бейнесін тапқан ақырғы өмірге деген сеніммен байланысты болды. Қазірдің өзінде І әулет дәуірінде қарапайым адамдар шұңқырларға көмілді. Кейде денені кілемшеге орап, саздан жасалған табытқа көмеді. Патшалар мен патшайымдарды құнды

және сәнді заттармен толтырып, сол сәтте де адам құрбандығын шалып, үлкен қабірге көмді.

Білу. Түсіну. Қолдану.

10-тапсырма. Сурет бойынша Ежелгі Месопотамия діні туралы мәлімет құрастыру.

Қолдану. Талдау.

11-тапсырма. Ежелгі Месопотамияның басты құдайларын сипаттау.

Ежелгі Месопотамияның басты құдайлары		
Мардук	Шамаш	Иштар

Талдау. Жинақтау. Бағалау.

12-тапсырма. «ТӨДК» әдісі көпсатылы шумер храмы «Зиккурат» туралы зерттеу бойынша сыныптастардың пікірін тыңдай отырып, білім алушылар берілген пікірді толықтырып, өзгертіп, дамытып немесе күрделендіре алатынын шешеді. Барлық білім алушылар қалай жауап беретіндерін шешуі қажет, ал мұғалім олар таңдаған мәнерде жауап беру үшін бір білім алушыны таңдайды.

**Толықтыр-
Өзгерт-
Дамыт –
Күрделендір-**

Павлодар облысы, Екібастұз қаласы. №25 қазақ қыздар гимназиясының тарих пәні мұғалімі, Ташиева Жазира Саятовнаның іс-тәжірибесінен

7-сабақ.

Сабақ тақырыбы: Шығыс елдерінің діни дүниетаным жүйелері

Оқу мақсаты:

- Шығыс елдеріндегі діни жүйелердің (индуизм, конфуцийшілдік, даосизм, синтоизм) ерекшеліктерін анықтау;
- Индуизм, конфуцийшілдік, даосизм, синтоизм діндерінің қоғам мен мемлекет дамуындағы рөлін бағалау.

Пәндік нәтижелер:

- Шығыс елдеріндегі діни жүйелердің (индуизм, конфуцийшілдік, даосизм, синтоизм) ерекшеліктерін түсіндіре алады.
- Индуизм, конфуцийшілдік, даосизм, синтоизм діндерінің қоғам мен мемлекет дамуындағы рөлін бағалайды.

Пәнаралық байланыс: Тарих, география,

Мұғалімге нұсқаулық:

Бінталандыру.

1.«Ассоциациялар» әдісі

Мақсаты: Шығыс елдеріндегі діни жүйелерге байланысты негізгі ұғымдарды анықтау.

Оқу-ойлау дағдылары: түсіну, талдау, шешім қабылдау.

Тапсырма: **«Шығыс елдерінің діндері»** деген ұғымның кластерін жасау.

– Мұғалім тақтаға немесе экранға **«Шығыс елдерінің діндері»** деген сөзді жазады.

– Білім алушылар **осы сөзге байланысты қандай ұғымдар мен атаулар ойларына келеді?**

– Олар **«Буддизм», «Конфуций», «Даосизм», «Рухани ұстаздар», «Қасиетті жерлер»** сияқты жауаптарын айтады.

– Жауаптар **кластер немесе ақыл картасы** түрінде тақтаға жазылады.

☐ **Өзіндік танымдық белсенділік:**

2. «Дін және қоғам» талдау әдісі.Топтық жұмыс.

Мақсаты: Индуизм, конфуцийшілдік, даосизм, синтоизм діндерінің **қоғам мен мемлекет дамуындағы рөлін бағалау, топтық талқылау арқылы ынтымақтастық пен коммуникативтік дағдыларын жетілдіру**

Оқу-ойлау дағдылары: діндердің қоғам мен мемлекетке әсерін бағалай алады, сыни ойлау дағдылары дамиды.

Тапсырма: Оқулық материалын және дереккөздер арқылы индуизм, конфуцийшілдік, даосизм, синтоизм діндерінің **қоғам мен мемлекет дамуындағы рөлін анықтаңыз.**

1-қадам: Топтарға бөлу

Білім алушылар 4 топқа бөлінеді. Әр топқа бір дін атауы беріледі:

- Индуизм
- Конфуцийшілдік
- Даосизм
- Синтоизм

2-қадам: Зерттеу және талқылау

– Әр топ өзіне берілген діннің қоғам мен мемлекетке әсерін зерттейді.

– Зерттеу үшін тарихи деректер, діннің негізгі ұстанымдары, мемлекетті басқарудағы рөлі қарастырылады.

– Әр топ төмендегі сұрақтарға жауап іздейді:

- Бұл дін қандай қоғамдарда таралды?
- Ол мемлекет құрылымына қалай әсер етті?
- Қазіргі заманғы әсері қандай?

3-қадам: Постер немесе презентация дайындау

Әр топ өз зерттеулерінің нәтижесін постер, презентация немесе кластер түрінде дайындайды.

4-қадам: Қорғау және пікірталас

– Әр топ өз нәтижелерін сынып алдында қорғайды.

– Басқа топтар сұрақ қойып, пікір білдіреді.

– Мұғалім қорытынды жасап, діндердің қоғамдағы маңызын түйіндейді.

«Эссе немесе 5 сөйлем» әдісі

– Білім алушыларға **«Шығыс елдерінің діни жүйелері қоғам мен мемлекетке қалай әсер етті?»** деген сұрақ қойылады.

– 5 сөйлемнен тұратын қысқа қорытынды жазады.

- Кейбір білім алушылар сынып алдында өз ойларын бөліседі.

☑ Нәтиже: Білім алушылар өз көзқарастарын білдіреді және негізгі түйіндерді қалыптастырады.

Қалыптастырушы бағалау: топтың өзара бағалауы. «Кері байланыс парағы» әдісі

Мақсаты: Білім алушылардың сабақтағы жетістіктері мен қиындықтарын анықтау.

Қолданылуы:

Сабақ соңында білім алушылар мына сұрақтарға жауап жазады:

- Мен бүгін нені жақсы түсіндім?
- Маған қай тапсырма қиын болды?
- Қандай сұрағым бар?
- Мен келесі сабақта не білгім келеді?

Мұғалім жауаптарды талдап, келесі сабақта олардың қажеттіліктеріне назар аударады.

Қосымша материалдар.

1. Индуизм

Қай жерде пайда болды? Үндістанда, б.з.б. 1500 жылдары.

Қасиетті кітаптары: Ведалар, Упанишадтар, Бхагавад Гита.

Негізгі идеялары:

Брахман – әлемді жаратушы жоғарғы күш.

Касталық жүйе (адамдар төрт топқа бөлінеді):

- Брахмандар (діни қызметкерлер).
- Кшатрийлер (жауынгерлер).
- Вайшьилер (саудагерлер).
- Шудралар (шаруалар, қызметшілер).

Қоғам мен мемлекетке әсері: Касталық жүйе қоғамдық құрылымның негізіне айналды.

– Храмдар, діни рәсімдер мен мерекелер мәдениеттің дамуына әсер етті.

– Үндістанда әлі күнге дейін индуизм қоғамдық өмірге ықпал етеді.

2. Конфуцийшілдік қай жерде пайда болды? Қытайда, б.з.б. VI ғасырда.

Негізін қалаушы: Конфуций (Кун Фуцзы).

Негізгі идеялары:

Адамгершілік (жэнь) – адам басқаға құрметпен қарауы керек.

Тәртіп пен мораль – қоғамда әділдік, сыйластық болуы керек.

Отбасы – қоғам негізі (үлкенге құрмет, кішіге мейірім).

Білім алу маңызды – мемлекет басқаруға тек білімді адамдар лайықты.

Қоғам мен мемлекетке әсері:

- Қытайдағы мемлекеттік басқару жүйесіне үлкен ықпал
- Адамгершілік пен тәртіпті насихаттады.

– Мемлекеттік емтихан жүйесін қалыптастырды.

3. Даосизм қай жерде пайда болды? Қытайда, б.з.б. VI ғасырда.

Негізін қалаушы: Лао Цзы.

Негізгі идеялары:

- **Дао** – табиғат заңына бағынып өмір сүру.
- **У-вэй** – өмірге күш салмай, табиғи ағысымен жүру.
- **Ян және Инь** – қарама-қайшылықтардың тепе-теңдігі
- **Қарапайым өмір, табиғатпен үйлесім.**

Қоғам мен мемлекетке әсері:

- **Қытай мәдениеті мен медицинасына әсер етті.**
 - **Табиғатты қорғау идеяларын дамытты.**
 - **Медитация және дәстүрлі медицина.**
-

4. Синтоизм

Қай жерде пайда болды? Жапонияда, б.з.б. VI ғасырда.

Негізгі идеялары:

- **Ками** – табиғат пен рухани күштердің қасиетті рухтары.
- **Ритуалдар мен тазалық** – адам рухани таза болуы керек.
- **Император** – құдайдың өкілі.
- **Табиғатқа табыну, ата-бабалар культі.**

Қоғам мен мемлекетке әсері:

- **Жапониядағы императорлық билікті күшейтті.**
- **Синтоистік храмдар** ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі болды.
- **Екінші дүниежүзілік соғысқа дейін Жапонияның ұлттық**

идеологиясының негізі болды.

– **Қызықты фактілер:**

Буддизм индуизмнен бөлініп шыққан, бірақ Үндістанда кең таралмады.

Конфуцийшілдік дін емес, өмір сүру философиясы.

Синтоизмде миллиондаған құдайлар (ками) бар деп саналады.

Даосизм «дзен-буддизм» ағымының қалыптасуына ықпал етті.

8-сабақ

Тақырыбы: Буддизм діни ілім негіздері, тарихы, тәжірибесі және таралу аймақтары

Оқыту мақсаты:

- Буддизмнің аясындағы діни ағым тармақтары-әлемдік діндер ерекшеліктерін түсіндіру;
- буддизм ілімі негіздерін түсіндіру;
- діннің ерекшеліктерін түсіндіру;
- буддизмнің әлемдік мәдениетке ықпалын бағалау

Пәндік нәтижелер:

- Буддизм ілімінің негізгі ұстанымдарын түсіндіреді.
- Буддизмнің басқа діндерден ерекшеліктерін сипаттайды.
- Буддизмнің әлемдік мәдениетке ықпалын талдайды.

Пәнаралық байланыс: Тарих, география,

Мұғалімге нұсқаулық

☐ Ынталандыру.

«Видео фрагмент» әдісі(Қысқа бейне көрсетіп, талқылау ұйымдастыру)

Мақсаты: Буддизмнің негіздері мен тарихы туралы бастапқы түсінік қалыптастыру.

Оқу-ойлау дағдылары: пікір білдіру, анықтау, талқылау,

– 1-2 минуттық Будда өмірі немесе буддизм негіздері туралы қысқа видео көрсетіледі.

– Видео бойынша сұрақтар қойылып, білім алушылар өз ойларын ортаға салады.

– Сабақ тақырыбы ашылады.

Өзіндік танымдық белсенділік:

Жобалық оқыту: Топтық жұмыс

Мақсаты:

- Буддизмнің негізгі ағымдарын және олардың ерекшеліктерін зерттеу.
- Буддизмнің негізгі ілімдерін түсіндіру.
- Діннің ерекшеліктерін анықтау.
- Буддизмнің әлемдік мәдениетке тигізген ықпалын бағалау.

ОҚД: түсіну, сыни талдау, шешім қабылдау.

Жоба кезеңдері

1-кезең: Топтарға бөлу және тақырып таңдау

Мұғалім білім алушыларды **4-5 топқа** бөледі.

Әр топқа зерттейтін нақты тақырып беріледі:

1. Буддизмнің діни ағымдары

2. Буддизм ілімі негіздері

3. Буддизмнің әлемдік мәдениетке ықпалы (өнер, сәулет, әдебиет, кино).

4. Буддизм мен басқа діндердің ерекшеліктері (мысалы буддизм мен индуизм т.б).

5. 2-кезең: Ақпарат жинау және зерттеу жүргізу

Білім алушылар интернет, оқулықтар, ғылыми мақалалар арқылы ақпарат жинайды.Картамен, инфографикамен, статистикалық деректермен жұмыс жасайды. Әр топ бейнелер, суреттер, тарихи деректер, зерттеулерді қолданады.

3-кезең: Жобаны әзірлеу

Жобаны дайындау форматы:

- Презентация жасау (PowerPoint, Canva, Prezi, Google Slides).
- Постер дайындау (флипчарт, маркер, түрлі-түсті қағаздар).

– **Қысқа бейнеролик түсіру** (анимация, сұхбат, сахналық қойылым түрінде).

– **Эссе немесе мақала жазу** (буддизмнің қоғамға әсері туралы).

4-кезең: Жобаны қорғау

Әр топ 5-7 минут ішінде өз жобасын таныстырады. Қалған білім алушылар сұрақ қойып, пікір білдіреді.

Рефлексия жүргізіліп, қорытынды жасалады.

2.» Өзін-өзі бағалау» әдісі

Білім алушылар өздерін бағалау парағы арқылы бағалайды.

Критерий	Өте жақсы	Жақсы	Орташа	Қиын болды
Ақпаратты зерттеу	☒	☒	☒	☒
Топпен жұмыс жасау	☒	☒	☒	☒
Жобаны қорғау	☒	☒	☒	☒
Жаңа білім алу	☒	☒	☒	☒

Қосымша материалдар.

Будда (санскрит сөзі – көзі ашылған деген мағынада) діні - Орталық, Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде, сондай-ақ Қиыр Шығыста таралған ең ерте шыққан әлемдік діндердің бірі. Ол біздің дәуірімізге дейінгі VI ғасырда Үнді жерінде пайда болған. Будда туралы аңыз. Будда теологтарының уағыздауына, діннің негізін салушы Сиддхартха Гаутама Солтүстік Үнді еліндегі шакья тайпасы патшасының ұлы болып табылады. Алайда бұл туралы әдебиетте нақтылы деректер жоқ. Буддашылардың ұғымында әрбір ең жоғарғы қасиеттілікке жеткен жан будда бола алады, яғни көзі ашылады. Жер бетіндегі өмірінде Шакьямуни (шакья руынан шыққан тақуа) деп аталған буддалардың бірі адамдарға құтқару туралы ілімді жеткізген, оны ізбасарлары санскрит сөзімен дхарма (ілім, заң) деп атаған. Сол себепті будда термині Шакьямуни деп те ұғынылады. Аталмыш дінді зерттеушілердің пікірінше, Будданың тарихта орын алғанына шек келтіріледі. Мысалы, Рис-Рэвиус, А. Мензис Будданы мифтік бейне деп есептейді. Қазіргі ғалымдардың көпшілігі осы пікірді қолдайды. Будда дінінің пайда болуы Үнді елінің б.д.дейінгі VI ғ.саяси-экономикалық жағдайымен байланысты. Бұл кезде Үнді елінде таптық қоғам қалыптасып, оның қайшылықтары көріне бастаған. Оған қосымша болған елдегі касталық (қоғамдық топ) жүйе болды. Ең жоғары каста брахмандар (абыздар) қоғамдық өмірде басты орын алды. Ал олардың діні қоғамның кастаға бөлінуін жақтады. Будда дінінің шығуы, касталық жүйенің төменгі әлеуметтік сатысында тұрғандардың, брахмандардың үстемдік етуіне наразылық білдіруінің көрінісі. Будда діні брахманизм дінінің көптеген әдет-ғұрыптарынан қол үзіп адамдар будда іліміне бой ұсынып құтқарыла алады деп жариялады. Сөйте тұрып брахманизм дінінің

Будда (санскрит сөзі – көзі ашылған деген мағынада) діні - Орталық, Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде, сондай-ақ Қиыр Шығыста таралған ең ерте шыққан әлемдік діндердің бірі. Ол біздің дәуірімізге дейінгі VI ғасырда Үнді жерінде пайда болған. Будда туралы аңыз. Будда теологтарының уағыздауына, діннің негізін салушы Сиддхартха Гаутама Солтүстік Үнді еліндегі шакья тайпасы патшасының ұлы болып табылады. Алайда бұл туралы әдебиетте нақтылы деректер жоқ. Буддашылардың ұғымында әрбір ең жоғарғы қасиеттілікке жеткен жан будда бола алады, яғни көзі ашылады. Жер бетіндегі өмірінде Шакьямуни (шакья руынан шыққан тақуа) деп аталған буддалардың бірі адамдарға құтқару туралы ілімді жеткізген, оны ізбасарлары санскрит сөзімен дхарма (ілім, заң) деп атаған. Сол себепті будда термині Шакьямуни деп те ұғынылады. Аталмыш дінді зерттеушілердің пікірінше, Будданың тарихта орын алғанына шек келтіріледі. Мысалы, Рис-Рэвиус, А. Мензис Будданы мифтік бейне деп есептейді. Қазіргі ғалымдардың көпшілігі осы пікірді қолдайды. Будда дінінің пайда болуы Үнді елінің б.д.дейінгі VI ғ.саяси-экономикалық жағдайымен байланысты. Бұл кезде Үнді елінде таптық қоғам қалыптасып, оның қайшылықтары көріне бастаған. Оған қосымша болған елдегі касталық (қоғамдық топ) жүйе болды. Ең жоғары каста брахмандар (абыздар) қоғамдық өмірде басты орын алды. Ал олардың діні қоғамның кастаға бөлінуін жақтады. Будда дінінің шығуы, касталық жүйенің төменгі әлеуметтік сатысында тұрғандардың, брахмандардың үстемдік етуіне наразылық білдіруінің көрінісі. Будда діні брахманизм дінінің көптеген әдет-ғұрыптарынан қол үзіп адамдар будда іліміне бой ұсынып құтқарыла алады деп жариялады. Сөйте тұрып брахманизм дінінің бірқатар идеяларын да ұстап қалды.

Буддизмнің пайда болуы. Зерттеушілердің пікірінше, бұл дін осыдан 2500 жылдай әріде пайда болған. Оны құрған Индияның солтүстігінде орналасқан шакья тайпасынан шыққан Шакьямуни деген тұлға. Ол жер – жерді аралап жүріп, өзінің ойында пайда болған ұғымдарды адамдарға уағыздаған. Өзін Будда (атақты білгіш) деп таныстырған. Ол өзін жердегі адамзатты, жан – жануарларды азаптан құтқарушы есебінде жіберілген адам екендігін түсіндірген. Өзі сол шакья тайпасының Гаутама руынан шыққан Сиддхартха патшасының кейпін алған. Буддизмнің пайда болғанынан алдыңғы кездерде Индияның мәдениеті өте жоғары деңгейде болды. Оның жазбасы, өзіндік әдет-ғұрпы, діндері болған. Индия мәдениеті әлемдік Месопотамия, Египеттердің мәдениетінің қатарында болды. Үндістанда біздің дәуірімізге дейінгі 6 ғасырда құл иеленушілік қоғам құрылды. Қоғамды билеп-төстеушілер брахмандар мен әскери қауым болды. Брахмандар мен әскери қоғам бір – бірімен бақталастықта болды. «Монахтардың өлеңі» деген буддистердің бір діни әдебиетінде үй – жайын тастап, қайырышылық жолда жүрген, тақуа деп аталатындардың «бостандығын» жырлапты. Бұл кезде Индияда буддизмнен басқа да көптеген діндер болды. Әр жердің өз құдайы бар, әрбір істің немесе құбылыстың өз құдайы бар дегенді уағыздайды. Бұл діндердің, оның ішінде буддизмнің белгілі бір негізін қалаушы құбылыс жоқ және көпшілік кітаптарда олар жайлы түсіндіріп жазушылар болды. Будданың өсиеттері жазылған Махавагга, заңдары жазылған Ману, Джатак деген кітаптары пайда

болды. Индияның көпшілік таптары бір – бірімен соғысып отырғанының арқасында жоғары тап қорғану жағдайын жасап, өз күшін нығайта түсіп, әрі бір – бірімен бірлестікке келіп, топтаса түсті. Нәтижеде Маурья империясы орнады. Осы кезде түрлі касталарға бөліну, дүние зерттейтін институттар, діни-философиялық ағымдар пайда бола бастады. Осындай жағдайда буддизм де күш алып, әлем дінінің бірі дәрежесіне жетті. Сонымен Индияда адамдар қоғамдық касталарға бөлінді. Брахмандар: оларды құдай аузынан жаратқан деген ұғымда болды. Сол себептен олардың ішінен қазылар, оқытушылар, баяндамашылар шығады. Ол ең жоғарғы каста, билік те солардың қолында. Кшатрийлер: оларды құдай екі білегінен жаратқан деген ұғымда болды. Олар білім алады, тәрбиеленеді, соғыстың кезінде, қорғану кезінде қару – жарақтар алып жүреді. Бұл бүкіл елді осы екі каста билеп алды деген ұғымның дәлелдемесі. Ваишьялар: оларды құдай санынан жаратты деген ұғымда болды, олар сондықтан да ең қиын жұмыстарды орындайды, егін егеді, саудамен айналысады, мал бағады. Сонымен қатар олар діни оқу орындарына қаражат бөледі. Шудралар: оларды құдай аяғынан жаратқан, олар түпкілікті зәңгілер (дуана пақырлар) . Олар жоғарғы үш кастаға қызмет етеді. Бұлардың кәсіптері ең лас, қара жұмыстар. Міне, осы касталардың бөлінуі де, олардың тұрмыстық орындары да діни тұжырыммен белгіленген. Тәртіптері қатаң: төменгі кастадағы адам жоғары кастадағыға үйленуіне тыйым салынады; ер адам өз кастасынан төменгі кастадан үйленуіне болады, бірақ төртінші каста – шудрадан емес; брахмандарды Құдайдың таңдаулы адамы дейді; патша қандай жағдай болмасын брахмандардан салық алмайды (ыдыс, киім, т.б.); брахманға өлім жазасын берсе де, оның тек шашын сыпырып алып тастайды, ал басқа кастадан болса, ол үкім орындалады: 10 жастағы брахман 100 шудрадан артық бағаланады. Шудралар – бұралқылар, хайуанаттан да төмен, иттен де күні қараң, қорлықтағы адам; шудралардың бірі брахманға қолын созып, таяқ көтеріп қалса немесе жай брахманды ұстамақ болса, онда оның қолы кесіледі, ал тепсе аяғы сындырылады. Шудралардың бірі брахманды үйретемін деп әрекет жасаса, оған қайнап тұрған зәйтүн майын ішкізу жазасы беріледі. Буддизм басқа діндермен байланысты болып, брахманизмді жоққа шығарғанымен, оның әсерінен арыла алған жоқ. Жанның ауысуы, Карма, Сансара, Нирвана жайлы идеялар буддизмнің қайнар көздері – веданта, ньяя философиялық мектептері, вайшешика діни мектебі болып табылады.

*Астана қаласы әкімдігінің № 91 мектеп-гимназиясының тарих мұғалімі
Қараж Айгерим Советпеконаның іс-тәжірибесінен
9-сабақ.*

Сабақ тақырыбы: Христиан діни ілім негіздері, тарихи тәжірибесі және таралу өңірлері

Оқыту мақсаты:

- Христиан діни ілімінің негізгі ұстанымдары мен қасиетті жазбаларын түсіндіру;

- Христиан діни тәжірибесінің (ғибадат ету, діни жоралар, мерекелер) ерекшеліктерін сипаттау;

- Христиан дінінің тарихи таралу жолдарын және оның әлемдегі әсерін талдау.

Пәндік нәтижелері:

Білім алушылар:

– Христиан діни ілімінің негізгі қағидаттарын және қасиетті жазбаларын (Инжіл, Ескі және Жаңа Өсиет) сипаттайды;

– Христиан діни жоралғылары мен ғибадат ету ерекшеліктерін түсіндіреді;

– Христиан дінінің таралу жолдарын және оның әртүрлі аймақтардағы ықпалын сипаттап, тарихи деректер негізінде талдау жасайды;

– Әлемдік діндер жүйесіндегі христиан дінінің орнын анықтайды.

Пәнаралық байланыс

Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарих, география.

Мұғалімге нұсқаулық:

☑ Ынталандыру.

1. «Білімді таныт» әдісі

«Христиан діни туралы не білесіңдер?»

«Діндердің таралуына не себеп болуы мүмкін?»

«Христиан діни әлемнің қандай елдерінде кең тараған?»

☑ Өзіндік танымдық белсенділік:

1- тапсырма: Рөлдік ойын (Топтық жұмыс)

Тапсырма:

Білім алушыларды топтарға бөліңіз. Әр топқа рөлдер беріңіз:

– Бір топ – христиан дінін ұстанатын елдің тұрғындары

– Екінші топ – сол елге келген саяхатшылар

– Үшінші топ – БАҚ өкілдері (түсіндірушілер)

Шарты:

Туристер тұрғындармен кездесіп, діни дәстүрлер туралы сұрайды. БАҚ өкілдері дұрыс түсіндіріп, ақпарат таратады.

Мақсаты:

Коммуникативтік дағдыларын жетілдіру, діни түсіністік пен толеранттылық қалыптастыру.

2-тапсырма: SWOT талдау.

Христиан дінінің таралу ерекшеліктеріне SWOT талдау жасаңыз:

Күшті жақтары (Strengths)	Әлсіз жақтары (Weaknesses)
Мүмкіндіктер (Opportunities)	Қауіп-қатерлер (Threats)

Бұл әдістер мен тапсырмалар білім алушылардың сыни ойлау қабілетін дамытып, тақырыпты жан-жақты талдауға жағдай жасайды. Білім алушылар талдайды, дәлелдейді, себеп-салдарын түсінеді.

Шарты: Христиан дінінің таралу ерекшеліктерінің күшті жақтары, әлсіз жақтары, мүмкіндіктері мен қауіп-қатерлерін талдап, дәлелдейді.

Қалыптастырушы бағалау әдістері:

1.«Бағдаршам» әдісі

- Жасыл түс – бәрін түсіндім.
- Сары түс – сұрақтарым бар.
- Қызыл түс – түсінбедім.

Функционалдық сауаттылыққа бағытталған тапсырмалар – білім алушылардың алған білімдерін өмірлік жағдайларда қолдана білуіне көмектесетін, практикалық, проблемалық сипаттағы тапсырмалар.

«Христиан діни ілім негіздері, тәжірибесі және таралу жолдары» тақырыбы бойынша функционалдық сауаттылыққа арналған тапсырма әдістері мыналар болуы мүмкін:

1. Проблемалық жағдаят (Өмірлік жағдайды талдау)

Тапсырма:

Сіз саяхатта жүріп, христиан дінін ұстанатын елге бардыңыз. Сол елде адамдар ғибадатханаға жиі барып, діни рәсімдерге қатысып жатады. Кейбір рәсімдер сізге түсініксіз көрінді. Осындай жағдайда сіз не істейсіз?

- Сұрақтар:
- Бұл елдің діни ерекшеліктерін құрметтеудің маңыздылығы неде?
- Бөгде елдің мәдениеті мен дінін дұрыс қабылдаудың жолдары қандай?
- Қазақстанда діни толеранттылықты сақтау не үшін қажет?

Мақсаты:

Білім алушылардың діни толеранттылықты түсінуі және басқа мәдениеттерге құрметпен қарауға үйренуі.

10-сабақ.

Сабақ тақырыбы: Исус Христос және Библия. Христиан дінінің негізгі бағыттары

Оқыту мақсаты:

- Исус Христос тұлғасы мен оның христиан дініндегі рөлін түсіндіру.
- Библияның христиандар үшін маңызын ашып көрсету.
- Христиан дінінің негізгі бағыттары мен олардың ерекшеліктерін ажырата білу.

Пәндік нәтижелері:

- Исус Христос тұлғасы мен ілімінің маңызын түсінеді.
- Библияның құрылымы мен оның христиан дініндегі орны мен маңызын сипаттайды.
- Христиан дінінің негізгі бағыттары (православие, католицизм, протестантизм) туралы білім алады, олардың айырмашылықтары мен ұқсастықтарын ажыратады.

– Христиан дініне қатысты негізгі ұғымдарды дұрыс қолданады (Исус Христос, Библия, шіркеу, папа, Інжіл, өсиет, православие, католицизм, протестантизм).

– Дін тақырыбына толерантты көзқарас қалыптастырады, басқа дін өкілдерінің сеніміне құрметпен қарайды.

– Өз ойын дәлелмен жеткізе біледі, діни мәселелерді талқылауда сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытады.

Мұғалімге нұсқаулық:

☐ Ынталандыру.

1. «Миға шабуыл» әдісі.

– Исус Христос деген есім сіздерге таныс па?

– Христиан діні қай елдерде кең таралғанын білесіздер ме?

– Библия деген кітап туралы естідіңіздер ме?

Жеке жұмысқа тапсырмалар:

1.Сәйкестендіру тапсырмасы:

Берілген ұғымдар мен анықтамаларды сәйкестендіріңіз:

Ұғымдар	Анықтамалар
Исус Христос	Христиан дінінің қасиетті кітабы
Библия	Христиан дінінің негізін қалаушы
Католицизм	Рим папасын мойындайтын бағыт
Православие	Ескі дәстүрді сақтайтын шығыс христиандық ағым
Протестантизм	Реформа нәтижесінде пайда болған бағыт

Қортындылау.

Сұрақтар:

– Исус Христостың ілімі қандай құндылықтарға негізделген?

– Библия неліктен христиандар үшін қасиетті кітап болып саналады?

– Христиан дінінің бағыттары қандай, олардың айырмашылықтары неде?

VI. Бағалау

Әр топтың жұмысын «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі арқылы

11-сабақ

Сабақ тақырыбы:

Қазіргі заманғы христиан діні

Оқыту мақсаты:

– Христиан дінінің қазіргі таңдағы әлемдегі және Қазақстандағы жағдайы туралы білім беру.

– Христиан дінінің негізгі бағыттарының қазіргі заманғы ерекшеліктерін түсіндіру.

– Әлемдік діндердің қоғамдағы рөлін және діндер арасындағы төзімділік маңызын түсіну.

Пәндік нәтижелері:

Білім алушылар:

– Қазіргі заманғы христиан дінінің таралу аумағын картадан көрсете алады.

– Христиан дінінің үш негізгі бағытын ажыратып, олардың қазіргі жағдайын сипаттайды.

– Қазақстандағы христиандық конфессиялар туралы біледі.

Пәнаралық байланыс

Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарих, география.

Мұғалімге нұсқаулық:

Ынталандыру.

Сұрақтар:

– Христиан діні туралы не білесіздер?

– Қандай мемлекеттерде кең таралғанын білесіздер?

– Қазақстанда христиандық бағыттағы қандай діни бірлестіктер бар?

Мақсаты: Білім алушылардың бар білімін анықтау, қызығушылықтарын арттыру.

Жаңа ақпарат:

1. Христиан дінінің қазіргі кездегі таралу аймағы:

– Әлем бойынша 2,4 миллиардтан астам адам христиан дінін ұстанады.

– Негізгі таралған аймақтар: Еуропа, Америка, Африка, Австралия.

– Азияда, соның ішінде Қазақстанда да бар.

2. Христиан дінінің негізгі бағыттары және олардың қазіргі жағдайы:

Бағыттар	Ерекшеліктері	Қазіргі жағдайы
Православие	Ескі дәстүрлерді сақтайды.	Рухани орталығы – Мәскеу Патриархаты, Константинополь
Патриархаты.	Шығыс Еуропа, Ресей, Балқан елдері.	Қазақстанда – Орыс православие шіркеуі.
Католицизм	Рим папасын басшы санайды. Шіркеу иерархиясы қатты дамыған.	Батыс Еуропа, Оңтүстік Америка. Қазақстанда – католиктік қауымдар бар.
Протестантизм	Библияға сүйенеді, шіркеу рөлін төмендетеді. Әртүрлі тармақтары көп.	АҚШ, Солтүстік Еуропа, Оңтүстік Корея. Қазақстанда – лютерандар, баптистер, адвентистер, евангелиелік христиандар бар

Қазақстандағы христиандық діни бірлестіктер:

– Орыс православие шіркеуі.

– Католик шіркеуі.

– Лютерандық қауымдастық.

– Баптистер, евангелистер, адвентистер, т.б.

Қазақстан – көпұлтты, көпконфессиялы мемлекет. Христиан діні ұстанушылары көбінесе славян, неміс, корей ұлттарынан құралған.

1-тапсырма. Топтық жұмыс:

Білім алушыларды 3 топқа бөлу:

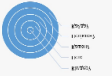
1. 1-топ: «Христиан дінінің қазіргі таралуы» бойынша картаға түсіру.

2. 2-топ: «Үш негізгі бағыттың ерекшеліктері» бойынша кесте толтыру.

3. 3-топ: «Қазақстандағы христиан конфессиялары» бойынша постер жасау.

Әр топ өз жұмыстарын қорғайды.

2-тапсырма: «5 W» әдісі арқылы білім алушылар Кімдер? Неге? Қашан?Қайда? Не? деген сұрақтарға жауап беру арқылы қазіргі заманғы христиан діні туралы зерттеу жасайды

 Сұрақтар (5 W)	Жауаптары
Кімдер?	Христиан дініне сенушілер – христиандар. Олар католиктер, православтар, протестанттар сияқты әртүрлі бағыттарға бөлінеді.
Неге?	Адамдар христиан дінін ұстанады, өйткені олар Құдайға, Иса пайғамбарға, өмірдің мәні мен рухани құндылықтарға сенеді.
Қашан?	Христиан діні б.з. I ғасырында пайда болған. Қазіргі уақытта да бұл дін әлемде кең таралған.
Қайда?	Христиан діні әлемнің барлық аймақтарында таралған. Әсіресе, Еуропа, Америка, Африка және кейбір Азия елдерінде көп ұстанады. Қазақстанда да православтар, католиктер, протестанттар бар.
Не?	Христиан діні – Иса пайғамбардың іліміне негізделген әлемдік дін. Оның басты құндылықтары – сүйіспеншілік, мейірімділік, кешірім, бейбітшілік.

3-тапсырма. Жеке жұмыс.

«Қос күнделік» әдісі бойынша “Қазіргі заманғы христиан діні”

Білім алушылар берілген мәтіннен немесе ақпарат көздерінен маңызды ойларды теріп жазады, содан кейін сол ойларға өз пікірлерін білдіреді.

Мәтіннен алынған үзінді (Негізгі ойлар, дәйексөздер)	Білім алушының пікірі (Ойың, сезімің, сұрағың)
1. «Христиан діні – әлемдегі ең ірі діндердің бірі, шамамен 2,4 миллиард адам ұстанады.»	Бұл мені таңғалдырды. Христиан діні осыншама көп адамды біріктіретіні қызық. Неліктен басқа діндерге қарағанда көп таралды екен?

2.«Христиандықтың негізгі бағыттары – католицизм, православие және протестантизм».	Діннің ішінде де түрлі бағыттардың болуы қызық. Олар неге бөлініп кеткен? Бүгінгі күні бір-бірімен тату ма?
3. «Қазіргі кезде кейбір елдерде жастардың діннен алыстауы байқалады».	Мұның себебі неде екен? Адамдар рухани құндылықтарға аз мән бере бастаған сияқты. Бұл дұрыс па, бұрыс па?
4.«Қазақстанда христиандықтың негізгі тармағы – православие. Сондай-ақ католиктер мен протестанттар	Қазақстанда түрлі дін өкілдері тату тұратыны жақсы екен. Дінаралық келісімнің сақталуы маңызды. Біз осы татулықты қалай сақтай аламыз?
5. «Христиан шіркеуі әлеуметтік мәселелерге белсенді араласып, қайырымдылықпен айналысады» да бар.	Бұл өте жақсы іс. Дін тек сенім емес, адамдарға көмек көрсету екенін түсіндім. Басқа діндер де осындай ма?

Шарты:

- Білім алушылар оқулықтан немесе мұғалім берген мәтіннен қазіргі заманғы христиан дініне қатысты 5 маңызды үзінді немесе ойды теріп жазады.
- Әр ой бойынша өз пікірін, сұрағын немесе көзқарасын білдіреді.
- Осы кестені сыныпта талқылау кезінде пайдаланады.

Бағалау:

«Түртіп алу» әдісі (INSERT әдісі)

Білім алушылар мәтінді оқыған кезде:

- ✓ – таныс ақпарат
- ✚ – жаңа ақпарат
- ?
- – келіспеймін

Алматы қаласы әкімдігінің №206 мектеп-гимназиясының тарих пәні мұғалімі Ахметжанов Казыбек Омаровичтің іс-тәжірибесінен

12 - Сабақ тақырыбы: Ислам дінінің негіздері, тарихы, тәжірибесі және таралу өңірлері

Оқыту мақсаты:

Ислам дінінің негізгі қағидаларын түсіндіру;

Ислам дінінің пайда болуы, тарихи даму кезеңдері және таралу аймақтарын анықтау;

Діннің қоғамдағы рөлін талдау және оның мәдени, әлеуметтік ықпалын анықтау;

Білім алушылардың тарихи интерпретация жасау дағдыларын дамыту;

Пәндік нәтижелер:

Білім алушылар:

Ислам дінінің негізгі қағидаларын түсінеді;

Исламның тарихи даму кезеңдерін сипаттайды;

Ислам дінінің таралу аймақтарын анықтайды;

Діннің қоғамдағы қызметін талдайды;

Тарихи концептті пайдаланып, өз ойын нақты жеткізеді.

Пәнаралық байланыс:

Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы;

Тарихи концепт : *интерпретация*

Мұғалімге нұсқаулық:

1. Ой қозғау (миға шабуыл)

Мақсаты: Ислам діні туралы бастапқы білімдерін анықтау және қызығушылықтарын арттыру.

Тапсырма: *Білім алушыларға «Ислам діні дегенде сіздің ойыңызға не келеді?» деген сұрақ қойылады. Олар өз ойларын интерактивті тақтаға немесе Padlet платформасына жазып шығады.*

2. «Мәтінді талдау» әдісі. Топтық жұмыс

Мақсаты: Ислам дінінің негіздері мен тарихи дамуын зерттеу.

Тапсырма: *Білім алушылар 3 топқа бөлінеді. Әр топқа арнайы мәтін беріледі:*

1-топ: Ислам дінінің негізгі қағидалары;

2-топ: Исламның тарихи даму кезеңдері;

3-топ: Ислам дінінің таралу аймақтары.

Әр топ мәтінді оқып, негізгі ақпараттарды постерге немесе слайдқа түсіреді.

Топтар өз жұмыстарын қорғап, бір-біріне сұрақ қояды.

3. Ой-талқы

Мақсаты: Білім алушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту және өз көзқарасын дәлелдей білуін жетілдіру.

Тапсырма: *Білім алушылар екі топқа бөлініп, «Ислам діні – тек діни ілім ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени құбылыс» деген тақырыпта пікірсайыс ұйымдастырады. Бір топ бұл пікірді қолдап, екінші топ қарсы пікір білдіреді. Білім алушылар өз ойларын тарихи деректерге сүйене отырып дәлелдейді.*

4. Кейс-стади (Жағдаяттық тапсырма)

Мақсаты: Ислам дінінің қоғамдағы рөлін және оның қазіргі таңдағы өзекті мәселелерін талқылау.

Тапсырма: *Білім алушыларға Ислам дінінің тарихи және заманауи мәселелерімен байланысты кейстер ұсынылады (Исламның ғылымға ықпалы, зайырлы мемлекеттегі Ислам, қазіргі қоғамдағы діни толеранттылық мәселесі). Топтар кейстерді талдап, өз шешімдерін ұсынады.*

5. «Сұрақ-жауап» әдісі (Quizizz, Kahoot)

Мақсаты: *Білімді бекіту және қызықты форматта бағалау.*

Тапсырма: *Kahoot платформасында Ислам діні бойынша сұрақтар дайындайды.*

6 -Сабақ тақырыбы: Мұхаммед пайғамбар және Құран Кәрім

Оқыту мақсаты:

- Мұхаммед пайғамбардың өмірі мен миссиясын түсіну;
- Құран Кәрімнің маңызын анықтау;

- Исламның моральдық құндылықтары мен олардың қоғамдағы рөлі;

Пәндік нәтижелер:

Білім алушылар:

1) Мұхаммед пайғамбардың өмірі мен Құран Кәрімнің мазмұны, маңызы мен қоғамға әсері туралы біледі;

2) Ислам дінінің негізгі қағидаларын, құндылықтарын түсінеді;

Пәнаралық байланыс:

Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы;

Мұғалімге нұсқаулық:

Ынталандыру

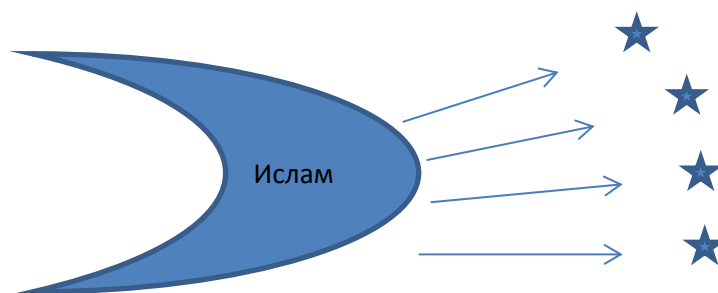
1. **Ой шақыру:** «Ислам» кластерді толықтыр

Мақсаты:

- Ислам дінне қатысты ұғымдарды топтастырады;
- Кластерге қойған сөздерін түсіндіреді;

ОҚД: түсіну, ой бөлісу, көзқарасын түсіндіру.

Тапсырма: «Ислам» кластерін толықтыр

Құдайға сену, оқу, тазалық, консолидация, ізгілік, имандылық, т.б

Өзіндік танымдық белсенділік:

2. **«Ранжирлеу» әдісі.** Дерекпен жұмыс. Топтық жұмыс.

Мақсаты: мәтінді пайдалана отырып Құран Кәрімнің тарихи дерек ретінде қарастыруға болатынын анықтау, алдыңғы білімдерін пайдалана отырып деректегі басты идеяны көрсету;

ОҚД: талдайды, жүйелейді, саралайды.

Тапсырма: деректі пайдалана отырып төмендегі сұрақтардың мән-жайын анықтау

1 топ - Деректі тарихи ақпарат көзі ретінде бағалаңыз:

2 топ - Бұл дерек қарастырылған кезең туралы қаншалықты маңызды ақпарат береді?

3 топ - Бұл деректе қарастырылған мәселелер, жорамалдар, идеялар мен құндылықтар жайлы ақпарат беретін өзге деректер бар ма?

4 топ - Өзіңіздің қорытындыңызды негіздейтін басқа да дәйектер келтіре аласыз ба?

3. **«Маңыздылық матрицасы» әдісі.** Жұптық жұмыс

Мақсаты: Мұхаммед пайғамбардың ілімінің маңызын талдау, тарихи оқиғалармен байланысын сипаттау, ойларын дәлелдеу.

ОҚД: ой қорыту, дәлелдеу, аргумент келтіру.

Тапсырма: Мұхаммед пайғамбар ілімінің қоғамды дамытудағы ролін талда, дәлел келтір

	Мұхаммед пайғамбардың ілімі
Қоғамға әсері	
Экономикаға әсері	
Тұрмысқа әсері	
Білім мен ғылымға әсері	

4. **INSERT кестесі.** Жұптық жұмыс.

Мақсаты: Қазақстандағы зайырлылық пен ислам моралінің арасындағы байланысты анықтау;

ОҚД: талдайды, саралайды, бағалайды.

Тапсырма: мәтінді пайдалана отырып ислам моралі мен зайырлылық арасындағы байланысты тап, баға бер

Мәтін №2 Исламдағы моральдік қағидалар

Ислам моралі мәтін: Ислам діні де христиан діні сияқты ұлтшылдықты, нәсілшілдікті жақтамайды. Құдай алдында, адам алдында таза, адал, мейірімді адам ғана басқалардан жоғары тұрады. Өзінің түбірлес діні — христиандық сенім сияқты ислам да бейбітшілік, татулық, тыныштық діні. Ол кешірімділік пен хош көрушілікті уағыздайды.

Исламның этикалық тұрғыдан қарастырғандағы өзгешелігі – оның адамгершілік құлықты басқа әлеуметтік қатынастарды реттеуші, қоғамдық сананың түрлерінен (діни рәсімнен, әдет-ғұрыптан, құқықтан) бөліп-жармай, бірлікте қарастыруы. Адамгершілік құлық нормалары Құранда жүйеленбеген. Онда жасауға болмайтын, нәрселер бар; жасалуға тиісті нәрселер жиынтығы бар; адам өмірінің белгілі бір кезеңдерін (неке, мұрагерлік, т.б.) реттеуші нормалар, нақты ұғымдар (әділдік, мейірімділік, ұят, жомарттық және т.б.) келтірілген.

Әрбір адамның жеке бас тазалығына исламда көп көңіл бөлінеді – бес уақыт намазда дәрет алудан бастап, тұрған үй-ішінің тазалығына, тіпті киетін киімнің матасына дейін нақтылап көрсетілген.

Киім киюде болсын, үйді безендіруде болсын шектен шығып, асқан байлығына масаттануды ислам хош көрмейді.

Ислам дінінің өзі нақты өмірге икемделген дін. Ислам діні – бейбітшілік діні, әділет діні, тазалық діні болғандықтан, тек ізгі әдеттерді марапаттайды.[1]

<https://kk.m.wikipedia.org/wiki/>

ҚР «Дін туралы» заңы:

3-бап. Мемлекет және дін

1. Мемлекет дін мен діни бірлестіктерден бөлінген.

2. Діни бірлестіктер және Қазақстан Республикасының азаматтары, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар дінге көзқарасына қарамастан заң алдында бірдей жауапты.

3. Ешбір дін мемлекеттік немесе міндетті дін ретінде белгіленбейді.

4. Қазақстан Республикасында білім беру мен тәрбиелеу жүйесі, рухани (діни) білім беру ұйымдарын қоспағанда, дін мен діни бірлестіктерден бөлінген және зайырлы сипатқа ие.

5. Азаматтардың дінге көзқарасына қарамастан олардың азаматтық құқықтарының бұзылуына, діни қызметіне заңсыз кедергі келтіруге немесе олардың діни сезімдерін қорлауға, қайсыбір дінді ұстанушылар қадір тұтатын заттарды, құрылыстар мен орындарды қорлауға жол берілмейді.

6. Қазақстан Республикасының азаматтары Конституцияға және осы Заңға сәйкес жеке өзі, сол сияқты басқа да діни және өзге де сенімдегі адамдармен бірлесіп, ұстануға және таратуға, діни бірлестіктердің қызметіне қатысуға және миссионерлік қызметпен айналысуға құқылы.

7. Ешкімнің де өз діни сенімдерін себеп етіп Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарында көзделген міндеттерін атқарудан бас тартуға құқығы жоқ.

Діни бірлестіктердің діни қызметшілері, миссионерлері, басшылары немесе мүшелері болып табылатын Қазақстан Республикасының азаматтары саяси өмірге Қазақстан Республикасының барлық азаматтарымен бірдей тек өз атынан ғана қатыса алады.

8. Дін мен діни бірлестіктердің мемлекеттен бөліну қағидатына сәйкес, мемлекет:

1) азаматтың, шетелдік пен азаматтығы жоқ адамның дінге деген және ұстанатын дініне өз көзқарасын айқындау, ата-аналардың немесе олардың заңды өкілдерінің балаларды өз нанымдарына сәйкес тәрбиелеу кезінде, мұндай тәрбиелеу баланың денсаулығы мен өміріне қауіп төндіріп, оның құқықтарын шектеген жағдайды қоспағанда, араласпайды;

2) діни бірлестіктерге мемлекеттік органдардың функцияларын орындауды жүктемейді;

3) егер діни бірлестіктердің қызметі Қазақстан Республикасының заңдарына қайшы келмесе, діни бірлестіктердің қызметіне араласпайды;

4) дін ұстанатын және оны ұстанбайтын Қазақстан Республикасының азаматтары, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар арасында, сондай-ақ әртүрлі діни бірлестіктер арасында өзара төзімділік пен құрмет қатынастарын орнықтыруға жәрдемдеседі.

9. Дін мен діни бірлестіктердің мемлекеттен бөліну қағидатына сәйкес, діни бірлестіктер:

1) мемлекеттік органдардың қызметтерін атқармайды және олардың қызметіне араласпайды;

2) саяси партиялардың қызметіне қатыспайды, оларға қаржылық қолдау көрсетпейді;

3) Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын сақтауға міндетті.

10. Діни негіздегі партиялардың қызметіне, мақсаттары мен қызметі мемлекетте бір діннің үстемдігін орнықтыруға, діни өшпенділікті немесе алауыздықты, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа

шақырумен және өзге де құқыққа қарсы әрекеттермен байланысты діни өшпенділікті немесе алауыздықты қоздыруға бағытталған діни бірлестіктер құруға және оның қызметіне тыйым салынады.

11. Заңдарда белгіленген тәртіппен тіркелмеген діни бірлестіктердің қызметіне, сол сияқты Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың дінге деген көзқарасын айқындау кезінде діни бірлестіктердің қызметіне, діни жораларға және (немесе) дінді оқып-үйренуге қатысуға немесе қатыспауға қандай да бір күштеп мәжбүр етуге жол берілмейді.

12. Қазақстан Республикасының азаматтарын, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға зорлық-зомбылық көрсетумен немесе олардың денсаулығына басқа бір зиян келтірумен, не ерлі-зайыпты адамдардың некесін бұзумен немесе туыстық қарым-қатынастарды тоқтатумен, адамгершілікке зиян келтірумен, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзумен, азаматтарды Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарында көзделген міндеттерін орындаудан бас тартуға және Қазақстан Республикасының өзге де заңнамасының бұзылуына түрткі болумен байланысты діни бірлестіктердің қызметіне жол берілмейді.

13. Қазақстан Республикасының азаматтарын, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды, оның ішінде қайырымдылық қызмет арқылы және (немесе) олардың діни бірлестіктерден шығуына кедергі келтіретін, оның ішінде бопсалау, күш қолдану немесе күш қолданамын деп қорқыту арқылы, Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың материалдық немесе өзге де тәуелді жағдайын пайдалана отырып не алдау арқылы өз қызметіне мәжбүрлеп тартатын діни бірлестіктердің қызметіне жол берілмейді.

14. Діни бірлестіктің мүшелері мен ұстанушыларын өзіне тиесілі мүлкінен діни бірлестіктің, оның басшылары мен басқа мүшелерінің пайдасына иелігінен шығарып жіберуге жол берілмейді.

15. Дін және діни көзқарастарды пайдалана отырып, мемлекеттік органдардың қызметін бүлдіруге, олардың үздіксіз жұмыс істеуін бұзуға, елдегі басқарушылық деңгейін әдейі төмендетуге қабілеті бар шешімдерді қабылдауға және іс-әрекеттерді. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1100000992>

14-сабақ тақырыбы: Ислам дініндегі діни бағыттар мен ағымдар

Оқыту мақсаты:

- Ислам дініндегі негізгі бағыттар мен ағымдарды анықтау;
- Ислам дініндегі тармақтардың пайда болу себептерін талдау;
- Қазіргі кездегі исламдық ағымдардың қызметіне баға беру.

Пәндік нәтижелер: Білім алушылар:

- Мәтінді пайдаланып, Ислам дініндегі негізгі бағыттар мен ағымдардың (сунниттік, шииттік және басқа да ағымдар) қалыптасу тарихын анықтайды;
- Ислам ағымдарының таралу себептерін талдап, дәлел келтіреді;
- Қазіргі кездегі исламдық діни ұйымдардың қызметін сипаттап, баға береді.

Пәнаралық байланыс: Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы.

Тарихи концепт: интерпретация

1. Ынталандыру

Ой шақыру: жалпы мәселе қою

Мақсаты:

Діннің қоғамдағы қызметін анықтауға ықпал жасау;

Интерпретация тарихи концепт пайдаланып, өз ойын нақты жеткізу.

Тапсырма: *Суретті сәйкестендіріңіз: қоғамды тәрбиелейтін, идеология қалыптастыратын категорияларды ұяшыққа орналастырыңыз және себебін түсіндіріп көріңіз (құқық, дін, заң, мемлекет, саясат).*

Қоғам	Қоғамда идеология қалыптастырады
Мемлекет	Саясат
Құқық	Дін
Заң	

2. «Құндылықтар картасы (Padlet, MindMeister, Miro)» әдісі. Топтық жұмыс

Тапсырма: *Топтар Padlet немесе Miro платформасында Исламдағы түрлі ағымдардың ерекшеліктерін көрсететін карта жасайды.* Нәтиже: Білім алушылар өзара салыстырып, ағымдар арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды талқылайды.

Мақсаты:

Мәтінді пайдалана отырып, ислам дініндегі бағыттардың қалыптасу тарихын анықтау; Алдыңғы білімдерін пайдалана отырып, бағыттардың айырмашылығын көрсету.

Тапсырма: *Берілген мәтінді пайдаланып, әр топқа берілген алгоритм бойынша талдап, зерттеңіздер:*

1-топ: Сунниттік бағыт 2-топ: Шииттік бағыт 3-топ: Исламдағы өзге тармақтар мен қозғалыстар (суфизм, салафизм, модернизм және т.б.)

3. Виртуалды экскурсия (Google Earth, YouTube 360°) " әдісі. Жұптық жұмыс.

Тапсырма: *Білім алушыларға Ислам дінінің негізгі орталықтары (Мекке, Медина, Бұхара, Стамбул) туралы ақпарат беріледі. Google Earth немесе YouTube 360° арқылы виртуалды саяхат жасап, өз пікірлерін ортаға салады.*

Нәтиже: Білім алушылар тарихи-мәдени маңызын түсініп, алған білімдерін қорытындылайды.

Мақсаты:

- Ислам ағымдарының таралу себептерін талдау;
- Тарихи оқиғалармен байланысын сипаттау, ойларын дәлелдеу.

ОҚД: талдайды, жүйелейді, саралайды.

Таралу себептері	Аргументтер мен фактілер
Сауда-қарым қатынасы арқылы тарады	...
Мәдени интеграция арқылы тарады	...
Отарлау нәтижесінде тарады	...
Миссионерлік мақсатта таратылды	...

4. Жеке жұмыс. Интерактивті тестілеу (Socratic)

Тапсырма: *Білім алушы Socratic платформаларында дайындалған тест сұрақтарына жауап береді.*

Нәтиже: Өзінің білім деңгейін бағалап, қай тақырыптарды тереңірек меңгеру керектігін анықтайды.

Алматы қаласы әкімдігінің №148 мектеп-гимназияның тарих пәні мұғалімі, педагог- шебер Джуматаева Жазира Омаргазиновнаның іс-тәжірибесінен

15-сабақ

Тақырыбы: Сопылық танымдық мектебі. Ислам, ғылым және мәдениет

Оқу мақсаты:

– сопылықтан туындаған танымдық мектептің ислам діні, ғылым және мәдениет салаларындағы орнын талдау.

– білім алушылардың тарихи-мәдени мұраны, діни және ғылыми көзқарастарды түсініп, талдауға, салыстыруға және синтездеуге бағытталған білімін қалыптастыру.

Контекст: Сопылық – исламның рухани-мистикалық бағыты, ол адамның өзін-өзі жетілдіруі, жүрек тазалығы және Жаратушымен бірігуге ұмтылу идеясын негізге алады. Сопылық ілім ғасырлар бойы ислам өркениетінің маңызды бөлігіне айналып, ғылым мен мәдениеттің дамуына зор ықпал етті. Сопылық дәстүрдің алғашқы кезеңдерін, сопы-ақындардың шығармашылық әлемін және олардың діни-мәдени ықпалын ашады. Осы материалдар негізінде, мұғалімдер сабақ барысында сопылық танымдық мектебінің ерекшеліктерін, Ислам әлеміндегі ғылыми жетістіктер мен мәдениетаралық байланыстарды тереңдетіп оқыта алады. Сабақ барысында мұғалім қандай әдіс-тәсілді қолдана алады

1. Әдіс-тәсілдер және оқу құрылымы**1.1. Әдеби шығармаларды оқу әдісі**

Мақсаты:

– Сопылық әдебиетінің негізгі идеяларын, тарихи-контекстін және автордың көзқарасын анықтау.

– Сопылықтың діни философиясы мен мәдени мұрасына шолу жасау.

Әдіс-тәсілдер:

– Мәтінді талдау: «Көпрұлы» кітабындағы 1-бөлімнің 1-тақырыпшасын оқып, сопылық шығармалардағы негізгі ұғымдар мен символдарды анықтау.

– Топтық талқылау: Білім алушыларды топтарға бөліп, мәтіндегі сопылық рухани құндылықтарды талқылауды ұйымдастыру.

– Жасанды интеллект құралдары: AI негізіндегі мәтін талдау жүйелерін пайдаланып, мәтіннен маңызды кілт сөздер мен идеяларды автоматты түрде шығару арқылы талдау жүргізу.

Практикалық тапсырма:

Сопылықтың қалыптасуы және тарихи дамуы туралы салыстырмалы түрде талдау жасай отырып қысқаша білім алушылар презентация, слайд қысқаша фото-монтаж жасай алады.

VII-VIII ғасырлар:

– Сопылықтың алғашқы белгілері исламның алғашқы ғасырларында, VIII ғасырда пайда болды.

– Алланы шынайы махаббатпен еске алуды (зікір) және жан тазалығын насихаттады.

IX-X ғасырлар:

– Сопылық жүйелі түрде қалыптаса бастады.

– Әбу Наср ас-Саррадж секілді тұлғалар сопылық философияны дамытты.

– Баязид Бистами және Жүнәйд Бағдади сияқты сопылар рухани жолдың сатыларын сипаттап, өзін-өзі танудың маңызын атап өтті.

XI-XII ғасырлар:

• Сопылық жол нақты мектептерге (тариқаттарға) жіктеле бастады.

• Қожа Ахмет Ясауи – Орталық Азиядағы сопылықтың негізін қалаған ірі тұлға, «Диуани хикмет» еңбегінде адамгершілік пен рухани кемелдікті жырлады.

• Әл-Газали (XI ғасыр) – сопылықты ислам теологиясымен үйлестіріп, оның заңдылығын дәлелдеді.

XIII-XV ғасырлар:

• Сопылықтың «алтын ғасыры» деп аталды.

• Мәуләнә Руми – өзінің «Мәснәуи» еңбегінде сопылықтың философиялық және поэтикалық көрінісін қалыптастырды.

• Сопылық ілім түркі халықтары арасында кең таралып, Қазақ хандығының рухани негізін қалады.

• ЖИ жүйесі арқылы алынған талдау нәтижелерін сыныпта ортаға салу.

2. Ой жүгірту әдісі

Мақсаты:

– Сопылықтың танымдық мектебінің рухани және ғылыми негіздерін сын тұрғысынан ойлау.

– Ислам, ғылым және мәдениет арасындағы өзара байланыстарды талдау.

Әдіс-тәсілдер:

Проблемалық жағдайлар: «Көпрұлы» кітабының 2-тақырыпшасын негізге алып, сопылықта ғылым мен мәдениеттің өзара ықпалдастығын көрсететін мәселелерді анықтау.

Дебат-сессия: Білім алушыларды екі топқа бөліп, сопылық көзқарастар мен дәстүрлі ислам ғылымының байланысы туралы пікірталас ұйымдастыру.

Интерактивті пікірталас: ЖИ платформаларын пайдаланып, білім алушылардың жеке көзқарастарын жинақтап, сын тұрғысынан бағалау.

Практикалық тапсырма:

Білім алушыларға сопылықтағы таным мен ғылым арасындағы өзара байланысты анықтайтын проблемалық жағдайды талдап, әртүрлі шешім ұсыныстарын дайындау тапсырмасын беріңіз.

ЖИ көмегімен ұсыныстарды автоматты түрде құрылымдап, әр топтың пікірлерін визуализациялау.

2.1. Салыстыру әдісі

Мақсаты:

Сопылықтан туындаған діни-философиялық көзқарастарды басқа дәстүрлермен салыстыру.

Ислам дініндегі сопылық, ғылыми жетістіктер мен мәдениетаралық байланыстарды салыстырмалы талдау.

Әдіс-тәсілдер:

Кесте мен диаграмма құру: «Көпрұлы» кітабының 3-тақырыпшасын қолдана отырып, сопылықтан алынған идеялар мен сол кезеңдегі ғылыми, мәдени жетістіктердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын салыстыру.

SWOT талдау: Сопылық танымдық мектебінің күшті және әлсіз жақтарын, мүмкіндіктерін және қауіптерін анықтап, талдау жүргізу.

АІ-визуалдау: ЖИ құралдары арқылы дайындалған салыстыру диаграммаларын құру және талқылау.

Практикалық тапсырма:

Білім алушылардан сопылықтың рухани, ғылыми және мәдени аспектілерін салыстыратын салыстырмалы талдау жасауын сұраңыз.

Нәтижелерді кесте немесе диаграмма түрінде ұсынып, сыныптық пікірталас ұйымдастырыңыз.

2.2. Ой жүгірту арқылы салыстыру әдісі

Мақсаты:

– Сопылықтан туындаған танымдық мектептің барлық аспектілерін біріктіріп, кешенді жобаны дайындау. 2. Сопылық және ғылым

– Сопылар тек діни тұлғалар ғана емес, сонымен қатар көрнекті ғалымдар болды. Олардың ғылыми ізденістері түрлі салаларға ықпал етті.

– Математика және астрономия:

– Омар Хайям (XI-XII ғ.) – сопылықпен қатар, математик және астроном ретінде белгілі. Ол алгебраны дамытуға үлес қосты.

– Әл-Бируни – жердің шар тәріздес екенін дәлелдеген және мұсылмандық ғылымды дамытқан ғалым.

– Медицина:

– Ибн Сина (Авиценна) – өзінің «Медицина каноны» еңбегінде адамның тәндік және рухани саулығының өзара байланысын көрсетті.

– Философия және психология:

– Әл-Ғазали – рационализм мен мистицизмді үйлестіріп, адамның жан дүниесін тану жолдарын зерттеді.

– Сухраварди – «Нұр философиясын» (ишрақ ілімі) қалыптастырып, рухани кемелденуді түсіндірді.

– Музыка және өнер:

– Сопылық музыка ерекше орын алады. Дәруіштердің сама бии мен зікірлері рухани экстазға жету құралы болды.

– Әл-Фараби музыка теориясын жасап, оның адамның эмоциясына әсерін зерттеді. Ислам, ғылым және мәдениет салаларындағы сопылықтың рөлін синтездеу.

Әдіс-тәсілдер:

Интеграцияланған жоба: «Көпрұлы» кітабының 4-тақырыпшасын пайдаланып, білім алушыларды топтарға бөліп, сопылықтан туындаған идеяларды біріктіретін креативті жоба дайындау.

Мультимедиялық презентация: Білім алушылар өз жобаларын видео, инфографика немесе интерактивті презентация түрінде әзірлеп, сынып алдында таныстыру.

Жасанды интеллект қолдауы: AI құралдары арқылы жобаны бағалау, идеяларды жетілдіру және қосымша мәліметтерді іздеу.

Практикалық тапсырма:

– Әр топтан «Сопылық танымдық мектебі: Ислам, ғылым және мәдениет» тақырыбына арналған кешенді жобаны дайындауды сұраңыз.

– ЖИ платформалары арқылы жобаның логикалық құрылымын талдап, жетілдіру бойынша ұсыныстар алу.

3. Қорытынды ұсыныстар

Әдістерді біріктіру: Жоғарыда аталған төрт әдіс-тәсілді интеграциялап, сопылық дәстүрдің тарихи-мәдени және ғылыми аспектілерін кешенді түрде зерттеуге бағытталған сабақ жоспарларын әзірлеу маңызды.

Заманауи технологияларды қолдану: Жасанды интеллект негізіндегі құралдарды пайдалану арқылы білім алушылардың мәтін талдау, пікір талас және жобалық жұмысын жеңілдетіп, интерактивті оқыту әдістерін енгізіңіз.

Кері байланыс: Әр сабақ соңында білім алушылардың жұмысын талдап, жеке және топтық кері байланыс ұйымдастырып, әдістердің тиімділігін бағалауды ұмытпаңыз.

Мультимедиялық материалдар: Презентациялар, инфографика және виртуалды платформалар арқылы сабақты визуалды және интерактивті етуге ерекше көңіл бөліңіз.

4. Сабақ нәтижесінде .

Осы әдістемелік нұсқаулықты қолдана отырып, мұғалімдер «**Сопылық танымдық мектебі. Ислам, ғылым және мәдениет**» тақырыбында сабақты кешенді, интерактивті және сыни ойлауға баулитын форматта өткізе алады. Білім алушылар сопылықтың рухани мұрасы мен оның ғылым мен мәдениетке ықпалын тереңірек түсініп, заманауи технологиялар көмегімен өз білімдерін жетілдіреді.

Хронологиялық кесте

Жылдар	Оқиғалар
VII-VIII ғғ.	Сопылықтың алғашқы белгілері пайда болды; алғашқы суфилер аскетизм жолын ұстанды.
IX ғ.	Сопылық жүйелі түрде қалыптаса бастады; Әл-Халлаж және Әбу Наср ас-Саррадж секілді тұлғалар сопылық философияны дамытты.

XI ғ.	Сопылық нақты мектептерге (тарикаттарға) жіктеле бастады; Қожа Ахмет Ясауи Орталық Азияда сопылықтың негізін қалады.
XIII-XV ғғ.	Сопылықтың «алтын ғасыры»; Мәуләнә Руми және басқа да сопылардың еңбектері кеңінен таралды.
XIII-XIV ғғ.	Моңғол шапқыншылықтары кезінде исламның таралуы бәсеңдеді; кейіннен Алтын Орда хандарының исламды қабылдауымен діннің орны нығая түсті.
XIV ғ.	Өзбек хан тұсында Алтын Ордада ислам мемлекеттік дінге айналды; мешіттер мен медреселер саны артты.

Тарихи карталар

1. Сопылықтың таралу картасы:

Бұл картада сопылық ілімінің ислам әлемінде таралу аймақтары көрсетілген. Сопылық Орталық Азия, Таяу Шығыс, Солтүстік Африка және Оңтүстік Азия елдерінде кеңінен таралған.

2. Қазақстан аумағындағы исламның таралуы:

Бұл картада Қазақстан территориясында исламның таралу кезеңдері мен негізгі орталықтары бейнеленген. Қарахан мемлекеті, Алтын Орда және Қазақ хандығы кезеңдерінде ислам діні кеңінен таралған.

Қорытынды

Сопылық исламның рухани танымдық мектебі ретінде адамның өзін-өзі жетілдіруіне, ғылымның дамуына және мәдениеттің қалыптасуына зор ықпал етті. Оның философиясы – адамзатқа махаббат, рухани тазалық және даналыққа жету жолын үйрету. Бүгінде сопылық дәстүр түркі халықтарының мәдениетінде маңызды рөл атқарады.

Дереккөздер мұғалімдерге арналған.

1-мәтін

Сопылық VIII ғасырда, Исламның алғашқы дәуірінде, Хорасан, Ирак және Сирия аймақтарында пайда болды. Оның атауы арабша «суф» (صُوف) – жүн деген сөзден шыққан. Себебі алғашқы сопылар қарапайым жүн шапан киіп, дүниелік игіліктерден бас тартты. Олар өмірлерін зікірге, Алланы еске алуға және рухани кемелдікке жетуге арнады.

Сопылық исламдағы мистикалық және аскеттік бағыт ретінде Алланы тануға (мағрифат) және ішкі тазалыққа (тасауф) ерекше мән берді. Оның негізгі ұстанымдары – тәуба (өкіну), тақуалық (парыздарды орындау), шынайы махаббат (махаббатуллах) және өзін-өзі жетілдіру (мұрабба).

Негізін қалаушылар және алғашқы өкілдер

1. Хасан әл-Басри (642–728 жж.)

Хасан әл-Басри – алғашқы сопылардың бірі, оның ілімі кейіннен сопылықтың негізін қалаушылардың бірі болып саналды. Ол тақуалық пен сабырлылықты насихаттады

2. Суфян әс-Саури (716–778 жж.)

Ол қоғамдағы әділетсіздікке қарсы шыққан және қарапайым өмір сүруді насихаттаған. Сопылардың жеке мүддеден бас тартып, рухани кемелдену жолына түсуін қолдаған.

5. Жүнәйд Бағдади (830–910 жж.)

Сопылықтағы «таухид» (бір Аллаға сену) қағидаларын нақты жүйеге келтірді. Оның сопылыққа қосқан жаңалығы – адамның өз-өзіне сын көзбен қарап, ішкі тазалыққа ұмтылуы. Ол шарият пен сопылықтың үйлесімділігін дәріптеді.

Қорытынды.

Сопылық ислам дініндегі маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Оның мақсаты – Алланы тану, рухани тазалыққа жету. VIII ғасырда пайда болған сопылық ғасырлар бойы Ислам әлемінің мәдениеті мен ғылымына ықпал етті.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ясауи, Қожа Ахмет. *Диуани хикмет* – Алматы: «Жазушы», 1993.

2. Жәлел, Нұржан. *Сопылық ілім және Қожа Ахмет Ясауи жолы* – Алматы: «Дәуір», 2000.

3. Көпрұлы, Махмұд. *Сопылық: таным және мәдениет* – Түркістан: Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ баспасы, 2012.

4. Энциклопедия: Ислам мәдениеті мен өркениеті – Астана: «Фолиант», 2017.

5. Nasr, S. H. *Sufism: Love and Wisdom* – London: HarperCollins, 2006

Мына әдебиеттерді қолдануға болады:

1. Қожа Ахмет Ясауи. «Диуани хикмет»

Сопылық идеялары мен рухани тәрбиенің негізін түсінуге көмектеседі.

2. Абдул Қадир Жәйлани туралы тарихи дереккөздер

Оның сопылық ілімін таныстыруға арналған мақалалар, зерттеу еңбектері мен энциклопедиялық материалдар.

3. Ә. Қорғалжыновтың «Сопылықтың тарихы мен дамуы» еңбегі

Сопылық дәстүрінің қалыптасу кезеңдерін зерттейтін ғылыми еңбек.

4. Б. Есентаевтың «Ислам дініндегі сопылық тәжірибе» еңбегі

Сопылықтың философиялық және мәдени аспектілерін ашып көрсетеді.

5. «Орталық Азия соптығы» атты зерттеу жұмыстары мен оқу құралдары

Сопылықтың Орталық Азиядағы таралуы мен ықпалын талдауға арналған әдебиеттер.

16-сабақ

Тақырыбы: *Қазақстан аумағындағы ислам. Қарлұқ-Қарахан мемлекетіндегі исламның мемлекеттік дін ретінде орнығуы*

Оқыту мақсаты:

- *Қарлұқ-Қарахан мемлекетінде исламның таралу себептерін анықтау;*
- *Исламның мемлекеттік дінге айналу үдерісін түсіндіру;*
- *Білім алушылардың тарихи концепттер негізінде талдау дағдыларын дамыту.*

Пәндік нәтижелер:

Білім алушылар:

- Исламның Қарахан мемлекетінде мемлекеттік дін ретінде орнығуын сипаттайды;
- Исламның саяси, әлеуметтік және мәдени әсерлерін талдайды;
- Өзіндік зерттеу жұмыстарын жүргізіп, тарихи оқиғалардың сабақтастығын анықтайды.

Пәнаралық байланыс:

Қазақстан тарихы, дінтану, әдебиет

Тарихи концепт: *Өзгеріс пен сабақтастық*

Мұғалімге нұсқаулық:

Ынталандыру:

Исламның Қазақстан аумағына таралу жолдары қандай?

Мемлекеттік дін ретінде қабылдаудың қандай себептері болды?

Негізгі бөлім:

1. Өзіндік танымдық белсенділік:

«Алгоритм» әдісі. Топтық жұмыс.

Мақсаты: Мәтінді пайдалана отырып, ислам дінінің Қазақстан аумағында орнығу тарихын анықтау, алдыңғы білімдерін пайдалана отырып өзгерістерді талдау.

Оқу-ойлау дағдылары: Талдайды, жүйелейді, саралайды.

1-мәтін.

Исламның мемлекеттік дін ретінде жариялануы. Қарахан мемлекетінде исламның мемлекеттік дін ретінде жариялануы елдің саяси, әлеуметтік және мәдени өміріне үлкен өзгерістер алып келді. Бұл шешім X ғасырда Сатұқ Боғра ханның исламды қабылдауымен басталып, оның ұрпақтары билікке келген кезде толығымен іске асты.

Саяси салдары. Исламды мемлекеттік дін ретінде жариялау Қарахан билеушілерінің саяси ұстанымын күшейтті. Мемлекет басқару жүйесінде шарифат заңдары енгізіліп, билеушілердің билігі діни негізде заңдастырылды. Исламды қабылдау арқылы Қарахан мемлекеті өз билігін нығайтып қана қоймай, көрші мұсылман елдерімен, әсіресе Саманидтер және Ғазнауилер әулеттерімен тығыз қарым-қатынас орнатты. Бұл сыртқы саясатта жаңа мүмкіндіктер ашып, мемлекеттің ықпалын кеңейтті. Әлеуметтік және құқықтық өзгерістер. Исламның мемлекеттік дінге айналуымен қоғамның әлеуметтік құрылымы да өзгеріске ұшырады. Шарифат заңдары енгізіліп, әділеттілік жүйесі қалыптасты.

Қазылар (құқықтық соттар) құрылып, халық арасындағы дауларды шешуде ислам заңдары басшылыққа алынды. Әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету мақсатында зекет, садақа және қайырымдылық дәстүрлері енгізіліп, қоғамда мұсылмандық этика күшейе түсті. Діни орталықтардың қалыптасуы. Исламның мемлекеттік дін болуы мешіттер мен медреселердің кеңінен салынуына ықпал етті. Тараз, Баласағұн, Үзген, Қашқар және басқа да ірі қалаларда мешіттер тұрғызылып, діни білім беру жүйесі дами бастады. Медреселер исламдық ілімді тарату орталықтарына айналып, болашақ дін ғалымдары мен имамдар осы орындарда білім алды. Мәдени және рухани ықпалы. Исламның таралуы Қарахан мәдениетіне жаңа серпін берді. Әдебиет, сәулет өнері және ғылым ислам өркениетінің ықпалымен дамыды. Қала мәдениеті гүлденіп, мешіттер, кесенелер, медреселер және басқа да діни ғимараттар тұрғызылды. Бұл кезеңде жазба мәдениеті дамып, араб әліпбиі кеңінен қолданылды. Қарахан мемлекетінде исламның мемлекеттік дінге айналуы елдің саяси тұрақтылығы мен мәдени өркендеуіне ықпал етті. Бұл үдеріс түркі халықтарының ислам өркениетіне толыққанды енуіне мүмкіндік жасап, кейінгі мұсылман мемлекеттері үшін үлгі болды.

1.Венн диаграммасы. *Тапсырма: ислам діні мен басқа діни ағымдардың таралуын салыстыру.*

Салыстыру критерийлері	Ислам діні	Басқа діни ағымдар
Таралу жолдары	Сауда жолдары, жаулап алу, миссионерлік қызмет	Миссионерлік қызмет, жаулап алу, этникалық ықпал
Мемлекеттік қолдау	Қарахан мемлекетінде мемлекеттік дінге айналды	Кейбір елдерде мемлекеттік деңгейде таралды
Әлеуметтік әсері	Қоғамдағы әділеттілік пен теңдікті нығайтты	Әр діни ағымның өзіне тән әлеуметтік өзгерістері болды
Білім мен мәдениетке әсері	Медреселер мен мешіттер салынды, ислам ғылымы дамыды	Әр діннің өз мәдениеті мен білім беру жүйесі қалыптасты

Тарихи кейіпкер әдісі . *Топтық жұмыс.Тапсырма:білім алушылар тарихи тұлғалар рөлін сомдап, исламның таралуына ықпал еткен оқиғаларды сипаттайды.*

Мақсаты: Білім алушыларға тарихи тұлғалардың рөлі арқылы ислам дінінің таралу үдерісін тереңірек түсінуге мүмкіндік беру. Тарихи кейіпкерлердің көзқарасымен оқиғаларды сипаттау арқылы тарихи ойлау қабілеттерін дамыту.

Оқу-ойлау дағдылары

Исламның таралуына ықпал еткен тарихи тұлғалардың рөлін анықтайды. Тарихи оқиғаларды кейіпкер рөлі арқылы сипаттайды. Себеп-салдарлық байланыстарды анықтайды.Тарихи деректерді саралап, логикалық қорытынды жасайды

IDEA» әдісі. *Топтық жұмыс.*

Мақсаты :Ислам дінінің Қазақстандағы таралу аймағын дерек арқылы анықтап, картаға салу, мәселені сыни ойлау тұрғысынан түсіндіру ;

ООД: сыни ойлау, түсіндіру, қолдану;

Тарихи концепт: себеп-салдар

Тапсырма: А,В,С,Д мәтіндерді пайдаланып 1- топ « IDEA» кестені толтыру

2-топ «GREAT кестесі»

3 топ –картаға белгілеу.

1-топ – «IDEA» кестесін толтыру:

I (Identify) – Исламның таралуының себептерін анықтау.

D (Describe) – Дәлелдерді сипаттап, тарихи оқиғалармен байланыстыру.

E (Explain) – Ислам таралуының аймаққа әсерін түсіндіру.

A (Analyze) – Бұл себептердің маңыздылығына талдау жасау.

2-топ – «GREAT» кестесін толтыру:

G (Group) – Исламның таралуындағы негізгі тұлғалар мен топтарды анықтау.

R (Relate) – Тарихи оқиғалар мен аймақтар арасындағы байланысты сипаттау.

E (Explain) – Исламның қоғамға әсерін түсіндіру.

A (Analyze) – Ислам мәдениетінің қалыптасуына әсерін талдау.

T (Tell) – Негізгі тұжырымдарды сыныпқа түсіндіру.

3-топ – Картаға белгілеу:

Исламның таралу аймақтарын анықтау.

Орталық Азия мен Қазақстандағы негізгі ислам орталықтарын белгілеу.

Картадағы өзгерістерді сипаттап, себептерін түсіндіру.

Қосымша материалар:1-мәтін. А

Қарахан мемлекеті орта ғасырларда Орталық Азияда құрылған ең маңызды түркі мемлекеттерінің бірі болды. Бұл мемлекет Х ғасырдың орта шенінде құрылып, Шығыс Түркістан, Жетісу, Сырдария, Талас және Шу өңірлерін қамтыды. Мемлекеттің негізін қалаған Қарахан әулеті түркі тайпаларының басын біріктіріп, олардың саяси және мәдени дамуына ықпал етті.

Қарахан мемлекетінің алғашқы астанасы Шу өзені бойындағы Баласағұн қаласы болды. Кейінірек мемлекеттің билік орталығы Тараз қаласына (Ордакент) көшірілді. Бұл қалалар орта ғасырларда ірі сауда, мәдениет және білім орталықтары ретінде танылды. Тараз қаласы Ұлы Жібек жолының маңызды нүктелерінің бірі ретінде стратегиялық рөл атқарды.

Мемлекеттің билеушілері ислам дінін мемлекеттік деңгейде қабылдап, оның таралуына ерекше көңіл бөлді. Сатұқ Боғра ханның исламды қабылдауы Қарахан мемлекетіндегі ең маңызды оқиғалардың бірі болды. Исламның таралуы нәтижесінде шариғат заңдары енгізіліп, мешіттер мен медреселер салына бастады. Бұл үрдіс халықтың рухани және мәдени өміріне терең ықпал етті.

Қарахан мемлекетінің экономикалық негізін сауда, егіншілік және мал шаруашылығы құрады. Мемлекет шегіндегі қалаларда қолөнер мен сауда жақсы дамыды, ал Ұлы Жібек жолының бойындағы орналасуы халықаралық байланыстарды нығайтуға мүмкіндік берді.

Қарахан мемлекетінің тарихи маңызы зор, себебі ол ислам мәдениетін Орталық Азияға орнықтырып, кейінгі түркі-исламдық мемлекеттердің қалыптасуына жол ашты. Мемлекет XII ғасырдың соңына қарай әлсіреп, наймандар мен қарақытайлар тарапынан басып алынды. Дегенмен, Қарахан дәуіріндегі мәдени және рухани мұра бүгінгі күнге дейін қазақ халқының тарихында маңызды орын алады.

2-мәтін В

Ислам діні Орталық Азияға VIII-IX ғасырларда арабтардың жаулап алу жорықтары мен сауда жолдары арқылы келе бастады. Ұлы Жібек жолының бойындағы Соғды, Ферғана және Бұхара қалалары ислам мәдениетінің алғашқы орталықтарына айналды. Бұл кезеңде аймақтағы түркі тайпалары араб көпестері мен миссионерлерінен ислам діні туралы алғашқы мағлұматтар алды.

IX-X ғасырларда исламның таралуы қарқынды жүрді. Бұл түркі халықтарының араб және парсы мәдениетімен тығыз байланыс орнатуымен байланысты болды. Әсіресе, Саманидтер мемлекетінің ықпалы зор болды, олар исламды насихаттап, түркілер арасында дінді қабылдауды белсенді түрде жүргізді. Саманидтер билеушілері исламның түркі тайпалары арасында таралуына ерекше мән беріп, олардың арасында исламды қабылдаған билеушілер мен ақсүйектерді қолдады.

Осы кезеңде ислам тек діни сенім ретінде ғана емес, сонымен қатар мәдениет, білім және заң жүйесіне де ықпал етті. Шарият заңдары енгізіліп, мешіттер, медреселер салына бастады. Исламдық білім беру жүйесі қалыптасып, ғылыми және философиялық еңбектер кеңінен таралды. Түркі халықтары арасында мұсылмандық дәстүрлер біртіндеп орнығып, қоғамның әлеуметтік құрылымы да ислам нормаларына сәйкес өзгерді.

Қарахан мемлекетінің билеушісі Сатұқ Боғра хан X ғасырдың басында исламды қабылдап, оны мемлекеттік дін ретінде жариялады. Бұл оқиға Орталық Азияда исламның толық орнығуына ықпал етіп, түркі халықтарының ислам өркениетіне қосылуын жеделдетті. Осылайша, ислам діні түркілердің мәдениеті мен рухани өмірінің ажырамас бөлігіне айналды.

3-мәтін. С

Сатұқ Боғра хан – Қарахан мемлекетінің негізін қалаушы билеушілердің бірі және түркі халықтары арасында ислам дінін алғаш қабылдаған хан. Оның исламды қабылдауы тарихи тұрғыдан маңызды оқиға болды, өйткені бұл шешім бүкіл Қарахан мемлекетіндегі саяси, әлеуметтік және мәдени өзгерістердің бастауы болды.

X ғасырдың басында Қарахан әулетінің билеушісі Сатұқ Боғра хан ислам дініне бет бұрып, оны жеке сенім ретінде қабылдады. Оның мұсылман болуы кездейсоқ оқиға емес, керісінше, аймақтағы тарихи және саяси жағдайларға байланысты болды. Ол Саманидтер әулетімен тығыз қарым-қатынас орнатып, исламның түркі халықтары арасында таралуына ықпал етті.

Сатұқ Боғра ханның исламды қабылдауы оның билікке келу жолында үлкен рөл атқарды. Ол билік үшін күресте исламды насихаттаушы күш ретінде пайдаланды және түркі ақсүйектерінің қолдауына ие болды. Мұсылмандық сенімді ұстануы оның билігін заңдастыруға және мемлекеттің ішкі тұрақтылығын нығайтуға көмектесті.

Исламның мемлекеттік дін ретінде орнығуы Қарахан мемлекетінің басқару жүйесіне де ықпал етті. Шарият заңдары енгізіліп, мешіттер мен медреселер салына бастады. Білім беру жүйесі исламдық дәстүрлерге сай дамып, ғылым мен мәдениет өркендеді. Бұл үдеріс түркі халықтарының рухани өміріне терең әсер етті.

Сатұқ Боғра ханның бұл қадамы тек Қарахан мемлекетімен шектелмей, бүкіл Орталық Азияға ислам дінінің кеңінен таралуына ықпал етті. Оның ұрпақтары ислам дінін одан әрі нығайтып, мемлекеттің басқару құрылымын шарият қағидаларына негіздеді. Осылайша, Сатұқ Боғра ханның исламды қабылдауы түркі-ислам өркениетінің дамуына жол ашып, кейінгі мұсылман мемлекеттеріне үлгі болды.

5- мәтін Д.

Ислам мәдениеті және оның Қарахан мемлекетіне ықпалы. Қарахан мемлекетінде ислам дінінің мемлекеттік дін ретінде қабылдануы мәдениет пен білім жүйесінің дамуына зор ықпал етті. Бұл өзгерістер әсіресе медреселердің ашылуы, діни білім беру жүйесінің қалыптасуы, мешіттердің қоғамдағы рөлі және құқықтық жүйедегі жаңашылдықтар арқылы көрінді. Медреселердің ашылуы және діни білім беру жүйесі. Исламның таралуымен бірге Қарахан билеушілері білім беру жүйесін дамытуға ерекше көңіл бөлді. Орталық Азияда алғашқы медреселер салынып, исламдық білім беру жүйесі қалыптасты. Бұл медреселерде шәкірттерге Құран, хадис, фикһ (ислам құқығы), араб тілі және жаратылыстану ғылымдары оқытылды. Белгілі медреселер қатарында Тараз, Баласағұн, Қашқар қалаларында салынған оқу орындарын атап өтуге болады. Қарахан дәуіріндегі ең ірі діни оқу орындарының бірі Қашқар қаласындағы медреселер болды. Мұнда тек діни пәндер ғана емес, философия, астрономия, математика және медицина да оқытылды. Бұл исламдық білім беру жүйесінің жан-жақты дамығанын көрсетеді. Қарахан мемлекеті кезінде мешіттер тек құлшылық ету орны ғана емес, сонымен қатар білім беру және қоғамдық жиналыстар өтетін орталықтар ретінде қызмет атқарды. Тараз, Баласағұн, Қашқар, Үзген сияқты қалаларда ірі мешіттер бой көтеріп, олардың жанында медреселер мен кітапханалар салынды. Тараз қаласында салынған мешіттер ислам мәдениетінің өркендеуінің айғағы болып табылады. Тарихи деректерге сүйенсек, Қарахан дәуірінде Орталық Азияда көптеген мешіттер бой көтеріп, олардың көбісі шарият заңдарын насихаттау және халықты діни тұрғыда тәрбиелеу мақсатында қызмет атқарған. Қарахан мемлекетінде исламның таралуы құқықтық жүйеге де үлкен өзгерістер енгізді. Шарият заңдары енгізіліп, қазылар (құқықтық соттардың судьялары) тағайындалды. Бұл соттар азаматтық, отбасылық және қылмыстық істерді қарастырып,

шариғат нормалары бойынша шешімдер қабылдады. Шариғат заңы бойынша зекет, садақа беру, әділетті сауда жасау, қарызды уақытында қайтару сияқты нормалар енгізілді. Мұның бәрі қоғамдағы әділеттілікті күшейтіп, әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етті. Қарахан мемлекетінде ислам мәдениеті білім беру, архитектура, құқықтық жүйе және қоғамдық өмірдің барлық салаларына ықпал етті. Медреселердің ашылуы білім мен ғылымның дамуына жол ашса, мешіттер рухани орталық ретінде халықты біріктірді. Құқықтық жүйенің ислам қағидаларына негізделуі қоғамдағы әділеттілікті нығайтты. Осылайша, ислам мәдениеті Қарахан мемлекетінің өркениеттік дамуына зор ықпал етті.

6-картамен жұмыс.

Ислам дінінің Қазақстанда таралуы

19-сабақ.

Сабақ тақырыбы: XX ғасырдағы Қазақстандағы атеизм саясаты

Оқыту мақсаты:

- Қазақстандағы XX ғасырдағы атеизм саясатын, оның тарихи және әлеуметтік аспектілерін түсіну;
- атеизм саясатының қоғамға, мәдениетке және дінге әсерін талдау;
- Сталиндік репрессиялар мен басқа да кезеңдердегі атеизмнің әсерін зерттеу.

Пәндік нәтижелері:

Білім алушылар:

– Қазақстанда жүргізілген атеизм саясатын зерттеп, оның тарихи маңызын түсінеді;

– атеизмнің жеке тұлғалар мен ұлттың рухани мәдениетіне әсерін сипаттай алады;

– әр түрлі кезеңдерде Қазақстандағы дін мен мемлекет арасындағы қатынасты бағалай алады.

Мұғалімге нұсқаулық:

▣ Ынталандыру.

1. «Миға шабуыл» әдісі.

Мақсаты: Қазақстан тарихындағы атеизм саясатын және оның қоғамға әсерін өзектендіру.

ОҚД: түсіну, сыни талдау, талдау және шешім қабылдау.

Тапсырма: Жаңа сабақты түсіну мақсатында негізгі ұғымдар тақтаға жазылады:

«атеизм»,

«пропаганда»,

«репрессия»,

«идеология»,

«діндарлық»,

Бұл ұғымдарды білесіздер ме? Бір-бірімен қандай байланысы бар екендігін анықтаңыздар.

Осы ұғымдарды білу білім алушыларға жаңа сабақты жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Әсіресе, қоғамның немесе саясаттың түрлі аспектілерін қарастырғанда, бұл ұғымдар негіз болып табылады. Олар жаңа тақырыптың мәнін ашуға және оның түрлі жақтарын түсінуге көмектеседі.

▣ Өзіндік танымдық белсенділік:

2. «Кейс-стадия» әдісі.

Мақсаты: Білім алушыларға нақты тарихи жағдайларды зерттеуге мүмкіндік беру және атеизм саясатының нақты оқиғаларға қалай әсер еткенін түсіндіру.

Оқу-ойлау дағдысы: тарихи оқиғаларға сыни көзқараспен қарау, өз ойларын жүйелеу.

Тапсырма: XX ғасырдың бір кезеңінде болған атеизмге қарсы немесе оны қолдаған нақты оқиғаны талдаңыздар.

Мысалы, Сталиндік репрессия кезіндегі діндар адамдарды қудалау, діндер мен дін өкілдерінің қуғын-сүргіні туралы деректерді пайдаланып, оның қоғамға тигізген әсерін талдау.

3. Мозайка әдісі.

Мақсаты: Білім алушылардың әрқайсысына атеизм саясатының белгілі бір кезеңі немесе аспектісін зерттеу үшін бөлек тапсырма беру, кейін оларды бірлесе талқылап, толық тұжырымға келу.

ОҚД: ақпарат жинақтау, өзара ынтымақтастықта жұмыс істей білу.

Тапсырма: төменде берілген XX ғасырдағы атеизм саясатының белгілі бір аспектісін зерттеңіздер:

- Атеизм саясатының теориялық негіздері;
- Атеизм мен коммунизмнің байланысы;
- Қазақ қоғамына атеизмнің әсері;
- Дін мен мемлекеттің қарым-қатынасы және т.б.

Білім алушылар өздері зерттеген тақырып бойынша ақпарат жинап, оны топқа ұсынады. Осылайша, бүкіл топ атеизм саясаты туралы толық түсінік алады.

Қосымша материалдар

XX ғасырдағы Қазақстандағы атеизм саясаты

XX ғасырда Қазақстанда атеизм саясаты кеңінен жүргізілді. Бұл саясат Кеңес Одағының құрамындағы барлық республикаларда, оның ішінде Қазақстанда да дінге қарсы бағытталды. Атеизмнің негізгі мақсаты – діннің қоғамдағы рөлін әлсірету, коммунистік идеологияны күшейту және ғылыми атеизмді насихаттау болды. Бұл саясаттың түпкі негізі – марксизм-ленинизмнің принциптері, онда дін «халықтың апыны» ретінде қарастырылды.

1. Атеизм саясатының мақсаты

Кеңес үкіметі дінді қоғамнан ығыстырып, дінге қарсы атеистік идеологияны енгізуді мақсат етті.

Бұл саясат социалистік құрылысқа кедергі келтіретін діни көзқарастарды жоюға бағытталды.

2. Атеизм саясатының негізгі кезеңдері

– 1920-1930 жылдар: Кеңес өкіметі алғашқы жылдары Қазақстандағы діни ұйымдарды жоюға тырысты. Діни қызметкерлер қуғындалып, шіркеулер мен мешіттер жабылды.

– 1937-1950 жылдар: Сталиндік репрессиялар кезінде діндарлар қуғынға ұшырады, көптеген дін өкілдері жазаланды.

– 1950-1970 жылдар: Атеизмге қарсы үлкен пропагандалық жұмыс жүргізілді, мектептерде және қоғамда атеизм насихатталды.

– Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін (1991 жылдан кейін) зайырлы мемлекет құруға бағытталған саясат қабылданып, дін бостандығы қамтамасыз етілді.

3. Атеизмнің қоғамға әсері

– Қазақ халқының дәстүрлі наным-сенімдері мен ислам дініне зор қысым жасалды.

– Діни сенімдерді ұстанған адамдар қуғындалып, қоғамдық өмірден шеттетілді.

– Жаңа ұрпақ атеистік тәрбиемен өсті, бірақ дәстүрлі мәдениет пен діндер қайта жанданды.

4. Қазіргі Қазақстандағы атеизм мен діндер жағдайы

– Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін дінге деген көзқарас өзгерді. Дін еркіндігі мен зайырлы мемлекет құру саясаты енгізілді.

– Қазіргі уақытта елімізде әртүрлі діндер бар және діндарлық пен атеизм арасындағы қатынас қайта қалыптасып жатыр.

Қазақстандағы атеизм саясатының ұзаққа созылған әсері, бүгінгі таңда қоғамның діни және мәдени құрылымында айтарлықтай із қалдырды.

20-сабақ. Сабақ тақырыбы: Қазіргі кезеңдегі Қазақстандағы ислам діні

Оқыту мақсаты:

- Қазақстан аумағында ислам дінінің таралу тарихын зерттеу;
- Ислам дінінің Қазақстанның қоғамдық өміріне, мәдениетіне, саясатына қалай ықпал еткенін көрсету;
- Қазақстандағы ислам дінінің қазіргі жағдайын талдай отырып, қоғамдағы орны мен рөлін анықтау.

Пәндік нәтижелері:

Білім алушылар:

- Қазақстан аумағында ислам дінінің таралу тарихын зерттеп, оның Қазақстанның әлеуметтік, мәдени және саяси өміріндегі маңыздылығын түсіндіре алады;
- Ислам дінінің Қазақстан қоғамына әсерін, оның халықтың рухани, мәдени құндылықтарына ықпалын нақты мысалдармен көрсетіп талдай алады;
- Қазіргі Қазақстандағы ислам дінінің жағдайын сараптап, діннің қоғамдағы орны мен рөлін, зайырлы мемлекет қағидалары тұрғысынан бағалай алады;

Пәнаралық байланыс

Қазақстан тарихы, дінтану, география.

Мұғалімге нұсқаулық:

☐ Ынталандыру.

1. «Миға шабуыл» әдісі.

Мақсаты: Қазақстан тарихында ислам діні туралы білімді жаңарту және өзектендіру. Білім алушыларды тақырыпқа қызықтырып, олардың ойлау қабілеттерін ояту.

Оқу-ойлау дағдысы: түсіну, сыни талдау, талдау және шешім қабылдау.

Сұрақтар:

- Қазақстанда ислам діні қалай таралды деп ойлайсыңдар?
- Исламның Қазақстан тарихындағы маңызы қандай болды?
- Қазіргі кезде ислам дінінің Қазақстан қоғамындағы рөлі қандай?

Білім алушылар сұрақтарға жауап беріп, тақырып бойынша пікір алмасады.

☐ Өзіндік танымдық белсенділік:

2. «SWOT талдау» әдісі.

Мақсаты: Ислам дінінің Қазақстандағы мәдени, әлеуметтік және рухани тұрғыдан маңызын анықтап, оның қоғамға әсерін бағалау.

Оқу-ойлау дағдысы: тарихи оқиғаларға сыни көзқараспен қарау, өз ойларын жүйелеп, тұжырым жасау.

Тапсырма: Қазақстандағы ислам дініне қатысты SWOT талдауын (күшті жақтар, әлсіз жақтар, мүмкіндіктер мен қауіптер) жасаңыздар.

SWOT талдаудың жауаптары мынадай болуы мүмкін:

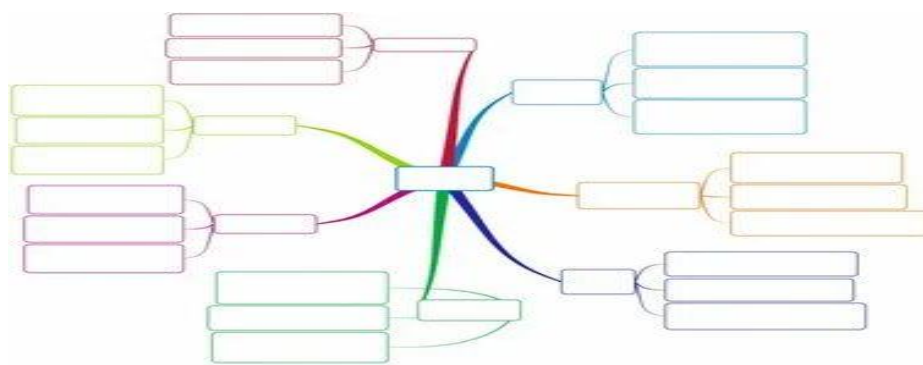
Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
-Ислам дінінің Қазақстандағы тарихи және мәдени орны, ол қоғамның негізін құраушы факторлардың бірі болып табылады; - Діни тұрақтылық, діни топтар арасында өзара сыйластық орнаған; - Мемлекеттік деңгейде діни ұйымдарға қолдау көрсетілуі, исламды бейбітшілік пен адамгершілік негізінде насихаттау.	- Діни экстремизм мен радикализмнің ықпалы, қоғамда діни бөлінудің болуы. - Діни білім беру жүйесінің кейбір аймақтарда әлсіздігі, жастар арасында діни теріс түсініктердің болуы және т.б.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
- Діни білім беру мен ағартудың жетілдірілуі, жастарға дұрыс діни тәрбие беру мүмкіндіктері. - Қоғамдағы діни төзімділікті, түсіністік пен бірлікті нығайту мүмкіндігі.	- Әлемде экстремистік діни ағымдардың таралуы, радикализмнің кеңеюі; - Сыртқы саясаттағы исламдық ықпалдардың Қазақстанға теріс әсері және т.б.

3. «Менталды карта» әдісі.

Мақсаты: ойларды, ақпаратты немесе идеяларды визуалды түрде ұйымдастыру, оларды жүйелі түрде көрсету және түсінуді жеңілдету.

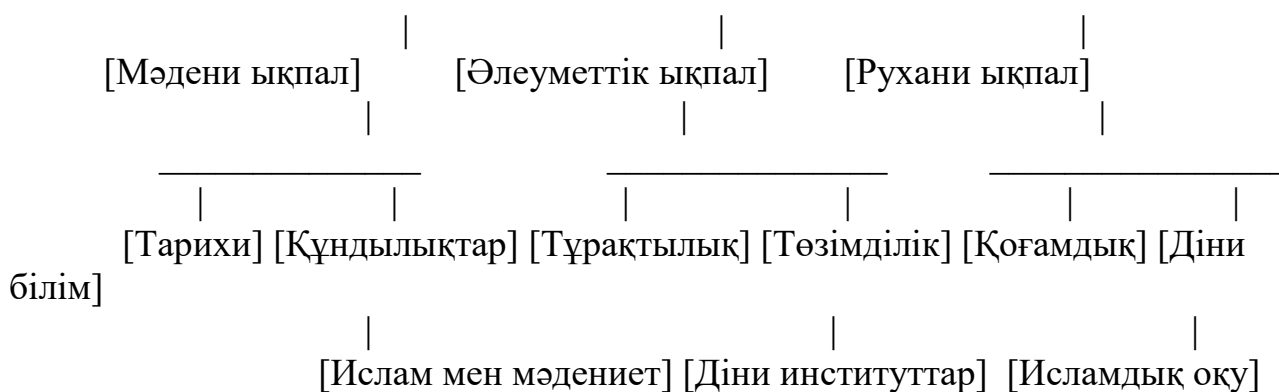
Оқу-ойлау дағдысы: ойлау үдерісін жүйелеп, шығармашылық шешімдер қабылдай алады.

Тапсырма: Қазіргі кезеңдегі Қазақстандағы ислам дінінің қоғамға әсерін түсіну және оның мәдени, әлеуметтік және рухани тұрғыдан маңыздылығын анықтау үшін менталды картаны құрыңыздар.

«Қазіргі кезеңдегі Қазақстандағы ислам діні» тақырыбына менталды картаның мысалы:

[Ислам діні Қазақстанда]

- Қалыптастырушы бағалау: Жұптар мен топтардағы өзара бағалау.

Ауызша мадақтау.

Қосымша материалдар

Қазіргі кезеңдегі Қазақстандағы ислам діні

Қазіргі кезеңде Қазақстандағы ислам діні елдің мәдениеті мен қоғамының маңызды бөлігі болып табылады. Ислам діні елімізде ғасырлар бойы тарихы мен дәстүрін сақтап, ұлттық бірлікті нығайтуда маңызды рөл атқарып келеді. Қазақстанның исламға қатысты қазіргі кезеңдегі жағдайын талдағанда бірнеше маңызды аспектілерді ескеру қажет.

1. Қазақстандағы ислам діні: тарихи аспект

Қазақстанға ислам діні VIII ғасырда арабтардың басқыншылық жорықтарымен бірге кірген болатын. Бірақ исламның кеңінен таралуы XIII ғасырдан басталды, яғни монғол дәуірінде. Қазақ халқы исламды қабылдап, оны өзінің мәдени және әлеуметтік өміріне сіңіре бастады. Ислам діні қазақтардың рухани әлеміне ғана емес, тұрмыстық мәдениетіне, тұрмыс-тіршілігіне де терең ықпал етті.

Қазақ халқы исламды негізінен сунниттік бағытта қабылдады. Дегенмен, Қазақстанда уақыт өте келе түрлі діни бағыттар мен ағымдар да дамыды. Қазіргі таңда Қазақстандағы мұсылмандардың басым көпшілігі сунниттік бағытта, ал аздаған бөлігі шииттік бағытты ұстанады.

2. Қазақстандағы исламның мәдени ықпалы

Ислам дінінің мәдениетке әсері Қазақстанда өте зор. Ислам өнері мен архитектурасы көптеген тарихи ескерткіштерде, мешіттер мен медреселерде көрініс тапты. Әсіресе, қазақ халқының ислам мәдениетін қабылдауы нәтижесінде дәстүрлі қазақ сәулет өнері мен исламдық архитектураның өзара әсерлесуі байқалады. Мысалы, Қазақстанда орналасқан Әзірет Сұлтан мешіті мен Түркістандағы Қожа Ахмет Яссауи кесенесі сияқты тарихи орындар исламның мәдени ықпалын білдіреді.

Бұдан бөлек, ислам діні қазақ әдебиетінде, музыкасында және өнерінде өз ізін қалдырды. Қазақ халқының дәстүрлі музыкалық аспаптарында да исламның рухани мәні көрініс тапты.

3. Қазақстандағы исламның әлеуметтік ықпалы

Қазіргі таңда ислам діні Қазақстанда қоғамның әлеуметтік құрылымында маңызды рөл атқарады. Қазақстанның көпұлтты қоғамында ислам діні

әлеуметтік тұрақтылық пен діни төзімділікті нығайтуда үлкен ықпал етеді. Қазақ халқы үшін ислам діні тек рухани тәрбие беріп қана қоймай, қоғамдағы моральдық құндылықтарды қалыптастыруға да әсер етті.

Исламның әлеуметтік ықпалы, әсіресе, мұқтаж адамдарға көмек көрсету, жетімдер мен қарттар үйіне қамқорлық жасау секілді қайырымдылық шараларында көрінеді. Қазақстанда ислам діни ұйымдары жиі қайырымдылық акцияларын ұйымдастырып, әлеуметтік саладағы мәселелерге белсенді түрде араласуда.

4. Қазіргі Қазақстандағы діни бірлік және төзімділік

Қазақстандағы діни ахуал әдетте тұрақты болып келеді. Елде түрлі діни топтар арасында өзара сыйластық пен толеранттылық сақталады. Қазақстанның көпэтникалық және көпконфессиялы қоғамында ислам дінінің маңызды орны бар. Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы (ҚМДБ) елде ислам дінінің бірлігін қамтамасыз ету және ислам құндылықтарын насихаттау бағытында үлкен жұмыстар жүргізуде.

Қазіргі таңда діни төзімділік Қазақстанда тек мұсылмандар арасында ғана емес, басқа діни топтармен де үйлесімде сақталуда. Бұл жағдай елде діни экстремизмнің алдын алу мен діни радикализмнің таралуына қарсы күрес жүргізудің маңыздылығын арттырады.

5. Діни білім беру және исламның жастарға әсері

Қазақстандағы діни білім беру жүйесі қазіргі таңда ислам дініне қатысты білімді жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Діни білім беру тек медреселер мен діни оқу орындарында ғана емес, сонымен қатар жалпы білім беру жүйесінде де жүзеге асырылады. Ислам туралы білім беру жастардың дұрыс діни тәрбие алуына ықпал етеді.

Соңғы жылдары Қазақстандағы жастар арасында діни экстремизм мен радикализмнің алдын алу шаралары күшейтілген. Исламның бейбітшілік пен өзара құрмет құндылықтарын насихаттау мақсатында түрлі бағдарламалар мен іс-шаралар ұйымдастырылады.

6. Қазақстандағы исламның болашағы

Қазақстандағы ислам дінінің болашағы, ең алдымен, білім беру мен мәдени ағартушылық шараларына байланысты. Қазіргі кезде Қазақстанның барлық аймақтарында діни білім беру жүйесі дамуда. Діни институттардың қызметі қоғамда исламның терең мәнін түсіндіруге, діни экстремизм мен радикализмнің алдын алуға бағытталған.

Қазақстанның исламдық мәдениеті әлемдік мұсылман қауымдастығына да ықпал етеді. Ислам дінінің бейбітшілік, төзімділік және адамгершілік құндылықтарын насихаттай отырып, Қазақстан халықаралық деңгейде исламның мәдениетаралық диалог пен өзара түсіністік негізінде өркендеуіне үлес қосады.

Қорытынды

Қазіргі таңда Қазақстандағы ислам діні қоғамның рухани және мәдени өмірінде маңызды рөл атқарады. Діннің Қазақстандағы дамуы мен ықпалы әлеуметтік тұрақтылық, діни бірлік және өзара құрметтің қалыптасуына негіз

болады. Исламның бейбітшілікке, адамгершілікке және гуманизмге негізделген құндылықтары Қазақстанның болашағына оң әсерін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ершат қажы Ағыбайұлы. Қазақ даласындағы ислам өркениеті. «Мұнара» газеті, №10, 2020 жыл.
2. e-history.kz/kz/e-resources/show/13286

Алматы қаласы әкімдігінің №141 Жалпы білім беретін орта мектептің тарих пәні мұғалімі Алигулова Айнур Молдасариевнаның іс-тәжірибесінен

21- сабақ

Тақырыбы: *Қазақ жеріне христиан дін өкілдерінің келуі. Қазақстан Республикасы аумағындағы православие діни ұйымдарының қызметі*

Оқыту мақсаты:

- Христиан дінінің протестанттық, католиктік, православиелік тармақтарының Қазақстанға келу тарихын анықтау;
- Христиан дінінің Қазақстанға таралу себебін талдау;
- Қазіргі кездегі православие діни ұйымдарының қызметіне баға беру;

Пәндік нәтижелер:

Білім алушылар:

- 3) мәтінді пайдаланып Христиан дінінің протестанттық, католиктік, православиелік тармақтарының Қазақстанға келу тарихын анықтайды;
- 4) христиан дінінің Қазақстанға таралу себебін талдайды, дәлел келтіреді;
- 5) қазіргі кездегі діни ұйымдардың қызметін сипаттап, баға береді;

Пәнаралық байланыс:

Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы;

Тарихи концепт : интерпретация

Мұғалімге нұсқаулық:

Ынталандыру

Ой шақыру: жалпы мәселе қою

Мақсаты:

- діннің қоғамдағы қызметін анықтауға ықпал жасау;
- интерпретация тарихи концепт пайдаланып, өз ойын нақты жеткізу;

Оқу-ойлау дағдылары: түсіну, мәселені шешу, ой бөлісу, көзқарасын түсіндіру.

Тапсырма: Суретті сәйкестендіріңіз: қоғамды тәрбиелейтін, идеология қалыптастыратын категорияларды ұяшыққа орналастырыңыз және себебін түсіндіріп көріңіз (құқық, дін, заң, мемлекет, саясат)

Қоғамды тәрбиелейді	Қоғамда идеология қалыптастырады

1. мемлекет

2. Саясат

3. Құқық

6) Дін

5. Заң

Өзіндік танымдық белсенділік:

5. «Алгоритм» әдісі. Топтық жұмыс.

Мақсаты : мәтінді пайдалана отырып христиан дінінің тармақтарының Қазақстанға келу тарихын анықтау, алдыңғы білімдерін пайдалана отырып тармақтардың бір-бірінен айырмашылығын көрсету;

Оқу-ойлау дағдысы: талдайды, жүйелейді, саралайды.

Тарихи концепт: өзгеріс пен сабақтастық

Тапсырма: берілген мәтінді пайдаланып әр топқа берілген алгоритм бойынша талдап, зерттеңіздер

1 топ-православие

А мәтін

1 топ-православие

А мәтін

Қазақстандағы православие шіркеуі. Православие — христиандықтың ең көне бағыттарының бірі, ол Шығыс Рим империясының (Византия) аумағында дамыды. Православие шіркеуі орталықтандырылмаған. Шіркеудің рухани жетекшілері — патриархтар мен архиепископтар және иконография мен бейнелеу өнері үлкен рөл атқарады.

Орыс православие шіркеуі Қазақстан аумағында XIX ғасырдың ортасында пайда болды. Дала өңірін әкімшілік және шаруашылық-экономикалық меңгеруіне қарай христиандық біртіндеп тарады. Дала өңірінде әскери форпостпен қатар біртіндеп казак станицалары мен крестьяндық қоныстар пайда бола бастады. Бастапқыда Батыс Сібір мен Орынбор өңірінде пайда болды. Орта Азиядағы алғашқы тұрақты православиелік шіркеу 1847 жылы Сырдария облысының Раим бекінісінде тұрғызылды. Үш жылдан кейін, 1850 жылы алғашқы ғибадатхана салынды. 1871 жылы Қасиетті Синодтың жарлығымен, Ресей императорының бекітуімен Түркістандық епархия құрылды. Түркістандағы православиенің орталығы Верный қаласы болды. XIX ғасырдың 70-80 жылдары Түркістан өлкесінде белсенді түрде жаңа приходтар ашылып, тұрақты шіркеулер салына бастады. Жетісуда шіркеулер салу, жаңа приходтарды ашу қарқынмен басталды. Архитектор Андрей Павлович Зенковтың жобасы бойынша Верный қаласында 1907 жылы Вознесенский Кафедралды соборының құрылуы Қазақстандағы шіркеу сәулетшілігінің шыңы болып табылды. Бұл собор бүгінде Астаналық, Алматылық епархиялардың кафедралды шіркеуі болып табылады. 1917 жылы қазан айында мемлекет тарихында ғана емес, Православие шіркеуінің тарихында да жаңа дәуір басталды. Қазақстанда шіркеуді қудалау кеңестік биліктің орнауынан кейін бірден басталды. Және алғашқы жазалау (репрессия) жергілікті дінбасыларына тиді. Оның артынан жалғасқан 20-жылдардың аяғы, 30-жылдардың басындағы репрессияның жаңа толқыны Қазақстанда Орыс Православие Шіркеуінің діни қызметкерлерін жаппай жер аударудан басталды. Бұл кезең «коллективтендіру» үрдісінің басталуымен сәйкес келді. Сөйтіп, қазақ ауылдары мен жер ауып келген орыстардың крестьяндық шаруалықтарын қирату басталды. Бұл саясат халықты аштыққа, қырғынға апарып соқтырды. Ұлы Отан

соғысы дінге деген көзқарасты өзгертті. Православие Шіркеуінің тарихында жаңа кезең басталды, Қазақстанда қайтадан шіркеулер ашыла бастады.

<https://islam.kz/kk/articles/islam-jane-tulga/qazaqstanda-hristian-dininin-taraluy>

2 топ – католик

В мәтін

Қазақстандағы католиктік. Католицизм — христиандықтың ең үлкен бағыты, оның басты өкілдері — Рим католик шіркеуі. Католик шіркеуі жоғары орталықтандырылған. Рим папасы бүкіл әлемдік католиктер үшін рухани жетекші болып табылады. Католиктерде ғибадат рәсімдері өте салтанатты және олар латын тілінде жүргізілген, мұнда қасиетті әйел — Мәриямаңғызды рөл атқарады.

Қазақстанда бірінші католик миссионерлері XIII ғасырда пайда болды. Мәселен, Ватиканның тапсыруымен монғол хандарына барған Рубруктің сапары белгілі. Бірақ католик қауымдары Қазақстанға поляктардың жаппай жер аударылуы және немістердің қоныстана бастауымен байланысты XIX ғасырдың соңы XX ғасырдың басында ғана құрылды. Католик приходтары шағын болды. Революциядан соң католик дін басылары қуғынға түсті, дінишілдер репрессияға ұшырады, костелдер жабылды. Репрессия жылдарында, екінші Дүниежүзілік соғыс тұсында Батыстан немістер, поляктар, литвандар көптеп жер аударылды. Бірақ олардың қауым құруына, костелдер салуына тыйым салынды. Сондықтан олар құлшылықтарын құпия жасады. 1977 жылы ғана Қарағанды қаласында католиктердің тұңғыш қауымы тіркелді. Қазақстан Республикасы мен Әулие Престол арасында 1992 жылдың қазан айында дипломатиялық қатынастар орнатылды. 1998 жылдың қыркүйек айында Рим Папасы Иоанн Павел II мен Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақстан Республикасының Өкіметі мен Әулие Престол арасындағы өзара ынтымақтастық туралы Келісімге» қол қойды.

<https://islam.kz/kk/articles/islam-jane-tulga/qazaqstanda-hristian-dininin-taraluy>

3 топ- протестант

С мәтін

Протестантизм қазақ даласына .Протестантизм — католицизмге қарсы шыққан қозғалыс ретінде 16 ғасырда, әсіресе Мартин Лютер мен Жан Кальвиннің ықпалымен пайда болды. Протестанттарда ешқандай ортақ жетекші жоқ, әрбір протестанттық қауым

өздігінен тәуелсіз жұмыс істейді, рәсімдер тек Библияға негізделеді, ал Құдайға құлшылық ету негізінен қарапайым және халықтық тілде жүргізіледі. Құдай мен адамның арасындағы қатынастар жеке болып есептеледі.

Қазақстандағы протестанттық Ресейдің отарлық армиясы сапындағы неміс лютерандарымен бірге келді. Одан кейін ХІХ ғасырдың 80-жылдарында меннониттердің жаппай көшіп қонуы басталды. Столыпин реформасы бұл процесті жеделдете түсті. Далалық өлкеге қоныс аударушылардың көпшілігі лютерандар, меннониттер, баптистер, т.б. болды. Католиктік Кеңестік кезеңде немістер мен поляктарды күштеп жер аударуға байланысты күрт белең алды.

Қазақстандағы протестанттық әртекті болып табылады. Елімізде мыңнан астам протестанттық бірлестіктер жұмыс жасайды. Жыл сайын жаңа бағыттары пайда болуда. Қазақстанда көптеген онжылдықтар бойы болған негізгі құрамдас конфессиялар — бұл баптистер, лютерандар, пятидесятниктер, жетінші күн адвентистері. Соңғы жылдары шетелде құрылған көптеген харизматикалық және оларға жақын жаңа құрылымдар пайда болды.

Қазақстанның барлық протестанттық бірлестіктеріне тән нәрсе, бұл шетелдегі діндестермен және елден кеткен азаматтармен тығыз байланысы. Қазіргі Қазақстандағы протестанттықтағы жаңа құбылыс, бұл дінаралық жалпы мүддені бекіту үрдісі. 1999 жылы осы мақсатта Қазақстан діни бірлестіктері Ассоциациясы (ҚДБА) құрылды. Бұл Ассоциацияның басты міндеті, Жарғыда тіркелген ереже бойынша, діни бірлестіктердің мүдделері мен құқықтарын қорғау болып табылады.

<https://islam.kz/kk/articles/islam-jane-tulga/qazaqstanda-hristian-dininin-taraluy>

Әр топ «Алгоритм» әдісі бойынша өздеріне берілген дін ағымын талдайды.

дін ағымының Қазақстанда тарала бастаған уақыты	
таралуына себеп болған оқиғалар тізбегі	
христиан дінінің осы ағымының басқалардан ерекшелігі	

6. «Дербес пікір айту» әдісі. Жұптық жұмыс

Мақсаты: христиан дінінің Қазақстанға таралу себептерін талдау, тарихи оқиғалармен байланысын сипаттау, ойларын дәлелдеу.

ОҚД: ой қорыту, дәлелдеу, аргумент келтіру.

Тарихи концепт: дәлел

Тапсырма: бастапқы берілген мәтінді пайдаланып Қазақстанға христиан дінінің таралуының 1-2 себепін таңдап, аргументтер арқылы дәлелдеу.

Таралу себептері	Аргументтер мен фактілер
Сауда-қарым қатынасы арқылы тарады	
Мәдени интеграция арқылы тарады	
Отарлау нәтижесінде тарады	
Миссионерлік мақсатта таратылды	
Жаулап алу арқылы тарады	

7. ПТМС кестесі. Жеке жұмыс.

Мақсаты: Қазіргі Қазақстандағы православие діни ұйымдарының қызметіне баға беру;

ОҚД: талдайды, саралайды, бағалайды.

Тарихи концепт: маңыздылық

Тапсырма: төмендегі мәтінді пайдаланып позицияның бірін ПТМС кестесінде талда

Д мәтін

Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съезі алғаш рет 2003 жылғы 23-24 қыркүйекте Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаевтың бастамасымен шақырылды.

2003 жылы 13 ақпанда мұсылман, христиан және еврей ұйымдары қатысқан әрі діндер мен мәдениеттердің, халықтардың жақындасуында маңызды рөл атқарған Бейбітшілік пен келісімнің халықаралық конференциясында сөйлеген сөзінде Елбасы, барлық конфессия өкілдеріне Қазақстанда Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің Съезін өткізу туралы бастамасын жариялады.

Съездің мақсаттары:

- әлемдік және дәстүрлі діндерден жалпы адамзаттық бағдарларды іздеу;
- дінаралық сұхбатты жүзеге асыру мен келісілген шешімдерді қабылдау мақсатында тұрақты негізде қызмет атқаратын халықаралық конфессияаралық институттың жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

Съездің басты басымдықтары:

- бейбітшілікті, келісім мен төзімділікті адамзат өмірінің айнымас қағидаттары ретінде бекіту;
- діндер, конфессиялар, ұлттар мен этностар арасында өзара құрмет пен төзімділікке қол жеткізу;
- адамдардың діни сезімдерін қақтығыстар мен әскери әрекеттерді өршіту мақсатында пайдалануға жол бермеу.

Съезд міндеттері:

- дінаралық және конфессияаралық сұхбат дәстүрлерін дінаралық съез түрінде нығайту;
- діндер мен мәдениеттер, өркениеттер арасындағы диалогты ілгерілетуге бағытталған барлық халықаралық ұйымдар мен құрылымдармен ынтымақтастық пен өзара іс-қимыл жасау;
- зайырлы және діни БАҚ-тарды, жастар бірлестіктерін, ғылыми және шығармашылық зиялы қауым өкілдерін тарта отырып, әртүрлі мәдениеттер мен діндер өкілдерінің сұхбатын кеңейту;
- діни қауымдастықтар арасында сыйластық пен өзара түсіністікті орнықтыру және тереңдету;
- өшпенділік пен экстремизм идеологиясына қарсы төзімділік пен өзара құрмет мәдениетін дамыту;
- діндердің қарама-қайшылығында және теологиялық дауларды одан әрі саясаттандыруда, сондай-ақ діннің беделін түсіруге әрекеттенуден көрінетін «өркениеттер қақтығысы» тезистерінің басым болуына жол бермеу.

Съез хронологиясы

Астана қаласында 2003, 2006, 2009, 2012, 2015, 2018 және 2022 жылдары өткен Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің жеті съезіне ислам, христиан, иудаизм, буддизм, синтоизм, даосизм және басқа да дәстүрлі діндердің басшылары мен көрнекті өкілдері қатысты.

Съездің диалог алаңдарында діни қауымдастықтардың рухани жақындасуы бойынша мазмұнды әрі мағыналы әңгіме өтті, нәтижесінде бірлескен декларациялар мен халықтар мен үкіметтерге үндеулер қабылданды.

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-pretoria/press/news/details/798008>

Таңдайтын позициялар:

«Православиелік діни ұйымдар Қазақстандағы азаматтық қоғамның бір институты ретінде қоғамды жақсартуда».

«Православиелік діни ұйымдар Қазақстандық толеранттылық үлгісін қалыптастыруда».

«Православиелік діни ұйымдар Қазақстанда діни алауыздықты тудыруға жол бермейді»

Позицияның бірін таңдайды, дәлелдейді.

Позиция.....

.....

Түсіндіру.....

.....

Мысалы.....

.....

Салдары

(қортынды).....

.....

21- сабақ

Тақырыбы: Қазақстан Республикасы аумағындағы католиктік және протестанттық діни ұйымдарының қызметі

Оқыту мақсаты:

- Христиан дінінің протестанттық және католиктік тармақтарды ажырату;
- Христиан дінінің протестанттық, католиктік діни ұйымдарының Қазақстандағы таралу аймағын анықтау;
- Қазіргі кездегі протестанттық және католиктік діни ұйымдарының қызметіне баға беру;

Пәндік нәтижелер:

Білім алушылар:

- 1) бастапқы білімін пайдаланып католиктік және протестанттық діндердің ұқсастықтары мен айырмашылығын ажыратады;
- 2) мәтінді пайдаланып Христиан дінінің протестанттық, католиктік тармақтарының Қазақстанға таралу аймағын картада анықтайды;
- 3) қазіргі кездегі католиктік және протестанттық діни ұйымдардың қызметін сипаттап, баға береді;

Пәнаралық байланыс:

Қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы;

Тарихи концепт: ұқсастық пен айырмашылық

Мұғалімге нұсқаулық:

Ынталандыру

1.Венн диаграмма: жұптық жұмыс

Мақсаты: протестанттық және католиктік діндердің ұқсастықтары мен ерекшеліктерін сипаттау

Оқу-ойлау дағдылары: ажырату, салыстыру, талдау.

Мәтін №1

Протестанттық Реформация (Еуропадағы XVI ғасырдағы Рим-католик шіркеуінің қарсы қозғалысы) кезінде пайда болған христиан сенімі мен практикасының нысаны болып табылады. Протестантизмнің басы – өткен христиандық дәстүрді мойындамау, мирасқорлық және католиктік шіркеудің теріс сипаты, сонымен қатар барлық шіркеулік өсиеттен, үздіксіз шіркеулік тарихи болмыстан бас тарту. Шіркеу I ғасырда пайда болған, енді ол апостолдық білімнің діни оқуының тазалығына қайтып келуі арқылы қайта дамуға тиіс. Әсіресе Киелі Жазбаның тікелей және терең мағынасына назар аударылады. Шіркеу – тек діндарлардың жиылысы, оның іші көз жеткізгісіз және құпия, ал көз көрерлігі тек көз жеткізгісіздің нышанын көрсетеді. Протестантизмде шіркеудің көзге көрінетіні мен көрінбейтіні арасындағы шынайы байланысты түсіндіру, Құдаймен жеке сұхбаттасу – сенімнің жалғыз негізі болады. Шіркеудің көмегінсіз сенімнің негізін табу мүмкін емес. Протестантизм салтсыз құбылыс, сондықтан Киелі Жазбадағы “жеке-ақыл-парасат” жылдам көбейеді. XIX-XX ғасырларда протестантизмнің шеңберінде көптеген секталар пайда болды. Реформация жақтаушыларының көзқарасы бойынша Рим-католик шіркеуі бастапқы негізгі христиандық принциптерінен кетіп қалып, ортағасырлық схоластикалық діни ілімдері мен әдеп-ғұрыптарын араластырған.

Діни қозғалысының көсемі Мартин Лютер болған. Оның алғашқы шіркеу саясатына қарсы аттануы 1517 жылы болған. Мартин Лютер шіркеулердің индульгенциялармен саудаласқанын айыптап, шіркеудің есігіне өз көзқарасын анықтайтын 95 тезистан тұратын петициясын шегемен қағып кеткен. <https://e-history.kz/kz/e-resources/show/>

Мәтін №2

Католик- «бүкіл әлемдік» мағынасын білдіреді. Шіркеулердің батыстық және шығыстық (1054 ж.) болып бөлінгеніне дейін-ақ католик шіркеуінің әрекеті ашық саяси сипат алды. Византия императорларына толық тәуелді болған шығыс шіркеуінен айырмашылығы Католик шіркеуінің өзі саяси биліктің қуатты субъектісіне айналды. IV-V ғасырларда Рим империясы варварлар соққысынан құлағаннан кейін Католик шіркеуі тек діни- рухани ғана емес, феодалдық Батыс Еуропаның барлық қоғамдық- саяси өмірін айқындап отырды. Құрлықтың бұл бөлігінің әкімшілік бығыраңқылығы, біртұтас мемлекеттік биліктің болмауы, бастысы шіркеудің нақты күш-қуаты — осының бәрі Рим епископтарына өз саясатын жүргізіп, бір князь-феодалдарды тақтан алып, басқасын таққа отырғызуға мүмкіндік берді.

Католицизмде «құдайды туған» Мария қыздың беделі ерекше. Папа Пий XII 1950 жылы Мария қыздың көкке көтерілгені туралы қағиданы енгізді. 1954 жылы «Көк патшасы» Мария қызға арналған шіркеу мейрамы тағайындалды. Сонымен католицизмде құдай-анаға табыну православиемен салыстырғанда күштірек. Католицизм Папаны Иисус Христостың жердегі басқарушысы деп жариялайды. 1870 жылы I Ватикан соборында Папа ең басты, бірінші священник ретінде күнәсіз деп табылып, оның шешімі епископаттың мақылдауынсыз-ақ күнәсіз деп жарияланды. Папаның күнәсіздігі туралы қағида католицизмде авторитарлық принципті одан әрі нығайтты. Католик діні христиандық бағыттардың ішіндегі ең көп таралғаны. Батыс баспасөздерінің мәліметтері бойынша (әдетте ұлғайтылған) 80-жылдардың ортасында католиктердің саны 800 млн. адам болған, ол шамамен планета халқының 18 % құрайды. Католик шіркеуі бір орталыққа бағындырылған. Оның орталығы және Рим папасының резиденциясы Ватикан. Ол Рим қаласының ортасына орналасқан қала-мемлекет (ауданы – 44 гектар, шекарасының ұзындығы 2600 метр, халқы 1 мың адам) , өз гербі, гимні, жалауы, почтасы, радиосы, телеграфы, баспасөзі т.б. сондай-ақ азығармашы сардариясы мен жандармериясы бар. <https://e-history.kz/kz/e-resources/show/>

Тапсырма: мәтінді пайдаланып, протестант және католик шіркеулерінің ұқсастығы мен айырмашылығын тап

Өзіндік танымдық белсенділік:

2.« .IDEA» әдісі. Топтық жұмыс.

Мақсаты : католиктік және протестант діндерінің Қазақстандағы таралу аймағын дерек арқылы анықтап, картаға салу, мәселені сыни ойлау тұрғысынан түсіндіру ;

ОҚД: сыни ойлау, түсіндіру, қолдану;

Тарихи концепт: себеп-салдар

Тапсырма: А,В,С,Д мәтіндерді пайдаланып 1- топ « IDEA» кестені толтыру

2-топ «GREAT кестесі»

3 топ –картаға белгілеу.

1 топ- не себепті католик және протестант діндері солтүстік, орталық аймақтарға басым таралды ?

I-Identify) - мәселенің себептерін анықтау

D (Describe) - сәйкесінше дәлелдерді сипаттау

E (Explain) - осы себептердің мәселеге қалай ықпал еткенін түсіндіру

A (Analyze) - осы себептердің маңыздылығына талдау жасау

2 топ- Қазақстандық келісім моделін дамытуда католиктік және протестанттық діндердің қызметі қандай болды?

G (Groundbreaking) - елеулі/ бетбұрысты

R (Remembered) - есте қаларлық

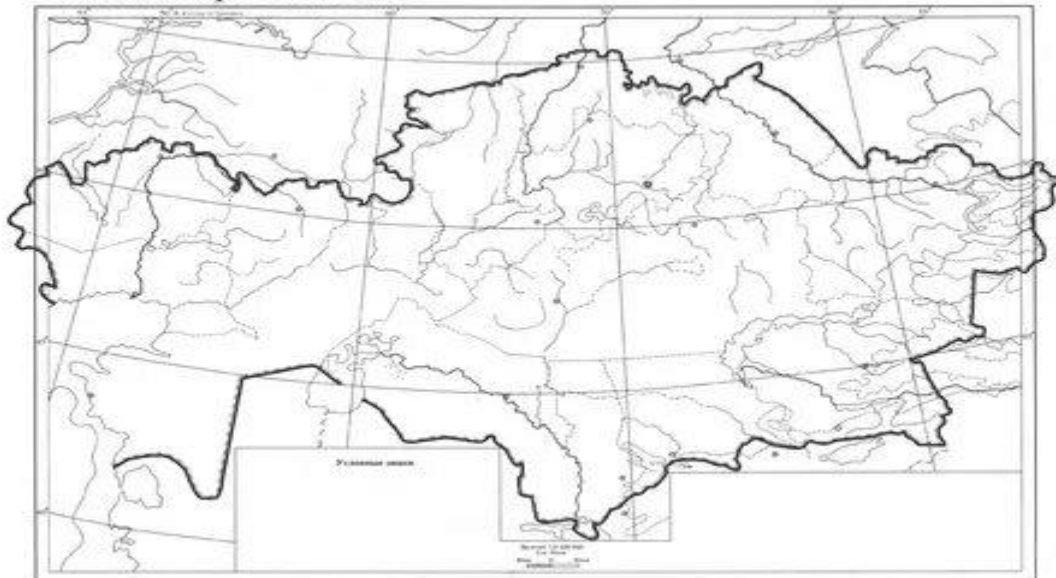
E (Events) - маңызды оқиға

A (Affected) - болашаққа әсері

T (Terrifying) кездескен қиындықтар

3 топ- картада осы дін өкілдерінің саны жағынан басым тараған Қазақстан аймақтарын картада көрсет.

Физическая карта Казахстана

Қосымша:

<https://islam.kz/kk/articles/islam-jane-tulga/qazaqstanda-hristian-dininin-taraluy>

<https://e-history.kz/ru/e-resources/show/13379>

[Қазақстандағы христиан діні — Уикипедия](#)

<https://e-history.kz/kz/e-resources/show/13291>

<https://assembly.kz/upload/medialibrary/966/9669acb4cd69c5dc17eeca584dc5472e.pdf>

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-pretoria/press/news/details/798008>

А мәтін

Қазақстандағы католиктік. Католицизм — христиандықтың ең үлкен бағыты, оның басты өкілдері — Рим католик шіркеуі. Католик шіркеуі жоғары орталықтандырылған. Рим папасы бүкіл әлемдік католиктер үшін рухани жетекші болып табылады. Католиктерде

ғибадат рәсімдері өте салтанатты және олар латын тілінде жүргізілген, мұнда қасиетті әйел — Мәриям маңызды рөл атқарады.

Қазақстанда бірінші католик миссионерлері XIII ғасырда пайда болды. Мәселен, Ватиканның тапсыруымен монғол хандарына барған Рубруктің сапары белгілі. Бірақ католик қауымдары Қазақстанға поляктардың жаппай жер аударылуы және немістердің қоныстана бастауымен байланысты XIX ғасырдың соңы XX ғасырдың басында ғана құрылды. Католик приходтары шағын болды. Революциядан соң католик дін басылары қуғынға түсті, діншілдер репрессияға ұшырады, костелдер жабылды. Репрессия жылдарында, екінші Дүниежүзілік соғыс тұсында Батыстан немістер, поляктар, литвалдар көптеп жер аударылды. Бірақ олардың қауым құруына, костелдер салуына тыйым салынды. Сондықтан олар құлшылықтарын құпия жасады. 1977 жылы ғана Қарағанды қаласында католиктердің тұңғыш қауымы тіркелді. Қазақстан Республикасы мен Әулие Престол арасында 1992 жылдың қазан айында дипломатиялық қатынастар орнатылды. 1998 жылдың қыркүйек айында Рим Папасы Иоанн Павел II мен Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақстан Республикасының Өкіметі мен Әулие Престол арасындағы өзара ынтымақтастық туралы Келісімге» қол қойды.

В мәтін

Протестантизм қазақ даласына .Протестантизм — католицизмге қарсы шыққан қозғалыс ретінде 16 ғасырда, әсіресе Мартин Лютер мен Жан Кальвиннің ықпалымен пайда болды. Протестанттарда ешқандай ортақ жетекші жоқ, әрбір протестанттық қауым өздігінен тәуелсіз жұмыс істейді, рәсімдер тек Библияға негізделеді, ал Құдайға құлшылық ету негізінен қарапайым және халықтық тілде жүргізіледі. Құдай мен адамның арасындағы қатынастар жеке болып есептеледі.

Қазақстандағы протестанттық Ресейдің отарлық армиясы сапындағы неміс лютерандарымен бірге келді. Одан кейін XIX ғасырдың 80-жылдарында меннониттердің жаппай көшіп қонуы басталды. Столыпин реформасы бұл процесті жеделдете түсті. Далалық өлкеге қоныс аударушылардың көпшілігі лютерандар, меннониттер, баптистер, т.б. болды. Католиктік Кеңестік кезеңде немістер мен поляктарды күштеп жер аударуға байланысты күрт белең алды.

Қазақстандағы протестанттық әртекті болып табылады. Елімізде мыңнан астам протестанттық бірлестіктер жұмыс жасайды. Жыл сайын жаңа бағыттары пайда болуда. Қазақстанда көптеген онжылдықтар бойы болған негізгі құрамдас конфессиялар — бұл баптистер, лютерандар, пятидесятниктер, жетінші күн адвентистері. Соңғы жылдары шетелде құрылған көптеген харизматикалық және оларға жақын жаңа құрылымдар пайда болды.

Қазақстанның барлық протестанттық бірлестіктеріне тән нәрсе, бұл шетелдегі діндестермен және елден кеткен азаматтармен тығыз байланысы. Қазіргі Қазақстандағы протестанттықтағы жаңа құбылыс, бұл дінаралық жалпы мүддені бекіту үрдісі. 1999 жылы осы мақсатта Қазақстан діни бірлестіктері Ассоциациясы (ҚДБА) құрылды. Бұл Ассоциацияның басты міндеті, Жарғыда тіркелген ереже бойынша, діни бірлестіктердің мүдделері мен құқықтарын қорғау болып табылады.

В мәтін

Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съезі алғаш рет 2003 жылғы 23-24 қыркүйекте Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаевтың бастамасымен шақырылды.

2003 жылы 13 ақпанда мұсылман, христиан және еврей ұйымдары қатысқан әрі діндер мен мәдениеттердің, халықтардың жақындасуында маңызды рөл атқарған Бейбітшілік пен келісімнің халықаралық конференциясында сөйлеген сөзінде Елбасы, барлық конфессия өкілдеріне Қазақстанда Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің Съезін өткізу туралы бастамасын жариялады.

Съездің мақсаттары:

– әлемдік және дәстүрлі діндерден жалпы адамзаттық бағдарларды іздеу;
– дінаралық сұхбатты жүзеге асыру мен келісілген шешімдерді қабылдау мақсатында тұрақты негізде қызмет атқаратын халықаралық конфессияаралық институттың жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

Съездің басты басымдықтары:

– бейбітшілікті, келісім мен төзімділікті адамзат өмірінің айнымас қағидаттары ретінде бекіту;
– діндер, конфессиялар, ұлттар мен этностар арасында өзара құрмет пен төзімділікке қол жеткізу;
– адамдардың діни сезімдерін қақтығыстар мен әскери әрекеттерді өршіту мақсатында пайдалануға жол бермеу.

Съезд міндеттері:

– дінаралық және конфессияаралық сұхбат дәстүрлерін дінаралық съез түрінде нығайту;
– діндер мен мәдениеттер, өркениеттер арасындағы диалогты ілгерілетуге бағытталған барлық халықаралық ұйымдар мен құрылымдармен ынтымақтастық пен өзара іс-қимыл жасау;
– зайырлы және діни БАҚ-тарды, жастар бірлестіктерін, ғылыми және шығармашылық зиялы қауым өкілдерін тарта отырып, әртүрлі мәдениеттер мен діндер өкілдерінің сұхбатын кеңейту;
– діни қауымдастықтар арасында сыйластық пен өзара түсіністікті орнықтыру және тереңдету;
– өшіпенділік пен экстремизм идеологиясына қарсы төзімділік пен өзара құрмет мәдениетін дамыту;
– діндердің қарама-қайшылығында және теологиялық дауларды одан әрі саясаттандыруда, сондай-ақ діннің беделін түсіруге әрекеттенуден көрінетін «өркениеттер қақтығысы» тезистерінің басым болуына жол бермеу.

Съез хронологиясы

Астана қаласында 2003, 2006, 2009, 2012, 2015, 2018 және 2022 жылдары өткен Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің жеті съезіне ислам, христиан, иудаизм, буддизм, синтоизм, даосизм және басқа да дәстүрлі діндердің басшылары мен көрнекті өкілдері қатысты.

Съездің диалог алаңдарында діни қауымдастықтардың рухани жақындасуы бойынша мазмұнды әрі мағыналы әңгіме өтті, нәтижесінде бірлескен декларациялар мен халықтар мен үкіметтерге үндеулер қабылданды.

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-pretoria/press/news/details/798008>

Қызылорда қаласы әкімдігінің Б.Шалғынбаев атындағы 217 ІТ -мектеп-лицейінің тарих пәні мұғалімі Ибраимова Алмагул Мешитбаевнаның іс-тәжірибесінен

23-сабақ

Тақырыбы: Қазақстандағы ислам мәдениеті: Исламдық сәулет өнері
Ислам мәдениетінің жазба ескерткіштері.

Білім беру ұйымының атауы	Қызылорда қаласы Б.Шалғынбаев атындағы №217 ІТ-мектеп-лицейі
Пәні:	Зайырлылық және дінтану негіздері факультатив курсы
Бөлім:	5 тарау. Қазақстандағы діндер.
Педагогтің аты-жөні:	Ибраимова Алмагул Мешитбаевна
Күні:	

Сынып: 9	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:		
Сабақтың тақырыбы:	Қазақстандағы ислам мәдениеті : Исламдық сәулет өнері .Ислам мәдениетінің жазба ескерткіштері. Зерттеу сұрағы: Ислам мәдениетінің қазақ халқының мәдениеті мен рухани дамуындағы орны қандай ?			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	1.Ислам мәдениетінің қоғамдық,әлеуметтік тұрғыда әсер ету орнын анықтау. 2. Ислам мәдениетінің қазақ мәдениетінің дамуындағы ықпалы мен ерекшелігін талдау.			
Сабақтың мақсаты	Ислам мәдениетінің қазақ қоғамындағы орнын анықтай отырып,,төл мәдениетіміздің дамуына ислам мәдениетінің ықпалы мен ерекшелігін талдау. Қазақстанда ислам дінінің пайда болуы, оның ғылым, білім және мәдениетке әсерін түсіндіру			
Ойлау дағдысы	Анықтау,талдау жоғары ойлау дағдысы			
Пән аралық байланыс	Қазақстан тарихы,дүниежүзі тарихы			
Құндылықтарға баулу	Жасампаздық пен жаңашылдық: Тапсырмаларға шығармашылықпен қарай білу, өз шешімдері мен идеяларын ұсына білу; өз бетінше әрекет ету және жобаларды іске асыру; әр түрлі таным құралдарын қолдану дағдылары, әлем туралы білім жинақтау (тілдік, оқырмандық мәдениет, ақпараттық, цифрлық ортадағы қызмет)Ұлттық құндылықтарды білу,түсіну,қастерлеу,танымын арттыру.Өмірде қолдануға бейімделу.			
Күтілетін нәтиже	Қазақстанның сәулет өнерін, қолданбалы өнер, архитектуралық құрылыс жүйелері туралы білімдерін арттырады. Білім алушылардың пәнге қызығушылығын арттырады. Өз бетімен жұмыс жасауға дағдыланады., Тақырып бойынша жоғары ойлау дағдысы қалыптасады,тақырыпты тереңінен талдайды,пікір білдіреді.Өмірде қажетіне қолданады.			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі//уақыты	Педагогтің әрекеті	Білім алушының әрекеті	Бағалау	Ресурс тар
Ұйымдастыру Өзін-өзі тексеру Өткен білімді еске түсіру.Алдыңғы білімді жаңғырту.	Б Ұйымдастыру. Ортағасырлық мешіттердің, кесенелердің, моншалардың суреттері мен бейнеролик көрсетіп, тақырыпқа болжау жасау. Осы арқылы Жаңа тақырыпты таныстыру. «Қазақстандағы ислам мәдениеті : Исламдық сәулет өнері .Ислам мәдениетінің жазба ескерткіштері.» Тақырыпты тарихи кезеңге өтіп, алдыңғы білім арқылы білім алушы ойын ,қызығушылығын арттыру мақсатында Атлах шайқасымен байланыстыра отырып, жетелеуші сұрақтар қоямыз:	Білім алушылар өз ойларын ортаға салады. Білім алушылар жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшу	Мадақтау	Қазақстан тарихы (көнезаманнан бүгінге дейін). Бестомдық. 1-том. – Алматы, 2010 ж. Зайырлық және дінтану

	1.Атлах шайқасы қандай өзгерістер алып келді? 2.Бұл өзгерістер қай салаларға көбірек әсер етті? Сонымен қатар болжау стратегиясы арқылы 3.Егерде сол кезеңде ислам діні салтанат құрмағанда сіздердің ойларыңызша бүгінгі қоғамды қалай елестетер едіңіздер? Еркін микрофон бойынша әр білім алушының ойын ,танымын тыңдау.Мұғалім өз ойында қосу арқылы білім алушы мен мұғалім арасындағы байланысты нығайту. Білім алушылардың болжам жауаптары арқылы сабақ тақырыбы анықталады. Сабақ тақырыбы, оқу мақсаты мен бағалау критерийлері таныстырылады. Оқу мақсаттары арқылы бағалау критерийлерін білім алушылардың өздеріне құрастыруға беруге болады.			негіздері оқулық
Жаңа білім	Анықтау және талдау 1-тапсырма. Қажетті сөздерді табу. 1-топтың тапсырмасы: _____ ғасырдан бастап сәндік қолданбалы өнерде оюлы және жылтыратылған кірпіштер кеңінен пайдаланылған. (X) Құйрықтөбе қаласын қазған кезде ертедегі _____ орны табылды. (мешіт) Айша бибі ел аузында сақталған аңыз бойынша шамамен _____ ғасырлар аралығында өмір сүрген ару қыз.(XI-XII) 2-топтың тапсырмасы: Қызылөзен қаласының орнын қазғанда _____ бейнесі бедерленген терракоталық тақталар табылған.(арыстан) _____ діни аңыздар бойынша Қожа Ахмет Йасауидың ұстазы болған.(Арыстан баб) Отырардың екінші моншасы қаланың оңтүстік рабад аумағында, қалаға кіреберіс қақпадан _____ метр жерде орналасқан. (200) 3-топтың тапсырмасы: Бабаджа-қатын кесенесі _____ ғасырларда салынған(X-XI)	Мәтінмен жұмыс Мәтіннен негізгі идеяны анықтайды Бағалау критерийі: Қазақстандағы мемлекеттіліктің дамуындағы ислам мәдениетіндегі орнын ,даму ерекшеліктерін анықтайды. Дескрипторлар Сәулет өнері бойынша Қазақ мемлекетінің өткен тарихының екі ерекшелігін анықтайды; Әр сала бойынша екі ұқсастығын көрсетеді.	ҚБ Мұғалім білім алушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады «Ең үздік жауап» «Алақан-жұдырық»	Ақпараттық мәті Орта ғасырлардағы мемлекеттер картасы

	Шығыс моншасы қазіргі Түркістан қаласында _____ жылдарына дейін жұмыс істеген. (XX ғ 60) Кейбір күмбездердің әшекейленіп жасалуы немесе түскиіздер мен текеметтегі _____ қолданбалы өнердің дамығандығын көрсетті.(оюлар). Сөйлемге тиісті сөздерді жаз: А) Араб халифатындадуық кітабы бар «.....» атты қылым орталығы,қоры бар Куртуба (Андалусия) кітапханасы халық игілігіне қызмет етті. В)Қазақ даласында ислам діні енген орта ғасырларда Қаратау мен Сыр бойындағықалалары дін ғана емес, ғылым мен мәдениет орталығы ретінде де жанданды. С) Алтын Орда билеушісі болған.....тұсында Қазақстан даласында ислам дәстүрлері толық орнығады. Д) Осы кезде Отырарда түркі тілінде жазылған Наср ад-дин Рабғузилің «.....», Хусам Катибтің «.....» және «.....», «.....» сияқты діни шығармалары халық арасында кең сұраснысқа ие болды. Е) Кейбір тарихи деректерде Қарахан мемлекетінің астанасы болған бір ғана.....аймағында моңғол шапқыншылығына дейін.....мешіт,медресе,.....ханака болғаны жазылған. 2 тапсырма: Сәйкестендіру (Берілген сөздерді сәйкестендіру тапсырылады.) 1. Бабаджа қатын кесенесі а) Түркістан 2. Қожа Ахмет Йассауи в) Тараз	Қазақстан аумағындағы ерте орта ғасырлардағы мемлекеттерінд егі оқиғаның өзгерісі мен сабақтастығын талдайды; Ел аумағындағы тарихи сәулет ескерткіштерінің орналасқан жерін тауып,дұрыс жауаппен сәйкестендіреді . Тарихи уақыт сызығымен байланыстырады,салыстырады ,өзгерісті анықтайды,жан -жақты талдайды. . Өз ойларын ашық,нақты жауап беруге ,сабақта белсенді болу ескертіледі.	Ауызша мадақтау «Жарайсың» Жауап мұқият тыңдала отырып білім алушылар бір-бірін бағалайды.	
--	---	--	--	--

	3. Арыстан баб с) Шығыс моншасы 4. Айша бибі д) Шымкент қаласы (Ежелгі Отырар қаласы) 5. Түркістан е) Қарахан Дұрыс жауаптар: 1-В, 2-А, 3-Д, 4-Е, 5-С; 3 тапсырма.Көшпелілерден қалыптасқан дәстүрлі шаруашылығымызды қазіргі тұрмыс-салтымызбен байланыстыру . 1.Ою –өрнек,киіз басу,тері илеу,ат-әбзелдері,тұрмыстық заттар,әшекей бұйымдар ,жиһаздар,киім-кешек,аяқ-киім т.б. Білім алушыларға РЕТТ формуласы. Тарихи оқиғаның өзгерісі мен сабақтастығын талдайық! <table> <tr> <td>Расе (Қарқын) Өзгерістер қаншалықты жылдам жүрді? Жылдам, баяу, бірізді, бірізсіз?;</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Extent (Масштаб) – өзгерістер қаншалықты елеулі/ауқымды болды? Елеулі, елеусіз, жаппай, революциялық?;</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Turning points (Бетбұрысты сәттер) – сабақтастық табиғатынан өзгеріс сипатына ауысатын қандай да бір сәттер бар ма?;</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Trends (Үрдістер) – ұзақ уақыт кезеңінде прогрестен регреске қарай өзгеру үрдісі болды ма?)</td> <td></td> </tr> </table>	Расе (Қарқын) Өзгерістер қаншалықты жылдам жүрді? Жылдам, баяу, бірізді, бірізсіз?;		Extent (Масштаб) – өзгерістер қаншалықты елеулі/ауқымды болды? Елеулі, елеусіз, жаппай, революциялық?;		Turning points (Бетбұрысты сәттер) – сабақтастық табиғатынан өзгеріс сипатына ауысатын қандай да бір сәттер бар ма?;		Trends (Үрдістер) – ұзақ уақыт кезеңінде прогрестен регреске қарай өзгеру үрдісі болды ма?)		Кесте бойынша Білім алушылар осы тұрғыла РЕТТ формуласында талдайды,бүгінгі күнмен салыстырады	Білім алушылар жауаптары тыңдалып өзара бағалайды.	РЕТТ формуласы
Расе (Қарқын) Өзгерістер қаншалықты жылдам жүрді? Жылдам, баяу, бірізді, бірізсіз?;												
Extent (Масштаб) – өзгерістер қаншалықты елеулі/ауқымды болды? Елеулі, елеусіз, жаппай, революциялық?;												
Turning points (Бетбұрысты сәттер) – сабақтастық табиғатынан өзгеріс сипатына ауысатын қандай да бір сәттер бар ма?;												
Trends (Үрдістер) – ұзақ уақыт кезеңінде прогрестен регреске қарай өзгеру үрдісі болды ма?)												
Бекіту	Сабақты қорытындылау: Қазақстандағы ислам мәдениеті : Исламдық сәулет өнері .Ислам мәдениетінің жазба ескерткіштері.тақырыбына мұғалім өзі түсінік қалыптастырып,берілген тапсырмалар бойынша қажетті ұғымдарды анықтап,тақырыпты бүгінгі күнмен байланыстырып қысқаша қорытындылайды.	Сабақтың тақырыбын қорытындылау	«Ең үздік жауап»	Ақпараттық карточка								

	Үйге тапсырма: « Қазақстандағы ислам мәдениеті : Исламдық сәулет өнері .Ислам мәдениетінің жазба ескерткіштері» оқулық бойынша 25 тақырыпты оқып, түсініп, берілген ұғымдарды маңызын анықтап, тақырыпты жан-жақты талдап, өз ойымен бүгінгі қазақ қоғамымен байланыстырып келу.			
Кері байланыс	Не білдім? Не көрдім? Не түсіндім? Нені жетілдіруім керек Білім алушылардың кері байланысы арқылы мен үшін бүгінгі сабақтың ұтымды, сәтті тұстары және кедергі келтірген жақтарына назар аудару.	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	Білім алушылар бағалай критерийлерімен өз деңгейлерін бағалайды	А4, конспект

24-сабақ. Астана қаласы №105 орта мектептің тарих пәні мұғалімі Карбоз Нағашыберген Ерденұлының іс-тәжіриесінен:

Сабақ тақырыбы. Әл-Фараби, Қ.А.Иасауи, Ж.Баласағұни, М.Қашқари, А. Игүнеки, Х.Сығнақидің діни-философиялық және моральдік көзқарастары

Оқыту мақсаты:

- Әл-Фараби, Қ.А. Иасауи, Ж.Баласағұни, М.Қашқари, А.Игүнеки, Х.Сығнақидің діни-философиялық және моральдік көзқарастары туралы тың мәліметтер беру, жалпы рухани-адамгершілік қасиеттердің маңызын түсіндіру;

- білім алушылардың талдамалық ойлау, есте сақтау, және сыни көзқарастарын дамыту;

Пәндік нәтижелері:

- білім алушылар Әл-Фараби, Қ.А.Иасауи, Ж.Баласағұни, М.Қашқари, А.Игүнеки, Х.Сығнақидің діни-философиялық және моральдік көзқарастары туралы тың мәліметтерді қолданып, жалпы рухани-адамгершілік қасиеттердің маңызын түсіндіреді;

- білім алушылардың аналитикалық ойлау, есте сақтау және сыни көзқарастары дамиды, діни-философиялық және моральдік көзқарастар бойынша логикалық ой қорытынды жасайды.

Әдістемелік ұсынымдар:

Ынталандыру

1. Топтық жұмыс.

Мақсаты: ой жинақтау, өткен білімді еске түсіру.

Оқу-ойлау дағдылары: айтылым, тыңдалым

Ескерту: сынып білім алушылары «Ақсерек, көксерек» ойыны арқылы топ мүшелерін өздері таңдайды. Білім алушыға сұрақ қойылады. Сұраққа дұрыс жауап берген білім алушы таңдаған топқа отырады.

Сұрақтар:

Әл-Фараби қандай ғылымдарды меңгерген: тіл білімі, философия, музыка, математика, астрономия, дін және басқа ғылымдар;

Әл-Фарабидің толық аты: Әбу Насыр Мұхаммед ибн Тархан ибн Ұзлағ әл-Фараби ат-Түрки;

«Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас-жауы, ол келешекте оның өміріне қауіп әкеледі» деген ғұлама ғалым: Әл-Фараби;

М.Қашқари қалдырған үш кітаптан тұратын мәңгі өшпес мұра: «Диуани лұғат ат-түрік»;

Шу өзенінің бойында Баласағұн қаласында дүниеге келген ғұлама: Ж.Баласағұн;

А.Иүгінеки кітабы: Ақиқат сыйы;

Халықты инабатты болуға, адал өмір сүріп, арамдықтан аулақ болуға шақырған Қарахан халқына түсінікті түрік тілінде жазылған дастан: «Ақиқат сыйы»;

XI ғасырға дейін түрік тілді халықтардың ой-санасында орын алған ғылыми еңбек: «Құтатғу білік»;

Өзіндік танымдық белсенділік:

2. «Портреттер сөйлейді» әдісі. Топтық жұмыс

Мақсаты: Ортағасырлық ғұламалардың портреттері арқылы діни-философиялық және моральдік көзқарастарын талдау.

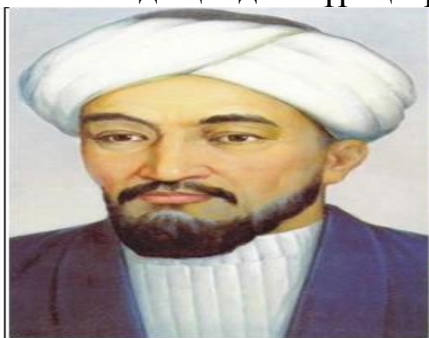
ООД: айтылым, білу, түсіну, талдау, сыни ойлау

Тарихи тұлғалардың портреттері ұсынылады.

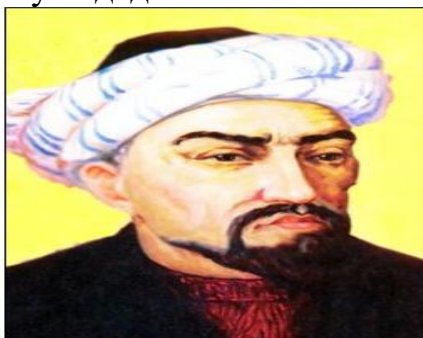
Бұл портреттер негізінде қандай ой туындайды?

Бұл адамдарды ортақ не байланыстырады?

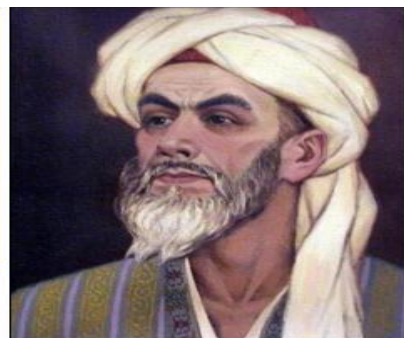
Сізге қандай сұрақтар туындады?

Абу Насыр Әл-Фараби

Қожа Ахмет Иассауи

Жүсіп Баласағұни

Махмұд Қашқари

Әл-Бируни

Ахмет Иүгенеки

3. «Органайзер» әдісі. Жұптық жұмыс.

Мақсаты: кестені толтыру

ООД: жазылым, логикалық ой қорытынды жасау.

Ғалымдар	Өмір сүрген уақыты	Діни-философиялық және моральдік көзқарастары	Ғалымдардың еңбектеріндегі ортақ идея қандай?
Әл-Фараби			
Қ.А.Иасауи			
Ж.Баласағұни			
М.Қашқари			
А.Иүгінеки			
Х.Сығанақи			

Қосымша материалдар

Тарихи тұлға:	Еңбектері:	Ақпараттар:
Абу Насыр Әл-Фараби (870-950 жж.)	<u>Негізгі еңбектері:</u> «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары», «Кемеңгерлік меруерті», «Бақытқа жету туралы» философиялық еңбегі, «Ақындықтың мәні туралы» Т.Морға (ағылшын утописті) «Қайырымды қаланың тұрғындарының көзқарастары» еңбегі қатты әсер етті <u>Музыка саласындағы еңбектері:</u> «Музыканың ұлы кітабы», «Музыка ғылыми туралы пікірлер» Қорқыттың күйлерін тартқан, өзінің «Шұбар айғыр» атты күйі бар	Аристотельден кейінгі <i>екінші ұстаз</i> (Муалим ассана), Отырар қаласында дүниеге келген. Алғашқы білімді <i>қыпшақ тілінде</i> Отырарда алған. Отырар кітапханасындағы үлкен қормен танысып, Бағдатқа келіп ғұламалармен жолығады. Араб, парсы, латын, үнді, грек тілдерінде еркін сөйлеген. Грек тіліндегі кітаптарды араб тіліне аударған. Шығармаларын <i>араб тілінде</i> жазған. Философия, математика, астрономия, физика, ботаника, музыка секілді салалардан 160-қа жуық трактаттар жазған. «Білімді болу деген сөз-белгісіз нәрсені ашу қабілетіне ие болу» деген ұлағатты сөз қалдырды. Мысыр, Шам, Дамаск қалаларында болып, араб тілін меңгерген. Өмірінің соңғы кезеңін Шам шаһарында өткізіп, сонда қайтыс болды.
Қожа Ахмет Йасауи (1103-1167 жж.)	<u>Негізгі еңбегі:</u> «Диуан-и хикмет» (Даналық кітабы)- түрік тілі, араб әліпбиінде	Әкесі Ибраһим атақты ғұлама адам болған. Айша(Қарашаш) – Мұса шайқының қызы. Жастайынан анасынан, 7 жасынан әкесінен жетім қалған. Әпкесі Гауһар-Шаһназдың қолында өседі. Йасы қаласында мекен етті. Бұхара қаласында <i>Юсуф Хамаданидан</i> діни білім алады. Сопылық ілімнің насихатшысына айналып, <i>Арыстан бабты</i> пір тұтады. А.Йасауидің атақты шәкірті <i>Сүлеймен Бақырғани</i> (Хәкім ата атанған) <i>Даналық кітабы</i> -даналыққа, адалдыққа, кішіпейілділікке, имандылыққа шақырған
Жүсіп Баласағұни (1021-1075 жж.)	<u>Негізгі еңбегі:</u> «Құт негізгі-білік» (<i>Құтадғу білік</i>) түрік тілінде жазылған алғашқы даналық еңбек.	Жүсіп Хас Хажип Баласағұни Шу бойындағы <i>Баласағұн</i> қаласында дүниеге келген. Қарахан мемлекетінің әйгілі ғұламасы, ақын. Түрік тілді халықтардың қоғамдық ой-санасында орын алған. «Арабша, тәжікше кітап көп. Бірақ бұл біздің тіліміздегі тұңғыш жинақ» деп жазған. Баласағұнда бұл еңбекті жазуды бастап, Қашғарда аяқтап, <i>Сүлеймен Арслан</i> ханға сыйға тартқан. Хан ғұламаға « <i>хас хажип</i> » деген атақ береді. Алғашқы ақсүйектер әдебиетінің ескерткіші.

		«Жастығымда бейнет, қарғандай дәулет бер» деген мақал Жүсіп Баласағұни еңбегінде кездеседі. Философия, астрономия, алгебра салаларына <i>Құтағду Білік</i> шығармасында тоқталған
Махмұд Қашқари (1030-1090 жж.)	<u>Негізгі еңбегі:</u> Үш кітаптан тұратын « <i>Диуани лұғат ат-түрік</i> » (Түрік тілдерінің сөздігі) еңбегі бар	Махмұд Хусейн ибн Мұхаммед Қашқари. Әкесі де өзіде Қашқарда туылған. Иранда білім алған. Еңбегі <i>тілтану</i> ғылымына үлкен үлес қосты. А.Н.Кононов «М.Қашқаридың бұл еңбегі түрік тілінің араб тілінен кем түспейтінін дәлелдеу мақсатында жазылды» дейді. Н.А.Баскаков «М.Қашқари- түркі тілдерін салыстырып зерттеуден көшбасшы» дейді.
Ахмет Иүгенеки (туған жыл мен қайтыс болған жылы белгісіз)	<u>Негізгі еңбегі:</u> <i>Ақиқат сыйы</i> (түрік тілінде жазылған)	Әдіб Ахмет Махмұдұлы шын есімі. Түркістан қаласы маңында дүниеге келген (Археологтар пікірі). Қарахан мемлекеті кезіндегі даңқы шыққан ақын. «Андамай сөйлеген ауырмай сөйледі» деген тәмсіл осы заманнан бар. Халықты инабатты болуға, адал өмір сүріп, арамдықтан аулақ болуға шақыратын <i>Ақиқат сыйы</i> еңбегі болды.
Имам Хусамеддин Хүсейн ибн әл-Сығнақи (туған жылы белгісіз-1311ж.)	<u>Негізгі еңбектері:</u> « <i>Манакиби Хожя Ахмет Иасауи</i> ». <i>Сығанақи – Ахмет Иасауидің өмірі мен қызметі туралы рисала жазып қалдырған тұңғыш ғалым.</i>	Ислам ғылымының құқықтану саласын терең меңгерген. Тарихи деректерге қарағанда фикһ, кәлам, грамматика, морфология, суфизм салаларында да еңбектер жазып қалдырған. Ол алғаш рет Иасауи туралы аңыз мәліметтерді хатқа түсіріп беріп кеткен. Рисала- Орта ғасырларда жазылған көне діни шығарма. Онда нақты бір адамның діни көзқарасы, тұжырымы, ұстанымы, өмірі мен қызметі жайлы жазылады.

25-сабақ

Сабақ тақырыбы. Бұқар жырау, Бекет ата, Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Бекасыл Биболатұлы, Ғұмар Қараштың діни мұралары

Оқыту мақсаты:

1.Білім алушыларға Бұқар жырау, Бекет ата, Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Бекасыл Биболатұлы, Ғұмар Қараштың діни мұралары туралы тың мәліметтер беру, жалпы рухани-адамгершілік қасиеттердің маңызын түсіндіре отырып, олардың білімін қалыптастырып, дамыту;

2.Білім алушылардың аналитикалық ойлау, есте сақтау, теологиялық тұрғыдан ойлауға және сыни көзқарастарын дамытуға ықпал ету;

3.Діни сауаттылықтарын қалыптастырып, тұжырымдау дағдыларын дамыту.

Пәнаралық байланыс:

Қазақстан тарихы, география

Мұғалімге нұсқаулық:

Ынталандыру

1.«Шеринг» әдісі Харизма бойынша (Н.Баринаова). Топтық жұмыс.

Мақсаты: Қазақстан тарихындағы Бұқар жырау, Бекет ата, Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Бекасыл Биболатұлы, Ғұмар Қараштың діни мұралары туралы білімін еске түсіреді.

ООД: Түсіну, сыни ойлау, талдау, ой қорытынды.

Білім алушылар тақырып бойынша ой бөлісіп, ойларын жинақтайды, пікір алмасады. Білім алушылар шеңберде тұрып, жүргізуші бастап, кезекпен барлығы тақырып бойынша өзіндік ойды ортаға салады.

Ой түрткі:

- Бұқар жыраудың «көмекей әулие» атануы жайында не білесіз?
- Мәшһүр Жүсіптің халыққа сіңірген еңбегін атаңдар.
- Абай шығармаларында сезімнің, иманның орны қалай белгіленді?
- Бекет ата жер асты мешіті қай жерде орналасқан?
- Шәкәрімнің үш анығы нені білдіреді?
- Бекасыл Биболатұлының «Зикзал» атты ғибрат кітабы жайында не білесіз?

– Ғабдолла Мүштақ (Алланың зерделі құлы) атты бүркеншікпен «[Айқап](#)» журналы мен «[Қазақ](#)» газетіне мақалалар жазып тұрған ғұлама кім?

Өзіндік танымдық белсенділік:

2.ПТМС формуласы. Жеке жұмыс.

Мақсаты: Бұқар жырау, Бекет ата, Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Бекасыл Биболатұлы, Ғұмар Қараштың діни мұраларын талдау.

ООД: оқылым, жазылым, ой қорытынды.

Бұқар жырау, Бекет ата, Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Бекасыл Биболатұлы, Ғұмар Қараштың діни мұраларының маңызын ПТМС формуласы арқылы анықтаңыз

ПТМС формуласы

П – позиция (мен солай санаймын...)

Т-түсіндірме (себебі...)

М-мысал (мен мына мысал арқылы дәлелдеймін...)

С- салдар (айтылған мәселе бойынша мынандай қорытынды жасаймын...)

3.«PRES» әдісі. Жұптық жұмыс.

Мақсаты: діни-философиялық және моральдік көзқарастарды талдау.

Оқу-ойлау дағдысы: оқылым, жазылым, ой қорытынды.

Білім алушыларға қажетті ресурстар мен мәтінді таратып береміз. PRES әдісі бойынша білім алушылар жұптық жұмысқа берілген тақырып бойынша талдау жүргізеді.

- Бекет ата жер асты мешітінің ерекшелігі неде?

– Мәшһүр Жүсіп өз танымында жүрек тазалығы ұғымын не мақсатпен басты орынға қояды?

– Абай мен Шәкәрім шығармаларында діннің басты қызметі қандай қандай болу тиіс делінген?

– Йасауидің «Хал ілімі» мен Шәкәрімнің «Ар ілімі арасындағы қандай ұқсастықты байқайсыздар?»

P (point of view) – көзқарас;

R (reason) - себеп;

E (example) – мысалы;

4.«Органайзер» әдісі. Кестені толтырыңыз. Топтық жұмыс.

Мақсаты: Бұқар жырау, Бекет ата, Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Бекасыл Биболатұлы, Ғұмар Қараштың діни мұраларын талдау.

ОҚД: оқылым, жазылым, ой қорытынды.

Төмендегі мәтінді пайдалана отырып кестені толтырыңдар.

Ғұламалардың аты-жөні	Алдыңғы білім	Жаңа ақпарат

5. «SWOT талдау» әдісі. Топтық жұмыс.

Мақсаты: Абай Құнанбайұлының қара сөздерін оқи отырып қазақтың ұлттық болмысына SWOT талдау жасаңыз.

Ресурс:

<https://predmet.kz/adebiet/kitapтар/Абайдың%20қара%20сөздері.pdf>

ООД: оқылым, жазылым, ой қорытынды.

SWOT талдау

Күшті жағы	Әлсіз жағы
Мүмкіндік	Қауіп-қатер

6. «Венн диаграммасы» әдісі. Жұптық жұмыс.

Мақсаты: Йасауидің «Хал ілімі» мен Шәкәрімнің «Ар ілімі» арасындағы ұқсастық пен айырмашылықты анықтайды.

Ресурс:

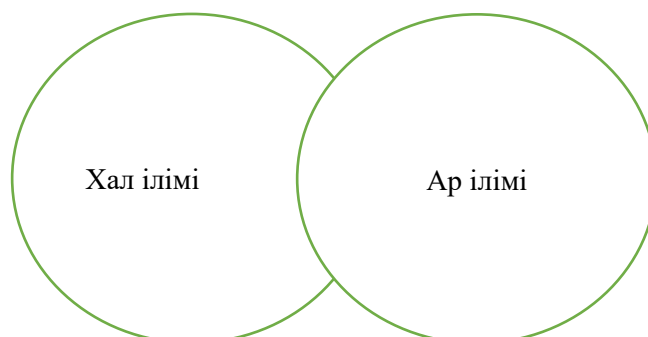
1.

<http://nblib.library.kz/elib/library.kz/journal/MEIRMANOV.....2010....5...pdf>

2. <https://muslim.kz/kz/article/ar-ilimi>

ООД: оқылым, жазылым, ой қорытынды.

Венн диаграммасы

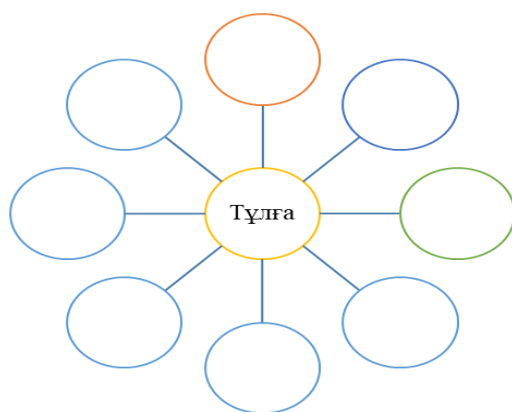

7. «Ассоциация» әдісі. Топтық жұмыс.

Мақсаты: Тұлғалардың бірін тандап ассоциация жасайды. Бұқар жырау, Бекет ата, Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Бекасыл Биболатұлы, Ғұмар Қараш

Ресурс: Қосымша материал №1

ООД: оқылым, жазылым, ой қорытынды.

Қосымша материалдар

Ғұламалар	Ақпараттар
Бұқар жырау (Көмекей әулие) Ресурс:	1684-1781 жылдары өмір сүрген. Павлодар облысы, Баянауыл ауданы, Далба тауының етегінде дүниеге келген. Абылай ханның кеңесшісі. Тәуке ханның да жыршысы болған. Абылай ханға сын айтқан дарынды, дана адам болған. «Хан Абылай атандың, дүниеден шықпай мініңіз, алтын тақтың үстінде, үш жүздің басын құрдыңыз» деп жырлаған. Бұқар Жырау шығармаларының тақырыптық аясы, шеңбері – Жақсылық пен Жамандық, Елдік пен Ерлік, Ізгілік пен Зұлымдық, Әділдік пен Әдептілік, Жастық пен Кәрілік, Татулық пен Араздық, Достық пен Дұшпандық, Адалдық пен Арамдық, Тектілік пен Азғындық, Тұтастық пен Бірлік. «Бұхарекең сөйлеген уақытында сөзі мұндай жүз есе, мың есе шығар. Бізге келіп жеткен тамыры ғана, — деп жазады жыраудың тұңғыш библиографы Мәшіүр Жүсіп Көпеев — бұл кісінің сөзін түгел жазамын деушіге Нұқтың өмірі, Айыптың сабыры, Аплатонның ақылы керек». Болашақта ұлы жырау мұралары жаңаша көзқарас, дүниетаным тұрғысынан (ислам құндылықтарымен сабақтастығы, мораль философиясы, мемлекет мүддесі, поэтикасы) жазылуы тиіс. https://kk.wikipedia.org/wiki/Бұқар жырау Қалқаманұлы
Бекет ата Ресурс: https://kaz.nur.kz/family/school/2031905-qasiet-i-nede-beket-atany-xalyq-ne-usin-aulie-sanagan-zane-ol-turaly-nyz-angimeler/	Дерекке сүйенсек, Бекет ата 1750 жылы туылып, емші, көріпкел ғана емес, физика, математика, астрономия заңдылықтарын жақсы білген ғұлама ретінде аты танылған. Бұхарада оқып, ілім жинаған соң, өз өңіріне қайта келіп, бес мешіт салдырады. Жергілікті дін ғұламаларының арасында атақ-даңқы өсіп, Пір атанады. Пайғамбар жасында дүние салады. Бұл күнде мешіт басы күні-түні әулие басына зиярат етушілерден бір арылмайды. Маңғыстау облысындағы Үстіртте орналасқан Бекет ата жер асты мешітіне арнайы зиярат етіп келушілер көп. Облыс орталығы Ақтау қаласынан Қарақия ойпаты арқылы Жаңаөзен қаласына жетіп, әрі қарай міндетті түрде Шопан ата қорымына соғады. Кей аңыздарға қарағанда қорым, Қожа Ахмет Яссауидің шәкірті Шопан ата салдырған жер асты мешітінің төңірегіне салынған. Маңғыстау жер асты мешіті сияқты мешіттер өте аз, осы мешіт өзінің түрімен басқа мешіттерге қарағанда ерекшелінеді.

	https://kaz.nur.kz/family/school/2031905-qasieti-nede-beket-atany-xalyq-ne-usin-aulie-sanagan-zane-ol-turaly-anyz-angimeler/
Абай Құнанбайұлы Ресурс: https://kk.wikipedia.org/wiki/Абай_Құнанбайұлы	Абай (Ибраһим) Құнанбайұлы (<u>10 тамыз 1845 жыл - 6 шілде 1904 жыл</u>) - <u>ұстаз, ақын, ағартушы, қазақ әдеби тілінің</u> негізін қалаушы, <u>философ</u>, сазгер, <u>аудармашы</u>, саяси қайраткер, либералды көзқарасын <u>ислам</u> дініне таяна отырып, <u>орыс</u> және <u>еуропа</u> мәдениетімен жақындасу арқылы қазақ мәдениетін жаңартуды көздеген реформатор. Абай ақындық шығармаларында қазақ халқының әлеуметтік, қоғамдық, моральдық мәселелерін арқау еткен. Абай Шығыс пен Батыс мәдениетін жетік білген. Бірқатар әлем ойшылдарының еңбектерімен жақсы таныс болған. Философиялық <u>трактаттар</u> стилінде жазылған «<u>Қара сөздері</u>» - тақырып ауқымдылығымен, дүниетанымдық тереңдігімен, саяси-әлеуметтік салмақтылығымен құнды. https://kk.wikipedia.org/wiki/Абай_Құнанбайұлы
Шәкәрім Құдайбердіұлы Ресурс: https://kk.wikipedia.org/wiki/Шәкәрім_Құдайбердіұлы	Шәкәрім Құдайбердіұлы (<u>11шілде (23шілде) 1858 - 2 қазан 1931</u>) - <u>ақын, жазушы, философ, тарихшы, композитор</u>. Абаймен замандас әрі інісі, әрі ол негізін салған реалистік әдебиет дәстүрлерін алға апарушы ізбасары. Өзі өмір сүрген ортаның қоғамдық-саяси және әлеуметтік сыр-сипаттарын көре білуде, қоғам мен адам табиғатындағы кемшіліктерді зерделеуде, туған халқына түзу жол көрсетуде Құдайбердіұлы Абай бағытын ұстанды. Шәкәрімнің әкесі Құдайберді <u>Құнанбайдың Күнке</u> деген бәйбішесінен туған, яғни Абайдың туған ағасы. Шәкәрім бес жасында ауыл молдасына оқуға беріледі де онда жеті жасына дейін оқиды. Жеті жасында әкесінен жетім қалған ол бұдан былайғы кезде Абайдың тікелей тәрбиесінде болады. Өскен ортасының аса бай дәстүрлері мен Абай ағасының тәрбиесі табиғатынан зерек Шәкәрімнің жетімдік көрмей өсуіне ғана емес, оның талантты ақын, парасатты ой иесі болуына да зор ықпал жасады. Шәкәрімнің өзі кейінірек былай деп жазды: «Әкеміздің бір шешесінен туған Ибраһим мырза, қазақ ішінде Абай деп атайды, сол кісі мұсылманша һәм орысша ғылымға жүйрік һәм Алланың берген ақылы да бұл қазақтан бөлек дана кісі еді, ержеткен соң сол кісіден тағлым алып, әр түрлі кітаптарын оқып, насихатын тыңдап, азғана ғылымның сәулесін сездім». Кезінде арнайы оқу орындарында оқып білім алмаса да, өз бетінше ізденіп және Абай ағасының жетекшілігімен жан сарайын байытқан Құдайбердіұлы заманында қазақ арасындағы аса білімді адамдардың бірі болды. <u>Араб, парсы, түрік, орыс тілдерін</u> жетік білді. Ол адамдар өмірін жақсартуға тырысқан ғалымдарды мысалға келтіреді. Олардың кейбіреулері адам өмірі жаратқан иесін танумен түзеледі десе, кейбіреулері үкімет жойылса, әркім өз бетімен өмір сүрсе түзеледі деді. Ал, біреулер оқу-біліммен, халықты ағартумен адам өмірі түзетуге болады деді. Біреулері бай, кедейді теңеумен түзеледі десе, біреулері тәрбиемен түзуге болады деді. Өмірдің өзі — тіршілік таласы. Сондықтан адам өмірін жаратылыстың өзі солай жаратқан, бірін-бірі жеп, талап, таласып өмір сүрмек дегендер де болған. Шәкәрімнің өзі бұл идеялардың ешқайсысы адам жаратылысын өзгерте алмайтынына сенімді болған.

	https://kk.wikipedia.org/wiki/Шәкәрім_Құдайбердіұлы
Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы Ресурс: https://kk.wikipedia.org/wiki/Мәшһүр_Жүсіп_Көпейұлы	Мәшһүр-Жүсіп Көпейұлы (1858 - 1931, Павлодар облысы, Баянауыл ауданында туған)- ойшыл, фольклор танушы, этнограф, тарихшы, философ, қазақ мәдениеті мен әдебиетінің белгілі тұлғасы. Арғын тайпасы Сүйіндік руы Күлік бөлімінен шыққан. Мәшһүр-Жүсіп араб және парсы тілдерін жетік білгенімен қоймай, көп тілді білген ғұлама. Ол өлең жазумен қатар, ауыз әдебиеті үлгілерін жинап бастырумен де айналысты. Шежірелер мен айтыстарды, көптеген тарихи жырларды хатқа түсіріп, кейінгі ұрпаққа аманаттады. Сонымен бірге, ол күллі ғұмырын қазақ халқын сауаттандыруға жұмсады десек те болады. Қазақ жері, «Күн батысы – Сырдария, күншығысы – ұзын аққан Ертіс, оңтүстігі – Жетісу өзені, солтүстігі – Еділ, Жайық. Бұл қазақ иесіз жатқан жерге келіп ие болған жоқ, ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен кеше Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Қазыбек би, Шақшақ Жәнібек батыр заманында жаннан кешіп, сусын орнына қызыл қан ішіп, жаудай алысып, жаттай салысып, күні-түні атысып, қара қанға батысып, шыбын жанын нысанаға байлап, не маңғаз, сарбаздары жау жолында оққа ұшырап өліп, сөйтіп алған жері еді» ИМАН Исламның бес парызы біреуі – иман, Таппайды бұл бесеуін дүние жиған. Ықтият, шын ниетпен жұмыс қылып, Ерлерді айт Құдай үшін жанын қиған. Өз заманында озық туған көрнекті тұлға ақындығымен қатар тарих, әдебиеттану, өлкетану, шежіре жинақтау салалары бойынша мол мұра қалдырды. Бірақ қолжазбаларының көбі түрлі себептермен сақталмаған. Әсіресе, Кеңес заманында көптеген шығармалары қасақана құртылды. Мәшһүр Жүсіптің ел ішінде көріпкел- әулиелігімен танылғаны белгілі. Оған өзінің дүниеден қайтатын ай-күніне дейін дәл біліп, бір жыл бұрын асын бергізіп кетуі дәлел. Аңызға бергісіз мұндай деректер мен шығармалары қазір 20 том болып басылып жатыр. Ал, жарық көрген кітап тың деректермен толықтырылды. Ғалымдардың айтуынша, Мәшекеңнің зерттелмеген мұрасының өзі әлі талай ұрпаққа азық болмақ. https://kk.wikipedia.org/wiki/Мәшһүр_Жүсіп_Көпейұлы
Бекасыл Биболатұлы Ресурс: https://egemen.kz/article/323044-bekasyl-aulie	Бекасыл Биболатұлы қазіргі Түркістан облысының Төлеби ауданындағы Есім хан ордасының іргесінде 1822 жылы өмірге келіп, 1915 жылы туған жерінде қайтыс болған. Бекасыл Биболатұлы – Сайрам, Қарнақ, Ташкент, Самарқанд, Бұхара, Шам (Сирия) еліндегі білім ордаларын түгел меңгерген данышпан, теолог, астролог, астроном, математик, философ, шипагер, бақ қонған, кие дарыған кісі, Ислам қағидаттарын, өмір салтын терең меңгерген дана, асқан ғұлама, Есім ханның уәзірі Құдайберді бидің тікелей ұрпағы, Төле бидің жақын аталас туысы, «Еңсегей бойлы Ер Есім» мен «Төле бидің тарихы» атты

	дастандардың авторы Қазанғап Байболовтың ұстазы. Бекасыл Биболатұлы туған жерінде медресе ашып, сол аймақтың балаларын оқытқан, шығармашылықпен айналысып, көптеген кітап жазған. Көзінің тірісінде-ақ Бекасыл әулие атанған. Бүгінгі ұрпаққа Бекасыл Биболатұлынан әзірге жеткені «Зикзал» атты ғибрат кітабы – халқымыздың тәуелсіздік жылдарында тапқан асыл қазыналарының бірі. Он тоғызыншы ғасырда қағазға түскен бұл құнды қолжазба тәуелсіздік жылдары төрт рет шығарылып, ғылыми айналымға түсті, бірнеше ғылыми конференцияға арқау болды. Тек қазақ халқының ғана емес, бүкіл адамзаттың қымбат жауһарларының бірінен саналатын бұл шығармада Исламның асыл қасиеттері, адамзаттың байтақ тәжірибесі, салт-дәстүрі, замананың ой санасы, ғылымның сансаласы қамтылған, қазақ топырағында бұрын кездеспеген, өмір тылсымдарының сырлары мен құпияларын ашатын, адамның күнделікті өміріне керекті пайдалы кеңестер, ғылыми мәліметтер мен басқа да тұжырымдар бар. Қазақ руханиятындағы алып тұлғалардың бірі Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының Оңтүстікке сапарын баяндайтын, «Қазақ баласы оқыдым, тоқыдым десе де, Бекасыл хазрет бола ма» деп аталатын мақаласында Бекасыл әулиені аса құрметпен хазрет, ұстаз деп атайды және пір тұтады, ғұламаның қадір-қасиетін айшықты аша түседі, оның «Зикзал» атты еңбегін аса құнды, баға жетпес туынды деп бағалайды. https://egemen.kz/article/323044-bekasyl-aulie
Ғұмыр Қараш Ресурс: https://kk.wikipedia.org/wiki/Ғұмар_Қараш	Ғұмар Қараш (1875 жыл Батыс Қазақстан облысы Жәнібек ауданы, Қыркұдық деген жері - 12 сәуір, 1921 жыл, Батыс Қазақстан облысы Жәнібек ауданы, Жақсыбай ауылдық округі жеріндегі Құнаншапқан) - ақын, қоғам қайраткері. Ғұмардың руы — Кіші жүз құрамына кіретін ноғай-қазақ. Оның ішінде қояс, одан Оразақай. Әйгілі Шөлгез жырау Тіленшіұлы Ғұмардың түп атасы делінеді. Ғұмар әкеден жастай жетім қалса да, ауқатты ағайындары арқасында қатарынан қалмай білім алған — әуелі ауыл молдасынан оқып, хат танып, сауат ашады. Кейін Ғұмар Жазықұлы, Ысмағұл Қашғари сияқты молдалардан, Жалпақтал (Фурманов) елді мекеніндегі Ғұбайдолла Ғалікеев хазіретінен дәріс алғаны айтылады. Ғұмар жастайынан татар, орыс, араб, парсы тілдерін жетік меңгерген. Ғабдолла Мүштақ (Алланың зерделі құлы) атты бүркеншікпен «Айқап» журналы мен «Қазақ» газетіне мақалалар жазып тұрды. Сол жылдары Орынбор қаласында Шәңгерей Бөкеевтің қамқорлығымен ел аузынан жинаған әдеби мұраларды құрастырып, «Шайыр...» және «Көксілдер» атты екі жинақ шығарды. Ғұмар Қараш өлең-толғауларында, көсем сөздері мен мақалаларында заман, өмір, дін-шариғат, табиғат, махаббат, т.б. мәселелер туралы толғанады, патша үкіметінің отарлаушылық саясатын, жергілікті әкімдердің екіжүзділігін сынап, халыққа адал қызмет етуге үндейді. Өз тілі мен мәдениетін сақтай отырып, ғылым, білімге ұмтылуды, мәдениетті елдерден үлгі алуды насихаттайды. Өлең-толғаулары философия ой-пікірлерге

Жамбыл облысы, Тараз қаласы Б.Момышұлы атындағы №45 қазақ классикалық гимназиясының тарих пәні мұғалімі Лаубай Тоғжан Құралбайқызының іс-тәжірибесінен

26- сабақ.

Тақырыбы: Жалған діни ұйымдар мен ағымдар туралы түсінік. Дін атын жамылған теріс пиғылды ағымдар, олардың белгілері және зардабы.

Сабақтың мақсаты:

- Білім алушыларға жалған діни ұйымдар мен теріс ағымдар туралы түсінік беру;
- Теріс пиғылды ағымдардың белгілерін анықтап, олардың қоғамға тигізетін зардаптарын түсіндіру;
- Діни сауаттылықты арттыру арқылы білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- ✓ Білім алушылар жалған діни ұйымдардың негізгі белгілерін біледі;
- ✓ Теріс ағымдардың қоғамға және жеке адамға әсерін талдай алады;
- ✓ Діни сауаттылықтың маңыздылығын түсініп, өзін-өзі қорғау дағдыларын қалыптастырады.

Мұғалімге нұсқаулық:

1. «Миға шабуыл» әдісі. Топтық жұмыс.

Мақсаты: Білім алушыларға жалған діни ағымдардың белгілерін түсінуге көмектесу және олардан сақтану жолдарын үйрету.

ОҚД: түсіну, сыни талдау, талдау және шешім қабылдау.

1 – тапсырма. ЖДА пайда болу себептерін анықтаңыз

№	Себептер	Сипаттамалар
A	Әлеуметтік-экономикалық жағдай	1. Адамдардың діни сенімге қызығушылығы артады
B	Ғаламдану және ақпараттану	2. Материалдық қиындықтар діни ұйымдарға қосылуға итермелейді
C	Мәдени және идеологиялық өзгерістер	3. Жаңа идеялар мен сенім жүйелері тарайды
D	Рухани ізденіс және сенім дағдарысы	4. Интернет пен әлеуметтік желілер арқылы жаңа ағымдар жылдам таралады

Жауаптарын жазыңыз: A - ____, B - ____, C - ____, D - ____.

2 – тапсырма. «Бейбітшілік көпірі» (шығармашылық жұмыс).

Сізге әлемдік және дәстүрлі діндер өкілдері бас қосқан халықаралық саммитке қатысу мүмкіндігі берілді. Сіздің міндетіңіз – "Бейбітшілік көпірі" жобасын ұсыну.

Тапсырма: Діндердің ынтымақтастығы бейбітшілікке қалай ықпал етеді? (3 нақты мысал келтіріңіз).

Сіздің ойыңызша, әлемдегі діни конфессиялар арасындағы келісімді нығайту үшін қандай үш қадам жасау керек?

"Бейбітшілік көпірі" жобасына ұран ойластырыңыз (1 сөйлем)

■ Жауабыңызды жазыңыз:

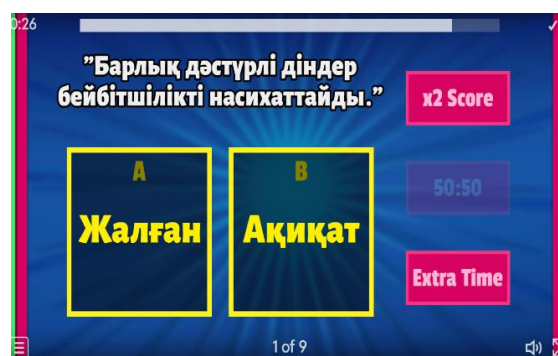
3-тапсырма. Жұптық жұмыс. Ақылбек мұғалімнің дәріс сағаттарының кезекті айдарын тыңдап, «Факт vs Манипуляция» ойыны. Ойын мақсаты: бұл ойында білім алушылар ойлау, талдау және ақпараттың қажеттісін талдай білу дағдыларын дамытады. Олар жалған діни ағымдардың айла-амалдарын тануды және олардан сақтануды үйренеді.

Ақылбек мұғалім

Білім алушыларға төмендегі мәлімдемелер беріледі. Олар «Шын» немесе «Жалған» деп жауап беріп, өз ойларын дәлелдеу керек.

<https://wordwall.net/resource/87564682>

4-Жеке тапсырма. Білім алушыларға жалған діни ағымдардың белгілері мен зардабын ойын арқылы түсіндіру. Білім алушылар білім алушылар дөңгелекті айналдырып, түскен сұраққа жауап береді. Егер дұрыс жауап берсе, ұпай жинайды. Ойын барысы: дұрыс жауап айтса, келесі деңгейге өтеді, ал қате жауап берсе, басынан бастайды немесе дұрыс жауап тапқанша ойланады.

Бастаймыз!

**Дөңгелкті айналдыру үшін
сканерлеңіз!**

Қорытынды:

– Егер білім алушылар барлық кезеңдерден дұрыс өтсе, олар **жалған ағымдардың басты белгілерін** түсінген болып саналады;

– Егер бірнеше рет қателессе, мұғалім **қате жауаптардың себебін талқылап**, қосымша түсіндіру жұмысын жүргізеді.

Қалыптастырушы бағалау: «Жеделхат» әдісі . Әр білім алушы сабақтан алған негізгі идеясын 1-2 сөйлеммен қағазға жазады. Бұл жеделхаттарды мұғалім жинап, оқып, білім алушылардың түсінігін талдайды.

27- сабақ.

Тақырыбы: Тыйым салынған діни ұйымдар. Терроршылық - дінге жат ұғым

Сабақтың мақсаты:

- Білім алушыларға экстремизм мен терроризмнің қауіптілігі туралы түсінік беру;
- Діннің бейбітшілікке шақыратынын түсіндіру;
- Қоғамдағы тұрақтылық пен қауіпсіздікті сақтау маңыздылығын ұғындыру.

Күтілетін нәтижелер:

- ✓ Білім алушылар экстремизм мен терроризмнің айырмашылығын біледі;
- ✓ Тыйым салынған ұйымдардың зиянын түсінеді;
- ✓ Діннің зорлық-зомбылыққа қарсы екенін ұғынады.

Мұғалімге нұсқаулық:

1-тапсырма.Топтық жұмыс. Ақылбек мұғалімнің дәріс сағаттарының кезекті айдарын тыңдап, подкаст ұйымдастырамыз.

Ақылбек ағайдың дәрісін тыңдау үшін сканерлеңіз

Ақылбек мұғалім

Подкаст тақырыбы: "Сана Сақшысы: Дін, Қауіпсіздік және Қоғам".

Балаларға подкаст жасаудағы қызығушылығына қарай тандау жасауға мүмкіндік беру:

Сценарий жазғысы келетіндер – 1-топ

Жүргізуші болғысы келетіндер – 2-топ

Зерттеумен айналысқысы келетіндер – 3-топ

Техникалық көмек көрсететіндер – 4-топ

Бұл әдіс арқылы білім алушылар өздері қалаған рөлдерді ойнай алады. Бұл әдіс істейді.

Жүргізуші: Құрметті тыңдаушылар, сіздермен бірге "Сана Сақшысы" подкасты. Бүгін біз маңызды тақырыпты – тыйым салынған діни ұйымдар мен терроризмнің дінге жат ұғым екенін талқылаймыз. **Мысалы:**

Жүргізуші:

Соңғы жылдары әлемде терроризм мен экстремизмге байланысты көптеген оқиғалар орын алып жатыр. Бірақ бір маңызды нәрсені түсінуіміз керек: Терроризм – бұл кылмыс, ал дін – бейбітшілікке шақыратын рухани құндылық.

Ислам, христиан, буддизм, индуизм – кез келген діннің басты мақсаты – адамгершілік, мейірімділік және әділдік. Діни экстремизмнің ең қауіпті жағы – олардың діни құндылықтарды бұрмалап, өз мақсаттарына пайдалануы.

Сұрақ: Дін адамдарды біріктіруі керек пе, әлде бөлектеуі керек пе?

Қауіптен қалай сақтану керек?

Жүргізуші:

Қазір интернет пен әлеуметтік желілер арқылы экстремистік идеологияны тарату өте оңай.

Жастардың діни сауаты төмен болғанда, олар осындай қауіпті ұйымдардың құрбанына айналуы мүмкін.

Қалай сақтануға болады?

- Ресми дереккөздерге сену. Жалған ақпараттан аулақ болу.
- Құқықтық сауаттылықты арттыру. Қазақстанда тыйым салынған ұйымдарды білу.
- Діни білімді дұрыс жерден алу.
- Егер сіз күмәнді ақпарат көрсеңіз немесе экстремистік әрекеттер туралы білсеңіз, 110 (ҰҚК) немесе 102 (Полиция) нөміріне хабарласыңыз.

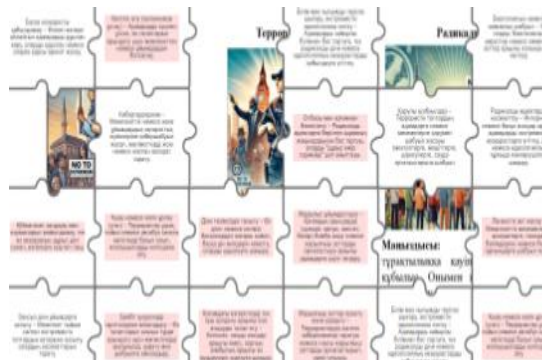
Сұрақ: Сіз қалай ойлайсыз, экстремизммен күресу үшін ең маңызды фактор қандай?

Кері байланыс: Подкасты пайдалы деп тапсаңыз, достарыңызбен бөлісіңіз! Бізбен бірге қауіпсіз қоғам құрайық!

📻 "Сана Сақшысы" подкастында кездескенше!

2-тапсырма. «Пазл» ойыны. Жұптық тапсырма.

Ойынның мақсаты: Білім алушылардың жаңа терминдерді есте сақтауын жеңілдету. Терминдер мен олардың анықтамалары арасындағы байланысты нығайту.

«Пазл» ойынын ойнау үшін
сканерлеңіз

<https://learningapps.org/watch?v=pyq0v1eoa25>

3-тапсырма. Жеке тапсырма. Деструктивті ағым өкілдері адамдардың құқықтық сауатсыздығымен діни сауатының төмендігін тиімді пайдаланып, арбауға тез түсіреді. Бұл тапсырмада сіздер деструктивті ағым өкілдерінің арбау тәсілдерін анықтап, сәйкестендіресіздер.

белгілі бір тапсырмаларды орындау үшін ынтымақтасуға және деструктивті діни ағым қатарына тартуға бағытталған түрлі амалдар мен әдістер жиынтығы.

Деструктивті ағымға кірген адамдар таныстарыңнан алысқанда, оқуы мен жұмысыңдыртестерің, отбасы мүшелерің, әрекетін қата сөмей бастайтын арбаудың арқын анықтаңыз	Деструктивті ағым өкілдері адамдарды өздеріне тарту үшін, нақты тапсырмаларды орындату үшін өрекет етсе бұл арбаудың қандай түрі?	Деструктивті ағым өкілдері адамдарды өздеріне тарту үшін құлақ жала қарсы алып, жолы сөйлеп, ортақ өңілімге тартса бұл арбаудың қандай түрі?	Деструктивті ағымға кірген адамдар қоғамға қайта орала алмайтын арбаудың арқын анықтаңыз	Арбау дегеніміз не?
---	---	--	--	-----------------------------------

Тапсырмаға өту үшін сканерлеңіз

28-сабақ.

Тақырыбы: Діни экстремизм мен терроризмнің ұлттық қауіпсіздікке қатері.

Сабақтың мақсаты: Діни экстремизм мен терроризмнің мәнін, себептерін және қоғамға тигізетін қауіп-қатерін түсіндіру. Жастар арасында діни сауаттылықты арттырудың маңыздылығын түсіну және алдын алу жолдарын ұсыну.

Күтілетін нәтижелер:

— Діни экстремизм мен терроризмнің негізгі белгілерін, олардың ұлттық қауіпсіздікке тигізетін әсерін біледі;

- Экстремизм мен терроризмнің таралу себептерін, оның идеологиялық, әлеуметтік-экономикалық факторларын ұғынады;
- Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін мемлекет пен азаматтардың атқаратын рөлін түсінеді.

Мұғалімге нұсқаулық:

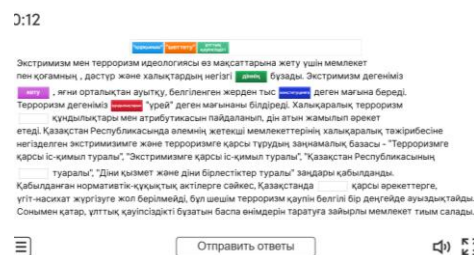
1 – тапсырма. Жұптық жұмыс. Сізге екі баған берілген. Бірінші бағанға экстремистік топтардың дінді қалай бұрмалайтынын, ал екінші бағанға шынайы діннің негізгі құндылықтарын жазыңыз.

Экстремистік бұрмалау	Шынайы дін құндылықтары
1.	1.
2.	2.
3.	3.

3 – тапсырма. Жеке жұмыс. Төменде Қазақстанда экстремизм мен терроризмге қарсы қабылданған негізгі заңдар берілген. Осы заңдардың бірін зерттеп, бос қалған ұяшыққа дұрыс жауапты орналастырыңыз.

Тапсырмаға өту үшін
сканерлеңіз

Тапсырма сілтемесі

<https://wordwall.net/ru/resource/87634493>

Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің КММ «Шоқан Уәлиханов атындағы №3 мектеп-лицейі тарих пәні мұғалімі Бахытканова Шынар Сериковнаның іс-тәжірибесінен

29-сабақ

Тақырыбы:

Қазақстан – унитарлы және зайырлы мемлекет.

Қазақ халқы – діни тұтастығын сақтаған ұлт

Оқыту мақсаты:

- Қазақстан – унитарлы және зайырлы мемлекет ретінде түсінеді.

- Қазақ халқы – діни тұтастықты сақтаған мемлекет ретінде баға береді.

Пәндік нәтижелері: білім алушылар анықтамалардың мазмұнын түсінеді,

Қазақстан Республикасына діни тұтастығын сақтаған ел ретінде тұжырым жасайды.

Білім алушылар:

- Қазақстан – унитарлы және зайырлы мемлекет ретінде танысады, терминдерді ажыратады.

- Қазақ халқы – діни тұтастықты сақтаған мемлекет ретінде дәлелдер келтіре алады.

Пәнаралық байланыс

Қазақстан тарихы, Жаһандық құзыреттілік.

Мұғалімге нұсқаулық:

☐ Ынталандыру.

1. «Адаққан әріптер» әдісі. Топтық жұмыс.

Мақсаты: Қазақстан – унитарлы және зайырлы мемлекет ретінде білімдерін толықтыру.

ОҚД: түсіну, ажырату.

Тапсырма: Унитарлы, зайырлы терминдерін адаққан әріптер арасынан табу.

☐ Өзіндік танымдық белсенділік:

2. «Аялдама» әдісі бойынша. Топтық жұмыс.

Мақсаты: мәтінмен жұмыс жасай отыра білім алушылар діни тұтастықты сақтауда ҚР-ның рөлін бағалайды.

ОҚД: түсінеді, талдайды, дәлелдер келтіреді.

Тапсырма: «Қазақ халқы – діни тұтастығын сақтаған ұлт» мәтінді оқып, тақырып бойынша 3 дәлел келтіре отыра, TED форматында «Діни тұтастығын сақтаған қазақ ұлты» тақырыбында жоба қорғау.

Кері байланыс: «4 сөйлем» әдісі бойынша

1 пікір	1 дәлел
1 ұсыныс	1 қорытынды

30-сабақ

Тақырыбы: Қазақстан Республикасының дін туралы заңнамасы. Зайырлылық – мемлекеттік жүйенің негізі, ұлттық қауіпсіздіктің кепілі

Оқыту мақсаты:

– зайырлы Қазақстан құндылықтарын бағалау;
– зайырлылық моралі өлшемдерін, оның тұлға еркіндігін қамтамасыз етудегі маңызын сипаттау;
– еліміздің зайырлы ұстанымдарын халық мүддесі тұрғысынан негіздеу, бағалау, дәлелкелтіру (керісінше де).

Білім алушылар:

– Қазақстан Республикасының дін туралы заңнамасын түсінеді және маңыздылығына тоқталады;

– Зайырлылық – мемлекеттік жүйенің негізі, ұлттық қауіпсіздіктің кепілі ретінде дәлелдер келтіреді.

Пәнаралық байланыс

Жаһандық құзыреттілік, Қазақстан тарихы.

Мұғалімге нұсқаулық:

☐ Білім алушыларды қолдау.

1. «Стратегияны бірге ойланайық» әдісі.

«Бүгінгі таңда діни сауаттылықтың маңызы қандай?»

(Сынып өз ойларымен бөліседі)

Мақсаты: діни сауаттылық және оның қоғамдағы рөлі туралы талдай отыра дәлелдер келтіру.

ОҚД: түсіну, сыни талдау, талдау және жағымды жағымсыз тұстарын ашу.

Тапсырма: Қазақстан Республикасының дін туралы заңнамасымен танысу.

Құжатпен жұмыс (ықшамдалып ұсынылады)

☐ Өзіндік танымдық белсенділік:

2. «Ментальды карта» әдісі бойынша сызба жасау.

Тапсырма: «Қазақстан Республикасының дін туралы заңнамасы» мәтіні бойынша негізгі ойды анықтап сызбаға түсіре отыра, бағалаңыз.

Мақсаты: негізгі ойды айшықтау, есте сақтау, талқылау.

ОҚД: ҚР-ның Дін туралы заңнамасы ұлттық қауіпсіздік кепілі ретінде талдау.

Тапсырма: Берілген мәтін бойынша SWOT кестесін толтыру.

Жағымды жағы	Мүмкіндіктері
Жағымсыз жағы	Қауіп қатері

3. «Зайырлылық – мемлекеттік жүйенің негізі, ұлттық қауіпсіздіктің кепілі» тақырыбында шағын ой пікіріңізді 5 сөйлемге жинақтап жазу.

Кері байланыс: «Ойланыңыз және жауап беріңіз»

есте сақтау керек 4 маңызды мәлімет

көбірек білу керек 3 мәлімет

білетін 2 мәлімет

Қазақ халқы - діни тұтастығын сақтаған ұлт

*Астана қаласы әкімдігінің №105 жайлы мектептің тарих пәні мұғалімі
Мырзабекова Жайнагуль Куанышбаевнаның іс-тәжірибесінен*

31-сабақ: Тақырып: Діни сенім еркіндігі туралы түсінік. Қазақ халқы Қазақстандағы діни және этникалық тұрақтылықтың кепілі

Оқу мақсаты: Қазақстандағы этномәдени, дінаралық қатынастарды зайырлылық ұстанымның ұтымды нәтижесі ретінде танытып, білім алушыларды азаматтық мінезбен жауапкершілік қасиетке тәрбиелеу

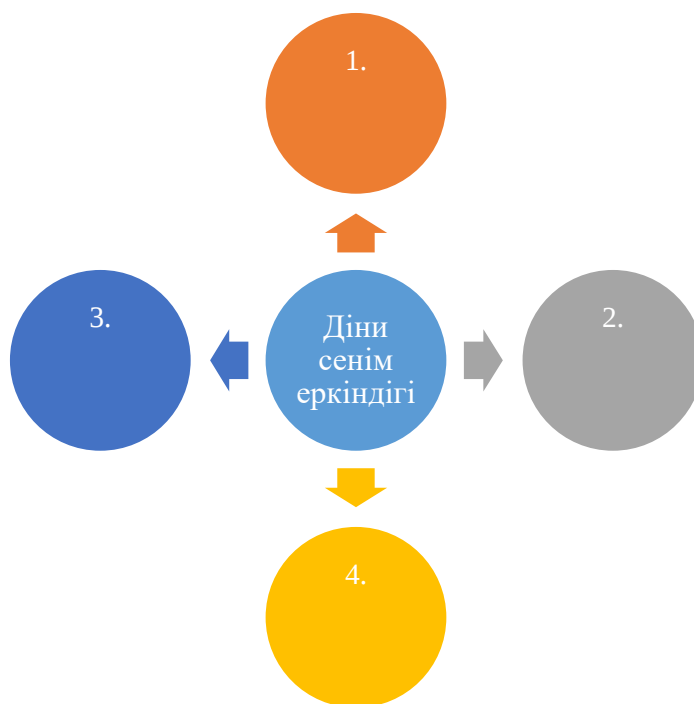
Мұғалімге арналған ұсыныстар:

Кіріспе

Мақсаты: білім алушылардың діни сенім еркіндігі ұғымын қалай түсінетіндігінің деңгейін анықтап, өзара пікір алмасу.

1. Жеке жұмыс:

«Діни сенім еркіндігі» деген ұғымды қалай түсінетіндігін 4 сөйлеммен түсіндіріп беріңіз.

Білім алушылар жауабы осы мазмұнда болуы керек:

Діни сенім еркіндігі – адамның қандай да бір дінді ұстануға немесе ешқандай дінге сенбеуге құқығын білдіретін негізгі адам құқықтарының бірі. Бұл еркіндік адамның өз сеніміне сай діни рәсімдер мен ғибадаттарды орындауына, діни бірлестіктерге қосылуына немесе олардан шығуына, діни көзқарасын ашық білдіруіне мүмкіндік береді.

2. Жұптық жұмыс

Мақсаты: Әлемдегі және Қазақстандағы діни сенім еркіндігінің неден көрінетіндігін белгілеу.

Әрбір жұп осы екі тапсырманың бірін таңдап, орындаңыз. Кем дегенде 3 белгісін жазыңыз. Осы белгілердің көрінетіндігіне дәлел келтіріңіздер.

1. Әлемдегі діни сенім еркіндігінің белгілері
2. Қазақстандағы діни сенім еркіндігінің белгілері

1. Дәлел	
2. Дәлел	
3. Дәлел	

Жауаптары осы мағынада беріледі:

Діни сенім еркіндігінің белгілері. Өз жауаптарын тексеріп көру үшін тақтаға шығарып талқылау ұсынылады. Кем дегенде үшеуін жазса да болады.

1. Ар-ождан және сенім бостандығы – әрбір адамның ішкі наным мен сенімін еркін таңдауы.

2. Діни ғибадаттар мен рәсімдерге қатысу құқығы – діни мерекелерді атап өту, намаз оқу, *діни кітаптарды оқу және тарату, діни ұйымдарға кіру немесе олардан шығу құқығы.*

3. Діни сенімін ашық білдіру немесе жасырын ұстау құқығы – адам өз сенімі туралы еркін айтуға немесе оны құпия ұстауға құқылы.

4. Діни ұйымдарды құру және басқару құқығы – адамдардың өз діни бірлестіктерін құрып, оны басқару мүмкіндігі бар.

5. Мемлекеттің діни істерге араласпау принципі – мемлекет діни сенімдерге бейтарап қарауы және қандай да бір дінді мәжбүрлеп енгізбеуі тиіс.

Топтастыру: 2-тапсырманы орындау барысында бірдей тақырыптар алған жұптарды бір топқа жинақтау. Егер адам саны көп болып кетсе, 4 топ шығаруға болады: екі топ Қазақстандағы, екі топ әлемдегі діни сенім еркіндігі туралы ақпарат береді.

3. Топтық жұмыс

Мақсаты: Қазақстанның зайырлы мемлекет ретінде дәлелдеу. Зайырлылық принципін арттыру үшін ұсыныстар әзірлеу.

«Қазақстан – зайырлы мемлекет» дәлелеңіз.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабында: *«Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары»* деп көрсетілген.

Зайырлылық принципі:

- Діннің мемлекеттен бөлінуі;
- Барлық азаматтар үшін діни сенім бостандығы;
- Мемлекеттік басқару діннен тәуелсіз жүргізілуі;
- Барлық діни конфессияларға тең көзқарас ұстану.

Осы принциптер негізінде топтарға топтық таныстырылым жасау ұсынылады. Әрбір принциптің орындалуына/ орындалмауына дәлелдер келтіру. Топтық таныстырылым әзірлеу жөнінде ұсыныс беріледі.

Топтық таныстырылым жасау: *бір топ таныстырылым жасайды. Басқа топтар толықтырады. Сұрақтар қояды.*

Қорытынды.

Қазақстан Республикасы зайырлы мемлекет болып табылады, яғни мемлекет пен діннің арасы ажыратылған. Діни сенім бостандығы Қазақстан Конституциясымен және «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңмен қорғалады. Әрбір азаматтың діни сенімі үшін қудаланбайтыны заң жүзінде бекітілген. Дегенмен, діни сенім бостандығы кейбір шектеулерге ие болуы мүмкін, мысалы, экстремизм мен радикалды діни ағымдардың таралуына қарсы шаралар заңмен реттеледі.

Діни сенім еркіндігі – адамның негізгі құқықтарының бірі. Ол әрбір азаматқа өз наным мен сенімін еркін таңдау мүмкіндігін береді. Бұл еркіндік қоғамдағы толеранттылық пен тұрақтылықты нығайтуға ықпал етеді. Алайда, діни сенім бостандығы басқа азаматтардың құқықтары мен қауіпсіздігін бұзбауы керек.

4-тапсырма.

Мәтінмен жұмыс.

Діни сенім еркіндігіне қатысты халықаралық құжаттар:

- Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (1948 ж., 18-бап)
- Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт (1966 ж., 18-бап)
- Қазақстан Республикасының Конституциясы (14, 19, 22-баптар)

Осы құжаттармен қосымша танысып шығу ұсынылады

Қосымша құжаттар:

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы

18 бап

Әр адам ой-пікір, ар-ождан және дін бостандығына құқығы бар; бұл құқық өз дінін немесе наным-сенімін өзгерту еркіндігін, өз дінін, наным-сенімін жеке өзі, немесе басқа адамдармен бірігіп тұтып, жария түрде, немесе жеке жолмен уағыздау, құдайға құлшылық ету, діни салт-жораларын орындау бостандығын да қамтиды.

Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001>

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті

(Нью-Йорк, 1966 ж. 16 желтоқсан)

18-бап

1. Әрбір адамның ой-пікір, ар-ождан және дін бостандығына құқығы бар. Бұл құқық дінге сену немесе дінді қабылдау және наным-сенімін өз қалауынша таңдап алу еркіндігін, өз дінін, наным-сенімін жеке өзі немесе басқа адамдармен бірігіп тұту бостандығын, жария түрде немесе жеке жолмен уағыздау, құдайға құлшылық ету, діни және наным-сенім мен ілім салт-жораларын орындау бостандығын да қамтиды.

2. Ешкім де дінге сену немесе дін мен наным-сенімдерін өз қалауынша таңдап алу еркіндігін кемітетін мәжбүрлікке ұшыратылуы тиіс емес.

3. Дінге сену немесе наным-сенімдерін тұтыну еркіндігі тек қана қоғам қауіпсіздігін, тәртіпті, денсаулық пен имандылықты, сондай-ақ басқалардың негізгі құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін заңмен белгіленген шектеулермен ғана шектелуі тиіс.

4. Осы Пактіге қатысушы мемлекеттер ата-аналардың, тиісті жағдайларда заңды қамқоршылардың, балаларына өздерінің наным-сенімдеріне сай діни және имандылық тәрбиені қамтамасыз ету бостандығын құрметтеуге міндеттенеді.

«Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы N 91 Заңы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091>

Қазақстан Республикасының Конституциясы (14, 19, 22-баптар)

14-бап

1. Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең.

2. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды.

19-бап

1. Әркім өзінің қай ұлтқа, қай партияға және қай дінге жататынын өзі анықтауға және оны көрсету-көрсетпеуге хақылы.

2. Әркімнің ана тілі мен төл мәдениетін пайдалануға, қарым-қатынас, тәрбие, оқу және шығармашылық тілін еркін таңдап алуға құқығы бар.

22-бап

1. Әркімнің ар-ождан бостандығына құқығы бар.

2. Ар-ождан бостандығы құқығын жүзеге асыру жалпы адамдық және азаматтық құқықтар мен мемлекет алдындағы міндеттерге байланысты болмауға немесе оларды шектемеуге тиіс.

Қазақстан Республикасының Конституциясы
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>

Қазақстандағы діннің орны

Қазақстан – зайырлы мемлекет, яғни мемлекет пен діннің арасы заң жүзінде ажыратылған. Бұл дегеніміз, дін мемлекеттік саясатқа араласпайды, ал мемлекет діни ұйымдардың ішкі істеріне араласпайды. Дегенмен, Қазақстанда дін қоғам өмірінде маңызды орын алады, өйткені халықтың басым бөлігі өзін белгілі бір дінге жатқызады.

Қазақстандағы негізгі діни конфессиялар

Қазақстанда 18 конфессияға тиесілі 3 800-ден астам діни ұйым тіркелген. Ең ірі конфессиялар:

- Ислам (негізінен сүнниттік ханафи мазһабы) – халықтың 70%-дан астамы мұсылман.

- Православие христиандары (негізінен Орыс православие шіркеуі) – шамамен 20%.

- Католицизм және протестантизм – 3-4%.

- Буддизм, иудаизм және басқа да діни ағымдар – аз ғана бөлікті құрайды

Діннің қоғамдағы рөлі

Рухани құндылықтар мен дәстүрлерді сақтау: Дін қоғамдағы рухани-адамгершілік құндылықтарды нығайтуда маңызды рөл атқарады. Ислам, христиандық және басқа да діндер отбасылық құндылықтарды, әділдік пен қайырымдылықты дәріптейді.

Әлеуметтік және қайырымдылық қызметі: Қазақстандағы мешіттер, шіркеулер мен басқа да діни ұйымдар халыққа әлеуметтік көмек көрсетеді: мұқтаж жандарға қолдау білдіреді, қайырымдылық іс-шаралар ұйымдастырады.

Этносаралық және конфессияаралық келісімнің сақталуы: Қазақстанда діндер арасындағы татулықты сақтау үшін Қазақстан халқы Ассамблеясы, Дін істері агенттігі, Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі сияқты институттар жұмыс істейді.

Діни білім және ағартушылық қызмет: Қазақстанда діни білім беру жүйесі бар. Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті, медреселер және теологиялық білім беру орындары жұмыс істейді.

Мемлекеттің діни саясаттағы рөлі

Мемлекет діни экстремизм мен радикализмнің таралуына жол бермеу үшін тиісті шаралар қабылдайды. 2011 жылы қабылданған «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заң діни ұйымдардың қызметін реттейді.

Қазақстандағы дін – қоғамның маңызды бір бөлігі, бірақ мемлекеттік басқарудан тәуелсіз. Елде діни сенім бостандығы қамтамасыз етілгенімен, мемлекет радикалды және экстремистік ағымдарға қарсы күрес жүргізеді. Қазақстанның діни саясатының басты мақсаты – конфессияаралық келісім мен бейбітшілікті сақтау.

32-сабақ: Тақырып: Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың халықаралық қауымдастықта бейбітшілік пен дінаралық келісім орнату саласында жүргізген саясаты.

Оқу мақсаты: Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың халықаралық қауымдастықтағы бейбітшілік пен дінаралық келісім орнату саласындағы саясатын түсіндіру

Мұғалімге арналған ұсыныстар:

Кіріспе

Мақсаты: Білім алушылардың ақпаратты сұрыптай алуы, оқиғаға қатысты өз пікірін айтып, дәлелдер келтіруге, қорытынды жасауға дағдыланады.

1-тапсырма. Сабаққа кіріспе ретінде бейнебаянмен танысу.

[«Жаһандық саясат». Ұлтаралық және дінаралық келісім - тұрақты даму негізі –](#)

Жеке жұмыс: Бейнебаян бойынша сұрақтарға жауап беріңіз.

А) Әлем тарихында ұлтаралық және дінаралық қарым-қатынастың ең үлкен мәселе екендігіне дәлелдер келтіріңіз.

1.
2.
3.

В) «Қазақстан - мультикультурализмді дұрыс пайдалана білген оған заманауи және сауатты қараған мемлекет ретінде өзін таныта алды ма?» Өз пікіріңізді дәлелдеңіз.

ПТМС формуласы негізінде өз пікіріңізді дәлелдеңіз.

П (Позиция)

Т (Түсіндіру)

М (мысалы)

С (салдары, нәтижесі)

С) «Әлеммен бірге даму үшін ұлтаралық келісім мен үйлесімділік арқылы алға қадам басу керек», - деген тұжырымды қалай түсінесіз?

2-тапсырма. Топтық жұмыс

Мақсаты: Білім алушылар мәтінмен жұмыс жасап, ақпараттарды сұрыптап дағдыланады. Берілген тақырыпқа қатысты талдау жасап, қорытынды шығаруға дағдыланады.

Мәтінмен жұмыс

Н.Ә. Назарбаевтың бастамаларының күшті және әлсіз жақтарын талдау үшін әр топ өз тақырыбына қатысты SWOT талдау жасайды.

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың халықаралық қауымдастықтағы бейбітшілік пен дінаралық келісім орнату саласындағы саясаты көпқырлы әрі жүйелі болды. Оның бастамалары Қазақстанды жаһандық аренада бейбітшілік пен тұрақтылықты қолдайтын мемлекет ретінде танытты. Назарбаевтың бұл саладағы негізгі бастамалары мен жетістіктерін бірнеше бағытта қарастыруға болады.

1. Ядролық қарудан бас тарту және жаһандық қауіпсіздік

– 1991 жылы Н. Назарбаев Семей ядролық полигонын жабу туралы тарихи шешім қабылдады. Бұл қадам Қазақстанның бейбіт саясат жүргізетін ел ретіндегі беделін нығайтты.

– 1992 жылы Қазақстан ядролық қарудан бас тартып, әлемдегі төртінші ең ірі ядролық арсеналдан ерікті түрде айырылды.

– 2006 жылы Назарбаевтың бастамасымен Орталық Азияда Ядролық қарудан азат аймақ құру туралы келісімге қол қойылды.

2. Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі

– Қазақстан әлемдік және дәстүрлі діндер өкілдері арасындағы диалогты дамыту мақсатында 2003 жылдан бері Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съезін тұрақты түрде өткізді.

– Бұл съезд түрлі діндер арасындағы өзара түсіністік пен бейбітшілік орнатуға бағытталған және оған БҰҰ, Ватикан, Мұсылман елдері ұйымдары, буддизм, иудаизм және басқа да діни конфессиялардың өкілдері қатысады.

– Қазақстан осылайша конфессияаралық диалогтың жаһандық алаңына айналды.

3. Еуразиялық интеграция және дипломатиялық бастамалар

– Назарбаев Еуразиялық кеңістіктегі ынтымақтастық пен тұрақтылықты нығайту мақсатында 1994 жылы Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) құру идеясын ұсынды.

– Қазақстанның бітімгершілік рөлі ерекше атап өтіледі:

– 2017 жылы Астана (қазіргі Астана) Сирия бойынша Астана процесін өткізіп, сириялық дағдарысты реттеуге дипломатиялық алаң ұсынды. Қазақстан БҰҰ-ның тұрақты емес мүшесі ретінде жаһандық қауіпсіздікке үлес қосты.

4. Бейбітшілік пен толеранттылық құндылықтарын насихаттау

– Назарбаев «Мәңгілік Ел» идеясында толеранттылық пен этносаралық келісім қағидаттарын басты орынға қойды.

– Қазақстан халқы Ассамблеясы (ҚХА) елдегі этностар мен діни топтар арасындағы үйлесімділікті нығайтуға бағытталған институт ретінде құрылды.

– «G-Global» бастамасы халықаралық деңгейде бейбітшілік пен келісім мәселелерін талқылау үшін ашық алаң ретінде ұсынылды.

5. Ислам әлемімен және Батыспен диалог

– Қазақстан Ислам ынтымақтастығы ұйымының (ИБІҰ) белсенді мүшесі ретінде мұсылман елдерімен ынтымақтастықты дамытты.

– 2011 жылы Қазақстан ИБІҰ-ға төрағалық етіп, ұйымның реформалау процесін бастады.

– Сонымен қатар, Қазақстан Батыс елдерімен әріптестік орнатып, «Еуропаға жол» бағдарламасы аясында дінаралық және мәдениетаралық диалогты ілгерілетті.

	1-топ. Ядролық қарудан бас тарту және жаһандық қауіпсіздік 2-топ. Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі 3-топ. Еуразиялық интеграция және дипломатиялық бастамалар 4-топ. Бейбітшілік пен толеранттылық құндылықтарын насихаттау 5-топ. Ислам әлемімен және Батыспен диалог
--	--

SWOT талдау

STRENGTHS Күшті жақтары	WEAKNESSES Әлсіз тұстары
OPPORTUNITIES Мүмкіндіктер	THREATS Қауіптер

Топтар өздерінің жасаған SWOT талдауды басқа топтарға таныстырады. Топтар тарапынан сұрақтар қойылып, ұсыныстар мен толықтырулар енгізіледі.

Қорытынды:

Нұрсұлтан Назарбаевтың бейбітшілік пен дінаралық келісім орнату саясаты Қазақстанды бейбітшілікті қолдайтын, діни төзімділікті насихаттайтын және жаһандық тұрақтылыққа үлес қосатын ел ретінде әлемге танытты. Ол халықаралық аренада тұрақтылықты сақтауға бағытталған бастамаларымен ерекшеленді және Қазақстанды ядролық қарусыздану, діни толеранттылық және интеграциялық үдерістер бойынша үлгі мемлекетке айналдырды.

33-сабақ.

Тақырып: Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» тұжырымдамасы. Қазақ елінің тұрақтылығы, ынтымақтастығы және дін мәселесіндегі сабақтастық ұстанымы.

Мақсаты: «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» тұжырымдамасын талдау, тарихшылардың алдына қойылған міндеттермен танысу. Қазақ елінің тұрақтылығы, ынтымақтастығы және дін мәселесіндегі сабақтастық ұстанымдарына талдау жасау

Мұғалімге арналған ұсыныстар:

1-тапсырма

Мақсаты: Мақаланың мазмұнын түсініп, түйінді ойлармен жұмыс жасауға дағдыландыру. Сыни тұрғыдан ойлап, өз ұсыныстарын ұсынуға машықтандыру.

Жеке жұмыс:

1-тапсырма.

Мақаладан берілген үзіндімен танысып, сұрақтарға жауап жазыңыз.

Бүгінде әлемдік киноиндустрияда тарих тақырыбындағы сценарийлерге сұраныс жоғары. Американың да, Еуропаның да айтулы оқиғалары туралы

фильмдер өте көп. Қазір Netflix, HBO және басқа да алпауыт кинокомпаниялар Азияға бет бұруда. Осы орайда біздің де шежіремізде ауқымды фильмдерге арқау болатын маңызды белестер мен оқиғалар баршылық. Мысалы, әлемдегі ең қуатты империялардың бірі болған Алтын орда тарихы дайын тұрған жоқ па?! Бұл мәселеге болашақта кино саласының мамандары баса назар аударғаны жөн.

<https://egemen.kz/article/260146-tauelsizdik-barinen-qymbat>

Тарихшы ретінде Президенттің осы бастамасына қандай тақырыптарды қосар едіңіз. Ойыңызды мысалдармен жеткізіңіз.

Көркем және деректі тарихи туындыларда мемлекеттілік және мемлекетшілдік идеясы әрдайым көрініс табуы қажет. Біз кезінде елге қызмет етудің озық үлгісін көрсеткен Алаш қайраткерлерінен тағылым аламыз. Олар өткен ғасырдың басында тәуелсіздік идеяларын халық арасында дәріптеуге зор еңбек сіңіріп, азаттық жолында құрбан болды.

Тәуелсіздігіміздің мерейтойы аясында осындай біртуар тұлғаларды еске алып, олардың мұрасын жастарымызға және бүкіл әлемге паш етуіміз керек. Сонымен бірге, осы тақырыпты зерттеп жүрген ғалымдар мен жазушылардың да еңбегі қолдауға ие болуы және бағалануы қажет. Алаш арыстарының асыл мұрасын игеру жалғаса беруге тиіс.

Алаш арыстарынан қай тұлға туралы фильм түсіру қажет деп ойлайсыз? Неліктен?

тап
922

жылдардағы кеуісетін серіт 100 жыл өтті. Сол арманың көсірімен қырылып қалмағанда, халқымыздың саны қазіргіден әлденеше есе көп болар еді.

Тарихымыздың осы ақтаңдақ беттері әлі күнге дейін жан-жақты зерттелмей келеді. Тіпті, ғалымдардың арасында ашаршылық құрбандарының нақты саны туралы ортақ пайым жоқ. Ала-құла деректер және оның себеп-салдары жайлы әртүрлі көзқарастар қоғамды адастырады. Тиісті тарихи құжаттарды, жиналған мәліметтерді аса мұқият зерделеу керек.

Білікті мамандар жүйелі зерттеумен айналысып, соған сәйкес ашаршылық мәселесіне мемлекет тарапынан баға берілгені жөн. Біз бұл күрделі мәселеге ұстамдылықпен және жауапкершілікпен қарауымыз қажет. Жалпы, тарихи зерттеулерді ұраншылдық пен даңғазасыз, таза ғылыми ұстаныммен жүргізген дұрыс.

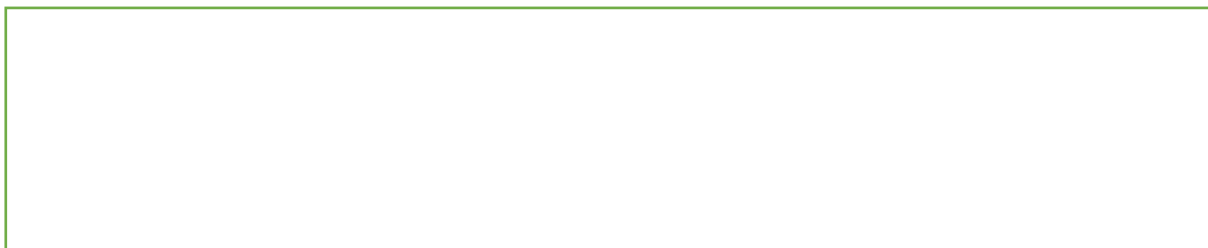
Биыл әйгілі Желтоқсан оқиғасына 35 жыл толады. 1986 жылы өрімдей ұл-қыздарымыз Кеңес Одағының қаһарынан қаймықпай, ұлт намысы үшін алаңға

шықты. Осы күннен соң тура бес жыл өткенде Тәуелсіздігімізді жариялауымыздың символдық мәні зор. Бұл орайда, азаттықтың алғашқы қарлығаштары – Желтоқсан қаһармандарының азаматтық ерлігі лайықты бағасын алып, жоспарлы түрде насихатталуы керек.

Желтоқсан қаһармандарының азаматтық ерлігіне лайықты баға беру үшін қандай іс-шаралар ұйымдастырылу қажет деп ойлайсыз?

Біз жыл соңына дейін жаңа тарихымыздағы бірнеше айтулы оқиғаның мерейлі белесін атап өтеміз. 1991 жылы Семей полигоны жабылды. Оның еліміз ғана емес, барша адамзаттың болашағы үшін айрықша маңызды шешім екенін ескеріп, арнайы іс-шара өткізу қажет деп санаймын. Елбасы қол қойған Жарлықтың арқасында Қазақстан бүкіл дүние жүзіне ядролық қару-жараққа қарсы әлемдік қозғалыстың көшбасшысы болып танылды, алып мемлекеттердің сеніміне ие болды, халықаралық қоғамдастықта жауапкершілігі жоғары ел ретінде мойындалды.

«Семей полигоны жабылды. Оның еліміз ғана емес, барша адамзаттың болашағы үшін айрықша маңызды шешім екенін ескеріп, арнайы іс-шара өткізу қажет деп санаймын...» деген Президенттің пікірімен қаншалықты келісесіз? Қандай ұсыныстар берер едіңіз?

Қазақ үшін тоқымдай жердің өзі қымбат, бір уыс топырақтың өзі алтын.

Бірақ біз соны бағалай білеміз бе?! Жер қадірін білу жалаң ұранмен өлшенбейді. Өкінішке қарай, асқар тауларымыз бен айдын көлдерімізді, ұлан-ғайыр даламызды **ластап жатқан да өз азаматтарымыз**. Көкжайлауға от жағып, қоқыс шашып кеткен де, Көбейтұздың батпағын шелектеп тасып, көлдің ортасында көлікпен ойқастаған да **солар**. Бір тұтам мүйізі үшін көзін мөлдіретіп киіктерді қырған да **өзгелер емес**. Қасиетті жеріміздің киесінен қорықпай, жат жұрттың да қолы бармас әрекеттерді жасап отырып, **қалайша осы мекеннің иесіміз деп кеуде соға аламыз?** Бұл – ащы да болса, шындық. **Біз жеріміздің шын жанашыр иесі екенімізді нақты іспен көрсетуге тиіспіз**. Ол көшеге қоқыс тастамау, көрінген жерге от жақпау сияқты қарапайым нәрселерден бастап, жалпыхалықтық сипаттағы ауқымды экологиялық шаралар арқылы көрініс табуы қажет.

Мұның бәрі тәлім-тәрбиеден басталады. **Ата-анасымен бірге ауласына ағаш екпеген, үлкендердің жан-жануарға мейірімін көрмеген, кішкентайынан табиғатты аялауға дағдыланбаған бала өскенде туған жеріне жаны ашымайды**. Мәселе экологияда емес – отаншылдықта, заңда емес – санада.

Осы абзацтағы қара қаріппен белгіленген тұстарға мән беріңіз. «Мәселе экологияда емес – отаншылдықта, заңда емес – санада» деген пікірдің маңызды екендігін дәлелдеңіз.

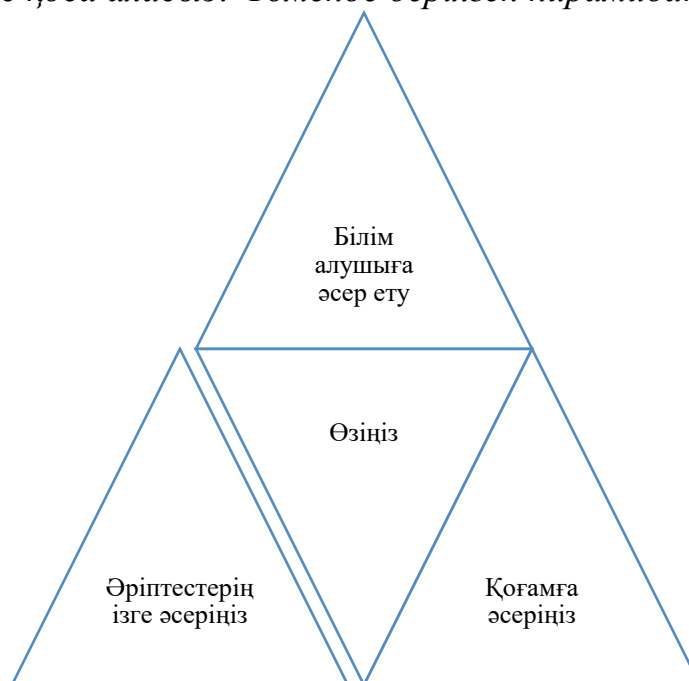
«Ата-анасымен бірге ауласына ағаш екпеген, үлкендердің жан-жануарға мейірімін көрмеген, кішкентайынан табиғатты аялауға дағдыланбаған бала өскенде туған жеріне жаны ашымайды» деген пікірге қатысты өз ойыңызды жазыңыз. Туған жеріне жаны ашитын ұрпақты тәрбиелеудегі өзіңіздің ұсыныстарыңызды жазыңыз.

2-тапсырма

Мақсаты: Қоғамдағы өз рөлін анықтайды. Қоғамның алға жылжуы үшін қандай әрекеттер жасай алатындығын болжайды

Жеке жұмыс:

Тарих пәнінің мұғалімі ретінде «Қазақ елінің тұрақтылығы, ынтымақтастығы және дін мәселесіндегі сабақтастық ұстанымдарын сақтауға қалай үлес қоса аласыз? Төменде берілген пирамиданы толтырыңыз.

Жұптық жұмыс:

Өздеріңіз толтырған пирамиданы жұбыңызбен ауыстырыңыз.
Жұбыңыздың жазғандарына қатысты сұхбат алу үшін сұрақтар әзірлеңіз.

Мысал ретінде сұрақтар: *неге осылай ойлайсыз? Сізге кімдер қолдау көрсете алады? Сіз өзіңіздің бастамаларыңыздың жүзеге асатындығына сенесіз бе? Неліктен?*

ҚОРЫТЫНДЫ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқы Ассамблеясының сессиясында сөйлеген сөзі ұлттық бірлікті нығайтудың, жастардың объективті дүниетанымын қалыптастырудың және елдің идеологиялық тәуелсіздігін сақтаудың маңыздылығын көрсетеді. Өскелең ұрпақты іргелі құндылықтар – толеранттылық, мәдени әртүрлілікті құрметтеу және жалпы азаматтық туралы хабардар ету негізінде тәрбиелеу маңызды аспект болып табылады. Әр түрлі елдердегі діни білімнің тарихи дамуы дін мен мемлекет арасындағы өзара әрекеттесуді, сондай-ақ олардың қоғамның құндылықтар жүйесін қалыптастыруға әсерін көрсетеді. Шотландия мен Данияның тәжірибесі діни компонентті білім беру процесіне біріктірудің әртүрлі тәсілдерін көрсетеді.

Қазақстан Республикасында факультативтік курстың оқытылуын зерделеу кейбір өңірлерде курс сәтті енгізілгенін және айтарлықтай санын қамтитынын көрсетеді, ал бірқатар кңірлерде курс оқытылмайды. Білім алушылардың діни сауаттылық деңгейін арттыру және зайырлылық құндылықтарын қалыптастыру мақсатында аталған курс оқытылмайтын өңірлерде лицей, гимназияларда курсты оқыту мүмкіндігін қарастыру ұсынылады.

Әдістемелік ұсыныстар курсты оқытуда мұғалімдерге әдістемелік жағынан тиімді ресурс және оқу процесін ұйымдастырудың негізгі тәсілдерін ұсынады. Курстың мазмұны білім алушылардың жас ерекшеліктеріне, танымдық қабілеттеріне және заманауи білім беру талаптарына сәйкес құрылады, бұл оларға зайырлы мемлекет принциптерін игеруге мүмкіндік береді.

Зайырлылық контекстінде дінді зерттеуге бағытталған факультативтік курс білім алушылардың гуманистік дүниетанымын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Тұрақтылықтың негізі ретінде зайырлылық принципімен танысу білім алушыларға діни төзімділік пен әртүрлі дүниетанымдық ұстанымдарды құрметтеудің маңыздылығын түсінуге мүмкіндік береді. Курсты оқу барысында білім алушылар этносаралық, конфессияаралық құрмет пен төзімділікті, өзара татулықты орнатуға, рухани-адамгершілік құндылықтардың ортақ жүйесін құруға сыни тұрғыдан түсінуге ықпал етеді. Мемлекеттіліктің маңызды қағидаты ретінде зайырлылық призмасы арқылы ұлттық тәуелсіздік құндылығын түсінуді қалыптастыруға ерекше назар аударылу ұсынылады.

Әдістемелік ұсынымдар орта білім беру ұйымдарындағы курсты жүргізетін пәні мұғалімдері үшін, сондай-ақ білім басқармалары мен әдістемелік кабинеттердің әдіскерлері үшін құнды ресурс болып табылады. Олар сапалы білім беруді қамтамасыз етуге және білім алушыларды алған зайырлы білімді күнделікті өмірде қолдана білуге дайындауға бағытталған.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_z5 07.01.2025 ж.
2. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы» (қаралған күні: 12.01.2025 ж.) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>
3. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзі // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727> (қаралған күні: 12.01.2025 ж.)
4. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249#z16> (қаралған күні: 09.01.2025 ж.)
5. Светскость – залог духовного развития казахстанского общества, Управление по делам религий Карагандинской области// <https://www.gov.kz/memleket/entities/karaganda-din/press/article/details/83410> (қаралған күні: 21.01.2025 ж.)
6. Конституция Республики Казахстан. – Алматы: Издательство «НОРМА-К», 2002, 40с.
7. Понкин И.В. Преподавание знаний о религии в светской школе: европейский опыт правового регулирования // Религиозная культура в светской школе. М.: Институт государственно-конфессиональных отношений и права, 2007. С. 6-37
8. Мусина Д.Р. Концепция светскости в поликонфессиональном пространстве, KazNU Bulletin. Philosophy series. Cultural science series. Political science series. №4 (58). 2016.
9. Надыршин Т.М. Проблемы религиозного знания в светской школе // Перекресток культур: межкультурный диалог и сотрудничество на евразийском пространстве. Евразийский гуманитарный форум Материалы Международной научно-практической конференции. 2017. С. 298-300.

10. Kerstin von Brömssen, Heinz Ivkovits & Graeme Nixon (2020) Religious literacy in the curriculum in compulsory education in Austria, Scotland and Sweden - a three-country policy comparison, *Journal of Beliefs & Values*, 41:2, 132-149, DOI: 10.1080/13617672.2020.1737909 (жүгінген күні 01.02.2025)
11. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi Öğretim programı(Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>(жүгінген күні 01.02.2025)
12. Jackson R. European Institutions and the Contribution of Studies of Religious Diversity to Education for Democratic Citizenship // *Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates*. Munster: Waxmann, 2007. P. 27-56.
13. Мирошникова Е. М. (2016) Теология в системе религиозного образования в ФРГ // *Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина*. № 1. С. 129–142.
14. Закон разделения церкви и государства 1905 г. education.gouv.fr
15. Финские школы: уроки религии помогают детям развивать чувство идентичности. URL: <https://finland.fi/ru/zhizn-i-obshhestvo/uroki-religii-pomogayut-detyam-razviva/> (жүгінген күні 17.02.2025)
16. Мирошникова Е. М. (2007) Кооперационная модель государственно-церковных отношений: опыт и проблемы. М.: Институт Европы РАН.
17. 24 <https://ruletka.se/2020/08/31/shvedskie-shkolniki-prodolzhat-izuchat-bibliyu-i-nacionalnyj-gimn/> - жүгінген күні 31.01.2025
18. Reimers Eva (2020) Secularism and religious traditions in non-confessional Swedish preschools: entanglements of religion and cultural heritage, *BRITISH JOURNAL OF RELIGIOUS EDUCATION* 2020, VOL. 42, NO. 3, 275–284 <https://doi.org/10.1080/01416200.2019.1569501> © 2019 жүгінген күні 10.02.2025
19. Jackson R. European Institutions and the Contribution of Studies of Religious Diversity to Education for Democratic Citizenship // *Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates*. Munster: Waxmann, 2007. P. 27-56
20. Johnstone, William. *Religion in society: a sociology of religion*. NJ: Prentice Hall, 2004. 456p.
21. Moore Diane L. Overcoming Religious Illiteracy: A Cultural Studies Approach // *World History Connected*. 2006. URL: <http://worldhistoryconnected.press.uiuc.edu/4.1/moore.html> (жүгінген күні 17.02.2025)
22. Школы в США. URL: <https://academiconsult.ru/shkoly-ssha> (жүгінген күні 17.02.2025)
23. Религиозное образование и католические школы в Канаде. URL: <http://bit.do/fJyxb> (жүгінген күні 18.02.2025)
24. Религиозное образование и католические школы в Канаде. йПр://БИ.Со/НухЪ (дата обращения 17.09.2002)

25. Федеральный закон от 26.09.1997 г. № 125-ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» URL: [http:// kremlin.ru/acts/bank/11523](http://kremlin.ru/acts/bank/11523) (жүгінген күні 18.02.2025)
26. Инструктивно-нормативное письмо «Об обучении основам религиозных культур и светской этики (ОРКСЭ) в обще образовательных учреждениях Российской Федерации» для учителей и организаторов введения курса. URL: [http://www. educom.ru/ru/news/detail/29_08_2012/meth_aug_2012.pdf](http://www.educom.ru/ru/news/detail/29_08_2012/meth_aug_2012.pdf)
27. Kozyrev F., Federov V. «Religion and Education in Russia: Historical Roots, Cultural Context and Recent Developments». 2006. URL: [https://www.academia.edu/964258/Religion_and_education_in_Russia_historical_roots_cultural_context_and](https://www.academia.edu/964258/Religion_and_education_in_Russia_historical_roots_cultural_context_and_recent_developments) recent_developments (жүгінген күні 17.09.2020)
28. «Терроризм мен экстремизм көріністерінің алдын алу және жолын кесу жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2000 жылғы 10 ақпандағы N 332 Жарлығы (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U000000332>).
29. Toledo Guiding Principles on teaching about religions and beliefs in public schools prepared by the ODIHR Advisory Council of experts on freedom of religion or belief (2007), <https://www.osce.org/odihr/>
30. «Зайырлылық және дінтану негіздері» Үлгілік оқу бағдарламасы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1400009691>
31. Kartabayeva, Yerke, Bakytikul Soltyeva, And Ainura Beisegulova. 2015. “Teaching Religious Studies as an Academic Discipline in Higher Education Institutions of Kazakhstan.” Procedia-Social and Behavioral Sciences 214 (December): 290-296.
32. «Жаһандық құзыреттер» курсының үлгілік оқу бағдарламасы, 5-9 сыныптар үшін <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1400009691>

МАЗМҰНЫ

Кіріспе		3
1	«Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курс мазмұнының ерекшеліктері	5
2	9-сыныпқа арналған «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсын оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар	31
Қорытынды		164
Пайдаланылған дереккөздердің тізімі		165